Azg
Ազգ
19 ՄԱՅԻՍ 2007 ՇԱԲԱԹ 94 (3746)

Հնարավոր է մարդասպան Սաֆարովի տեղափոխումը Ադրբեջան

Հայ սպա Գուրգեն Մարգարյանի սպանության գործով հունգարական բանտում ցմահ բանտարկության դատապարտված ադրբեջանական բանակի սպա Ռամիլ Սաֆարովը հնարավոր է, որ տեղափոխվի Ադրբեջան: Ադրբեջանական լրատվամիջոցների տեղեկացմամբ, Բաքու պատշգամբային այցելության ընթացքում նման հայտարարություն է արել Հունգարիայի արտգործնախարար Ինգի Հենցը: Հունգարիայի արտաքին գերատեսչության ղեկավարը տեղեկացրել է, որ այդ հարցը քննարկվել է Ադրբեջանի արտգործնախարար Էլմար Մամեդյարովի հետ: «Սաֆարովի Ադրբեջան տեղափոխումը հնարավոր է, բայց ոչ հիմա, քանի որ նրա գործը դեռ քննվում է տարբեր դատական ատյաններում: Ապագայում, երբ դատական բոլոր գործընթացները կավարտվեն, հնարավոր է կոնկրետ քայլեր ձեռնարկվեն այդ ուղղությամբ», նշել է Հունգարիայի արտգործնախարարը: Սաֆարովի հարցի քննարկումը կլինի նաեւ մոտ ժամանակներս Ադրբեջանի ներքին գործերի նախարարի Հունգարիա այցելության ընթացքում:

ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ

ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը Երեւանում, ՌԴ ԱԳ նախարարը՝ Բաքվում

Համանախագահները գալիս են համաշայնեցնելու Քոչարյան-Ալիեւ հանդիպումը

Երկուշաբթի օրը՝ մայիսի 21-ին իր պատշգամբային այցելությունը Բաքու կսկսի Ռուսաստանի արտգործնախարար Սերգեյ Լավրովը: Վերջինս «համազգային հերոս» Հեյդար Ալիեւի շիրիմին այցելելուց հետո կհանդիպի Ադրբեջանի արտգործնախարար Էլմար Մամեդյարովի հետ, որի հետ հանդիպումը կշարունակվի նաեւ հաջորդ օրը:

ՖՈՏՈԼՈՒՐ

Բնականաբար, ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահող երկրի՝ Ռուսաստանի արտգործնախարարը Մամեդյարովի հետ հանդիպմանը կանդրադառնա ղարաբաղյան հարցի կարգավորման բանակցային գործընթացին, որի մասին թերեւս տեղեկանանք նախատեսվող համատեղ ասուլիսից՝ ադրբեջանական լրատվամիջոցների հաղորդումներով: Սակայն առավել հետաքրքրական է, թե արդյոք Լավրով-Մամեդյարով քննարկումներում որեւէ կերպ անդրադարձ կլինի՞ Իլհամ Ալիեւի «պատերազմի այլընտրանքի» հայտարարություններին:

Ամեն դեպքում, մինչ Լավրովն իր ադրբեջանցի կոլեգայի հետ բազմաբնույթ հարցեր կքննարկի, որոնք տարօրինակորեն երկու օր են պահանջում ՌԴ արտաքին գերատեսչության ղեկավարից, նույն օրը Երեւան կայցելեն ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահները, որոնք, ադրբեջանական աղբյուրների տեղեկացմամբ, Բաքվում կլինեն մայիսի 24-ին: Այս այցելությունների հիմնական նպատակ նշվող Սանկտ Պետերբուրգում Քոչարյան-Ալիեւ հանդիպման նախապատրաստումը հավանականության ու որոշակիության դրսեւորումներ դեռ չի ստանում:

Տես էջ 2

ՍՏՈՐԳՐՈՒՇԱԿՈՒՄ

«Մենք Ռուսաստանում այնքան չենք վախենում սինեհեդներից, որքան Հայաստանում՝ ոստիկաններից»

31-ամյա Լեւոն Գուլյանի մահվան հանգամանքների արդարացի հետաքննություն կազմակերպելու պահանջով «Ազգի» կայքէջում անցկացված ստորագրահավաքին 3 օրում մասնակցեց 140 մարդ: Հիշեցնենք, որ հանգուցյալի հարազատները չեն հավատում պաշտոնական վարկածին, թե Գուլյանը պատշգամբից նետվելով ինքնասպան է եղել, եւ պնդում են, որ նրան սպանել են խոշտանգումներից հետո: Ստորագրահավաքի մասնակիցները սփյուռքի (Բելգիա, Նիդեռլանդներ, Ռուսաստան, ԱՄՆ) ուսանողներ են, լրագրողներ, տնտեսագետներ, համակարգչային մասնագետներ, ինժեներներ, միջազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ, իրավաբաններ ու ֆիզիկոսներ: Կատարված ողբերգությանը նրանց արձագանքը միայն հաստատում է այն ցավալի փաստը, որ մեր հասարակության մեջ իրավապահները խիստ աննպաստ համարում ունեն: «Մենք Ռուսաստանում սինեհեդներից այնքան չենք վախենում, որքան Հայաստանում՝ ոստիկաններից», գրում է Ռազմիկը Տոլյատիից:

Հոկտեմբերի 27-ի գործով հայտնի, լրագրող, սոցիոլոգ Նաիրի Բաղալյանը (ԱՄՆ) ստորագրել է այսպես՝ «Հայաստանի ոստիկանության խոշտանգումների մեթոդների ճանկերից հրաշքով դուրս պրծած»:

Մասնակիցների մեծամասնությունը կոչ է անում Գուլյանի հարազատներին չհուսահատվել եւ չդադարեցնել պայքարը ճշմարտությունը բացահայտելու համար:

Այսօր, ժամը 18-00-ին, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակում (Պուշկինի 56ա, 2-րդ հարկ) տեղի կունենա համատեղ մամուլի ասուլիս:

Մամուլի ասուլիսին կմասնակցի Դանիական IRCT (International Rehabilitation Council for Torture Victims) կազմակերպության ուղարկած երեք անկախ դատաբժշկական փորձագետներից կազմված հանձնաժողովը, որը կհրապարակի Լեւոն Գուլյանի դիակի երկրորդ դատաբժշկական փորձաքննության նախնական արդյունքները:

Կ. Գ.

«Շրջակա միջավայր. զերծ ծխախոտի ծխից»

ԵՐԵՎԱՆ 18 ՄԱՅԻՍ, ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ: Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության կողմից յուրաքանչյուր տարի ամբողջ աշխարհում մայիսի 31-ը նշվում է որպես ծխախոտի դեմ պայքարի միջազգային օր: Այս տարի այն կնշվի «Շրջակա միջավայր. զերծ ծխախոտի ծխից» կարգախոսով: Այս օրն աշխարհի բոլոր երկրներում կանցկացվեն հակածխախոտային ակցիաներ, եւ ծխախոտի հասցրած վնասների վերաբերյալ ազգաբնակչությանը կտրամադրվի համապատասխան տեղեկատվություն:

ԱՀԿ տվյալներով՝ ծխախոտն ամբողջ աշխարհում մահացության երկրորդ պատճառ է համարվում: Ծխախոտի օգտագործման հետեւանքով առաջացած հիվանդություններից (ենթաստամոքսային, լյարդի, բերանի, կոկորդի, թոքերի քաղցկեղներ, սրտամկանի սուր ինֆարկտ, ասամների, լնդերի հիվանդություններ եւ այլն) աշխարհում յուրաքանչյուր տարի մահանում է 5 մլն մարդ: Քսաներորդ դարում ծխախոտից մահացել է 100 մլն-ից ավելի մարդ: Աշխարհի երեխաների գրեթե կեսը (700-900 մլն) ենթարկվում է 1,2 մլրդ ծխող մեծահասակների ծխախոտի ծխի ազդեցությանը: Ամեն տարի ծխախոտի երկրորդային ծխի ենթարկված շուրջ 100 000 մարդ է մահանում աշխարհում, որոնց մեծամասնությունը կանայք եւ երեխաներ են:

Հայաստանում ծխում է չափահաս տղամարդկանց 60-ից ավելի, կանանց՝ 2,5 տոկոսը: Մեր երկրում յուրաքանչյուր տարի ծխախոտի օգտագործման հետեւանքով մահանում է ավելի քան 3 հազ. մարդ, ինչը 3 անգամ ավելի է դժբախտ պատահարներից, թունավորումներից եւ այլ պատճառներից առաջացած մահացության ցուցանիշից: Ըստ փորձագիտական գնահատականի՝ ծխելու հետեւանքով Հայաստանում մարդիկ կորցնում են 17 տարի իրենց ակտիվ կյանքի աշխատանքային գործունեության ժամանակահատվածից:

Ադրբեջանցի լրագրողների դեմ դատական գործերը կարող են հայտնվել եվրոպական դատարանում

Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղար Թերի Դեյիսը մտահոգություն է հայտնել Ադրբեջանում մամուլի իրավիճակի առնչությամբ: Եվրոպայի խորհուրդն Ադրբեջանին կոչ է արել կատարել ստանձնած պարտավորությունները եւ ապահովել մամուլի ազատությունը: «Ազերի.տրես» գործակալությունը տեղեկացնում է, որ Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղարի Ադրբեջանում հատուկ ներկայացուցիչ Դենիս Բրիբոսիան տեղեկացրել է, որ անհրաժեշտության դեպքում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը կարող է քննարկման առարկա դարձնել վերջին ժամանակներս Ադրբեջանում տեղի ունեցած լրագրողների ձերբակալության գործերը: Միեւնույն ժամանակ եվրոպացի դիվանագետը հույս է հայտնել, որ գործը դրան չի հասնի, եւ լրագրողներին վերաբերող խնդիրները թերեւս լուծում կստանան ադրբեջանական դատարաններում: Ամեն դեպքում, հավանական է անգամ, որ Ադրբեջանում մամուլի իրավիճակը քննարկման առարկա դառնա ԵԽԽՎ ամառային նստաշրջանում:

Ա. Հ.

Ընդամենը 3 տարվա ընթացքում Երեւանը լուսավորվեց 60 տոկոսով, մինչեւ տարեվերջ այդ ցուցանիշը կհասնի 90-92 տոկոսի

Գիշերային սարսափները մնացին անցյալում

1992-ի ծանր տարվանից Երեւանը բառացի թաղվեց խավարի մեջ եւ «մութ ու ցուրտ տարիներ» արտահայտությունն այն ժամանակի բնորոշիչը դարձավ: Արդյունաբերական մյուս ձեռնարկությունների պես «Երքաղլույսն» էլ փլվեց ու անգործության մատնվեց: Մինչդեռ բավական հզոր կառույց էր՝ 600 աշխատողներով, ամուր նյութական հենքերով ու տեխնիկական բազայով:

Նույնիսկ էներգետիկ ճգնաժամից հետո էլ քաղաքը երկար ժամանակ չէր կարողանում հաղթահարել մութը: 1992-ից մինչեւ 2001 թվականը Երեւանը խավարի մեջ էր: Էլեկտրաէներգիան թանկ էր, «Երքաղլույսը»՝ անվճարունակ:

Փողոցներում լույսի միակ շերտը Մաշտոցի պողոտայում, «ծածկած» շուկայի հատվածի գեներատորած լույսերն էին, ուրիշ ոչինչ: Մնացածը՝ համայնքների միջոցներով կիսաս-պռաս, քառասային լույսերն էին քաղաքի այս կամ այն անկյունում: Այն ժամանակ ձեռնարկության նախկին 600 աշխատողից մնացել էին 47 մարդ եւ 2 - 3 մեքենա, որոնք ամիսներ աշխատում էին առանց աշխատավարձի: 2001 թվականից նորոգման միջոցառումները մեկնարկեցին նախ եւ առաջ կարգավորման կենտրոնի վերականգնումով: Եվ քանի որ ֆինանսները չափազանց սուղ էին, օգտագործվում էին միայն ոչ ծախսատար, հնուց առկա ռեսուրսները՝ մաշված մալուխներն ու կիսաքանդ սյուները, էժանագին լուսատուները: Սրանք փիչ աշխատունակ սնդիկային լամպեր էին, որոնք արագ շարքից դուրս էին գալիս, եւ, ֆինանսական նվազ միջոցների պայմաններում փաստորեն, նոր ու անիմաստ ծախսերի պատճառ դառնում: Ստիպված էին լինում հաճախակի նորերով փոխարինել: Այդպես շարունակվեց մինչեւ 2003 թվականը: Նոր քաղաքաշինության գործունեության հենց սկզբի շրջանում ամեն ինչ սկսեց հաշվարկվել Երեւանը մթի ճիրաններից հնարավորինս փրկելու տրամաբանությամբ: Կամաց-կամաց առաջին քայլերն արվեցին, եւ սնդիկային լամպերն աստիճանաբար սկսեցին փոխարինվել նատրիումականով, որոնց լուսատվությունն ավելի բարձր էր եւ կյանքն ավելի երկար:

Տես էջ 3

Դիակիզվե՞լ, թե թաղվել հողում, ինչպես վայել է քրիստոնյային

Հուղարկավորության մշակույթն աղավաղվել է

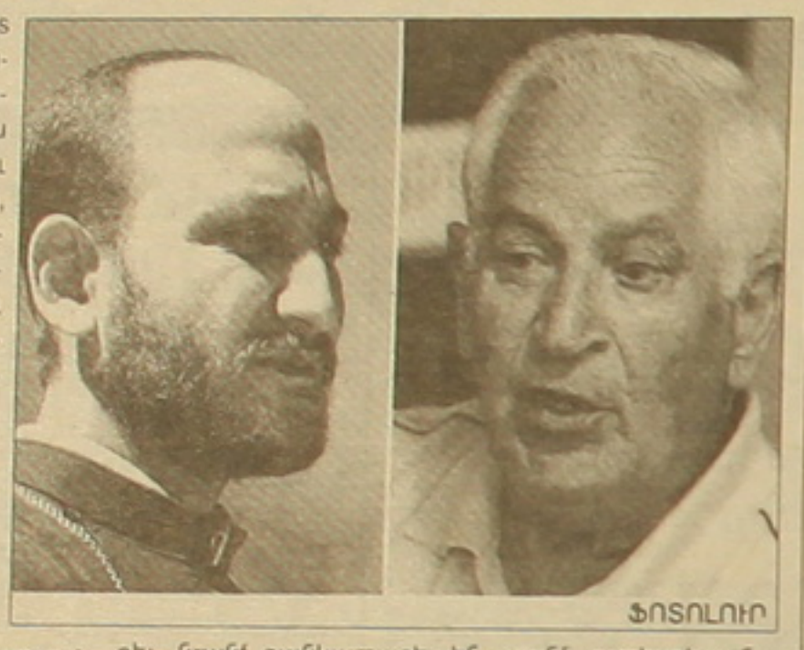

ՖՈՏՈԼՈՒՐ

«Հայելի» ակումբի հյուրեր ազգագրագետ Կարլ Սեղբոսյանը եւ Արարատյան հայրապետական թեմի առաջնորդարանի Սուրբ Սարգիս եկեղեցու հոգեւոր սպասավոր Հակոբ քահանա Խաչատրյանը երեկ այդպես էլ ընդհանուր լեզու չգտան հրատապ դարձած այնպիսի հարցում, ինչպիսին է թաղումը դիակիզումով փոխարինելը: Մեր գերեզմանոցները չափազանց նեղացել են նոր հանգուցյալներ ընդունելու համար եւ անընդհատ առաջանում են՝ մոռենալով բնակելի թաղամասերին, սպվերելով կենդանի մնացածների առօրյան:

Քանաթեռ-Զեյթունի գերեզմանոցն այսօր ավելի մեծ է, քան ողջ համայնքի տարածքը: Հիշեցնենք, որ խորհրդարանում արդեն քննարկվել է տիպային գերեզմանների ստեղծման վերաբերյալ օրենքը, իսկ դիակիզումն առայժմ մնում է իբրեւ այլընտրանքային տարբերակ:

Ակումբի երեկվա հյուրերի կարծիքների անհաշտությունը բխում էր նրանց համոզմունքների տրամագծային հակադրությունից: Ազգագրագետը չի հավատում հանդերձյալ կյանքի գոյությանը, եւ պատրաստ է դիակիզվելու առաջին օրինակը ցույց տալ: «Դիակիզումը հիգիենիկ շատ մեծ նշանակություն ունի. այսօր նույնիսկ կես մետրի վրա թաղում են անում, իսկ 1 մ 40 սմ-ից պակաս չոփսի լինի: Այրված մոխիր թաղելը, թեկուզ կես մ-ի վրա, նույնիսկ էկոլոգիական առումով նախընտրելի է», պնդում է նա:

Քահանան իր հերթին համոզված է, որ դիակիզումը հակասում է քրիստոնեական հավատի սկզբունքներին, իսկ մարդը որքան շատ հավատա դրանց, այնքան հեշտ կլինի թե՛ ապրելը, թե՛ հոգու փրկությունը:

Համենայն դեպս, երկուսն էլ համակարծիք են, որ կրոնական արժեքների աղավաղումը խաթարել է սովորույթների բովանդակությունն ու մարդկանց վերաբերմունքը դրանց հանդեպ: Ամենամեծ կորուստը սրբության զգացողության կորուստն է: Այսօր քանդում են գերեզմանների ճաղերը, թալանում քարերը, պոկում-տանում այլումինը: Ազգագրագետը հիշեցնում է, որ մեր նախնիների համար գերեզմանատները սրբավայր են եղել, նրանք ցանկապատել են դրանք, որպեսզի անասուններ մուտք չգործեն այնտեղ: Ընդունված է եղել մեկ քարից պատրաստված համեստ տապանաքար տեղադրելու սովորույթը, որ մահացածի անուն-ազգանունը, հիշատակը պիտի պահեր երկրի վրա:

Խեղաթյուրումներն սկսվեցին 60-ական թվականներից, երբ մարդիկ գռեհկացնելով ավանդույթները, սկսեցին գերեզմանի փոխարեն տներ ու շքեղ գերեզմանաքարեր կառուցել, արձաններ տեղադրել: Քաղքենիությունը տիրապետեց հուղարկավորության բոլոր ծեսերի վրա, դրանք վերածվեցին ճոխ սեղանների ցուցադրության, որոնք հաճախ հանգուցյալի հարազատները բացում են պարտքերի տակ ընկնելով: Առաջներում հասարակությունն ավելի բարոյական է եղել մարդկային վշտի հանդեպ:

Այդ բոլոր արարողությունների ծախսը հոգացել են ծանոթներն ու մյուս հարազատները, իսկ այսօր ծանր կորստի հետ մարդը ստիպված է լինում մտածել նաեւ ուժից վեր ծախսերի եւ հուղարկավորությունն ընդունված չափանիշներին համապատասխան անցկացնելու մասին:

ԿԱՐԻՆԵ ՊԱՌԻԵՎԱՆ

«Ընտրություններում հաղթել են փողը եւ ուժը»

«Շոգեքարշը» կիսանվի «ԱԼՄ»-ի եթերից, բայց երեխաները կշարունակեն երգել

«Փաստարկ» ակումբում ընտրությունների գնահատմամբ երեկ հյուրընկալված «Ժողովրդական» կուսակցության (ԺԿ) ղեկավար եւ «ԱԼՄ հոլդինգի» նախագահ Տիգրան Կարապետյանը համոզմունք հայտնեց, որ խորհրդարանական ընտրություններում հաղթել է փողը եւ, ինչու չէ, նաեւ ուժը: Հաղթել է նաեւ ԺԿ-ն, որովհետեւ նրա ղեկավարի համոզմամբ, իրենք, կենտրոնամետ ուժ լինելով, արժանացել են քաղաքացիների եվրոպական կողմնորոշումը: Այնպես որ մենք հիմա ունենք ներդաշնակված խորհրդարան», ընդգծեց Տիգրան Կարապետիչը: Նրա խոսքով, դա վատ էլ չէ, քանի որ մեր երկրին հարկավոր էին դրսի լավ գնահատականները, բայց դրանից տուժում է ներքին քաղաքականությունը. «Մենք զոհ ենք գնում մեծ քաղաքականությանը, որի զոհը ժողովուրդն է, որի անցումային փուլը դեռ երկար կշարունակվի»:

ՖՈՏՈԼՈՒՐ

ազնիվ ձայների: «Ես համարում եմ, որ այս խորհրդարանն արտահայտում է իշխանության եւ արտաքին ուժերի դաշինքը, որովհետեւ «Ժառանգություն» կուսակցության նախագահին աջակցում են Միացյալ Նահանգների որոշ ուժեր, իսկ Արթուր Բաղդասարյանն էլ երբեք չի թաքցրել իր եվրոպական կողմնորոշումը: Այնպես որ մենք հիմա ունենք ներդաշնակված խորհրդարան», ընդգծեց Տիգրան Կարապետիչը: Նրա խոսքով, դա վատ էլ չէ, քանի որ մեր երկրին հարկավոր էին դրսի լավ գնահատականները, բայց դրանից տուժում է ներքին քաղաքականությունը. «Մենք զոհ ենք գնում մեծ քաղաքականությանը, որի զոհը ժողովուրդն է, որի անցումային փուլը դեռ երկար կշարունակվի»:

Տիգրան Կարապետիչը չի պատրաստվում բողոքարկել ընտրությունների արդյունքները, քանի որ «նախ անիմաստ է, հետո էլ՝ այս պայմաններում օրինաչափ էր մեր պարտությունը: Բայց մենք շարունակելու ենք մեր քաղաքականությունը՝ հզորացնելով մեր շարքերը. քարին ուշ թե շուտ հաղթում է»: Քաղաքականության մեջ Կարապետիչի գործի շարունակությունը լինելու է նախագահական ընտրություններում պատրաստվելը, քանի որ ԺԿ նախագահը պատրաստվում է առաջադրել իր թեկնածությունը նախագահական ընտրություններում: Հարցին, թե չի՞ վախենում, որ դրսի գործոնն այս անգամ էլ իրեն պարտության կտանի, ԺԿ ղեկավարը պատասխանեց. «Այդ դրսի գործոնն այստեղ ոչ թե մեզ, այլ իշխանություններին է խանգարելու»: Նա չբացառեց, որ իր թեկնածությունը կարող է հանել հանուն մեկի, նշեց նաեւ, որ այսօր մտածում է միավորման մասին:

Ակնհայտ էր, որ «ԱԼՄ հոլդինգի» ղեկավարը ստանձնել էր այն խոսքերից, թե ինքը հեռուստացույց է բաժանել մարդկանց կաշառելու համար: Նա նշեց, որ թեեւ այս ընթացքում ինքը «Շոգեքարշ» հաղորդման ժամանակ 5 հազար հոգու հեռուստացույց է բաժանել, բայց դրանով տարեցների նկատմամբ ուշադրություն ցուցաբերելու եւ մարդկանց ինքնարժեքի բարձրացման հարցն է լուծել: «Ես դիմացը բան չեմ ուզել, եթե բան ուզեի, անձնագրերը կհավաքեի, էդ թվերը կգրեի: Կարո՞ղ ա իրանց չափ խելք չունեի», լրագրողներին է հարցնում Կարապետիչը: Հետո էլ խորհուրդ տվեց օրենքը կարդալ տեղեկանալու համար, որ ընտրակաշառքը բաժանվում է նախընտրական շրջանում:

«ԱԼՄ» հեռուստաընկերության ղեկավարը վճռական է. եթերային քաղաքականությունը որոշակի փոփոխություններ կկրի՝ «Շոգեքարշ»-ը կփակվի, բայց երեխաները կշարունակեն երգել:

ԳՈՌՇԱՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄ

ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը Երեւանում, ՌԴ ԱԳ նախարարը՝ Բաքվում

1-ին էջից

Ու մինչ համանախագահների հերթական այցելություն տարածաշրջան, որ նախատեսվում է հունիսի 5-6-ը, Հայաստան եւ Ադրբեջան կայցելի ԵԱՀԿ գործող նախագահ, Իսպանիայի արտգործնախարար Միգել Անխել Մորատինոսը: Գուցե ի դեմս ԵԱՀԿ գործող նախագահի միջազգային կառույցները ի վերջո գոնե մտահոգություն հայտնեն Ադրբեջանի նախագահ Ալիեւ կրտսերի վերջին հայտարարությունների առնչությամբ:

Թերեւս այնքան էլ սպասելի չէ որեւէ արձագանք, քանի որ ցայսօր լռություն է: Մինչդեռ, եթե հավատալու լինենք ադրբեջանական մի շարք անգլիալեզու կայքէջերի հաղորդագրություններին, Իլհամ Ալիեւը խոսում է ոչ թե ներկա դրությամբ բանակցություններին այլընտրանքի բացակայության մասին, այլ հնարավոր պատերազմի: «Մենք դեռ հավատարիմ ենք բանակցային գործընթացին: Եթե բանակցությունները արդյունք չտան, ապա այլընտրանք կլինի պատերազմը: Ադրբեջանը պետք է պատրաստ լինի դրան», հայտարարել է Ալիեւը: Ճիշտ է, երկրի շրջաններից մեկի գյուղական բնակավայրում բարձրաձայնված այս մտքերը նախ եւ առաջ ներքին սպառման նշանակություն ունեն, բայց եւ չեն կարող անտարբերության «արժանանալ» միջազգային հանրության կողմից:

Եվ հետո, բանակցային գործընթացում գտնվող եւ հետեւաբար դեռեւս քննարկումների ու խորհրդակցությունների մակարդակում սկզբունքների համաձայնեցմամբ զբաղվող Ալիեւի համար թերեւս էլի ներքին պահանջ բավարարելու փորձ է Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության առումով զիջումների չգնալու պնդումը: Հուսանք, որ ալիեւյան այս հայտարարությունների առնչությամբ զուտ դիվանագիտական մեկնաբանություններից բացի, որ տրվել են համանախագահողների կողմից, կինչեն իրական գնահատականներ:

Այլապես այն պատճառաբանությունները, թե Հայաստանի խորհրդարանական ընտրությունները որոշակի առումով արգելակում էին բանակցային գործընթացը, ի դեմս կելնեն՝ ոչ մի կերպ չբացատրելով ստեղծված իրավիճակը: Ավելին, կրկին պատերազմից ու դրան պատրաստվելու անհրաժեշտությունից խոսող Ադրբեջանն ակնհայտորեն սեփական արհամարհական մոտեցումն է ցույց տալիս եվրոպական կառույցներին, միջնորդներին, քանի որ տարածաշրջանում նորից ռազմական գործողություններ ծավալելու ցանկությունն ու առավել եւս ախորժակը ոչ մի կերպ ու ոչ ոք չի սահմանափակում: Մինչդեռ արժե, եւ որքան շուտ, այդքան լավ:

Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Հրատարակվեց «Կենսաթոշակային բացատրական բառարանը»

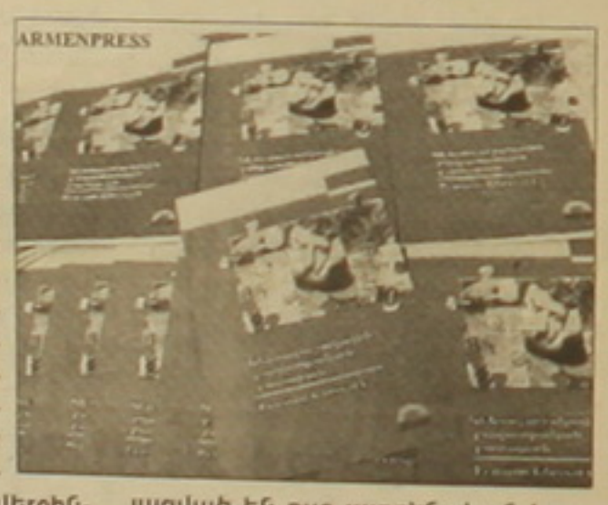

Սոցիալական ապահովագրության պետական հիմնադրամի հրապարակած «Կենսաթոշակային բացատրական բառարանի» շնորհանդեսը տեղի ունեցավ երեկ «Երեւան» հյուրանոցում: Հիմնադրամի նախագահ Վազգեն Խաչիկյանը հայտնեց, որ բառարանի շահառուները այս ոլորտի մասնագետներն են, շահագրգիռ պետական եւ մասնավոր կազմակերպությունները, ինչպես նաեւ լրագրողները: Բառարանը հնարավորություն կտա վերջիններիս ավելի մասնագիտորեն լուսաբանելու այս ոլորտը: Նշվեց նաեւ, որ բառարանում ներառված են 280 հասկացություններ, որոնք ներկայացված են ըստ այբբենական կարգի, հայերեն՝ անգլերեն թարգմանությամբ, որին հաջորդում է հայերեն բացատրությունը:

Ա. Մ.

Սյունիքի գյուղերում խոզերի անկում

Սյունիքի մարզի մի քանի գյուղերում անասունների անկում է արձանագրվել: Հիմնականում սպանվել են խոզերը: Սյունիքցի Արշակյանի տնտեսությունում վերջին մեկ ամսվա ընթացքում սպանվել է 85 խոզ: Ըստ անասնաբույժի՝ խոզերի անկումը կապված է բրուցելոզ հիվանդության հետ: Սակայն համապատասխան դեղորայքը չի օգնել, ու անկումը շարունակվում է: Մարզի գլխավոր անասնաբույժ Էդգար Թոխսանցը դեռեւ միանշանակ չի ասել, որ անասունները դաբաղով են հիվանդ, հետազոտությունները շարունակվում են: Երեկվանից կասկածելի օջախ համարվող համայնքների բոլոր անասուններին պատվաստանյութ է ներարկվում: Հարկ է, որ ուժեղացվի հսկողությունը հատկապես խոզի մսի վաճառքի կետերում: ՀՀ գյուղնախարարության սննդամթերքի անվտանգության եւ անասնաբուժական պետական տեսչության պետի տեղակալ Գեւորգ Թովմասյանից տեղեկացանք, որ արդեն տարվում են հետազոտություններ բրուցելոզ հիվանդության համար եւ միայն արդյունքներից հետո ամեն ինչ պարզ կլինի: Նա նաեւ նշեց, որ ստացել են պաշտոնական տեղեկություն, որ Իրանում, Թուրքիայում, Ադրբեջանում ու նաեւ Լաչինի շրջանում տնային եւ վայրի խոզերի մեջ հայտնաբերվել է դաբաղ: Քանի որ խոզերի մեջ լինում են նաեւ սիբիրախտ, էնկար, ժանտախտ, կարմրախտ, իրականացվում են կանխարգելիչ միջոցառումներ, նշեց պրն Թովմասյանը:

Մ. ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

«ԱԶԳ» ՕՐԱԹԵՐԹ
Հրատարակության ժե տարի
Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
«ԱԶԳ ՕՐԱԹԵՐԹ» ՍՊԸ
Երեւան 375010 Հանրապետության 47
Ֆաքս 374 10 562863
e-mail: azg@azg.am
azg2@arminco.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՐԵՏԻՔԵՄՆ / հեռ 521635
Խմբագիր
ՊԱՐՈՅՐ ՅԱԿՈԲԵՄՆ / հեռ 529221
Լրագրողների սենյակ / հեռ 581841
Հանձնարարություններ / հեռ 582483
Շուրջօրեայ լրահաւաք ծառայություն / հեռ 529353
Հանձնարարչային շարասենյակ
«Ազգ» թերթի
Թերթի նիւթերի ամբողջական թէ մասնակի արտատպումները տրագիր մամուլի միջոցով կամ ռադիոհեռուստատեսութեամբ առանց խմբագրութեան գրաւոր համաձայնութեան խստիւ արգելւում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաւունքի մասին օրէնքի
Նիւթերը չեն գրախօսւում ու չեն վերադարձւում
Գ տառով յօդուածները գովազդային են, որոնց բովանդակութեան համար խմբագրութիւնը պատասխանատուութիւն չի կրում:
"AZG" Daily NEWSPAPER
Editor-in-chief
H.AVEDIKIAN / phone: 374 10 521635
47 Hanrapetoutian st.,
Yerevan, Armenia, 375010

Արթուր Բաղդասարյանն ու Արամ Կարամելյանն իրար են մրցակից, այլ ոչ Սերժ Սարգսյանին

Դժբախտություն չէ, որ որեւէ մեկը չի անցել խորհրդարան: Եթե ճիշտ հետեւություն անեն, մյուս անգամ կանցնեն: Հետընտրական շրջանի մասին խոսելով այսկերպ ներկայացրեց ԱԺ-ից որոշ ուժերի դուրս մնալը «Տեսակետ» ակումբի հյուր, խորհրդարանի նախագահ, Հանրապետական կուսակցության փոխնախագահ Տիգրան Թորոսյանը: Ընտրությունների գնահատման առումով Թորոսյանը նախընտրեց դիտորդների ձեւակերպումներից ավելին չասել. «Ամենաճիշտն արտավինելն է դիտորդների գնահատականներին, որովհետեւ նրանք առավել անաչառ են, շահեր չունեն ընտրությունների մեջ: Դրան ես որեւէ բան չեմ ուզում ավելացնել»:

Ինչ վերաբերում է քաղաքական որոշ ուժերի այն հայտարարություններին, թե նրանցից ձայներ են գողացել, Հանրապետական կուսակցության փոխնախագահը թերեւս քաղաքագիտական սեփական բացատրությունը տվեց, թե այդ ուժերը իրենց ստացած եւ, այսպես կոչված, գողացված ձայների գումարն էին ներկայացրել որպես կանխատեսում նախընտրական շրջանում, հետո էլ պիտի արդարացնեին: «Անհաջողության պատճառը պետք է փնտրել վերջին տարիներին սեփական գործունեության մեջ: Յուրաքանչյուրը որակապես ստացել է այն գնահատականը, որը ինքը նախապատրաստել էր իր նախորդ գործունեությամբ», նշեց Տիգրան Թորոսյանը:

Իսկ ՀՀԿ բարձր վեն Թորոսյանը պայմանավորեց էլի կատարած աշխատանքով: Փաստորեն, եթե հետեւենք Թորոսյանի տեսությանը, Հանրապետականից բացի մյուսներն իրենց գործունեությունը ծավալել էին երեւի Հայաստանից դուրս, որ «չարժանացան» վստահության բավարար վեի: «Թերեւս բոլորը գտնում են, որ երկրում լուրջ փոփոխություններ են տեղի ունեցել: (Ընտրություններում - Ա.Հ.) Վերջնական հաջողությունը եթե գնահատենք, ապա ակնհայտ է, որ

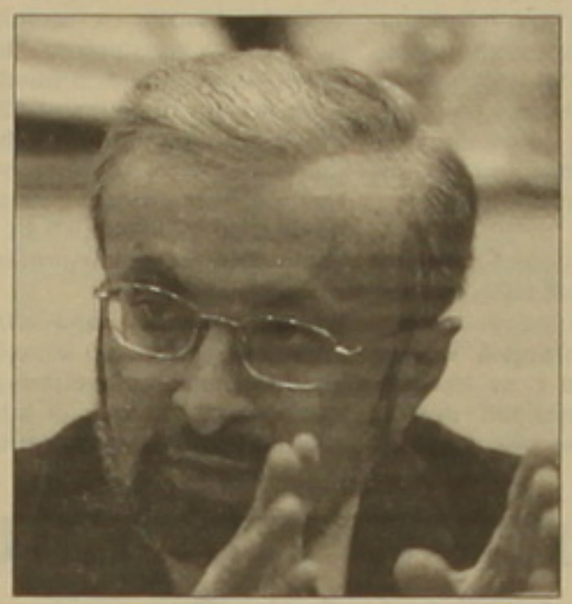

ընդդիմությունը չկարողանալով ճիշտ գնահատել իրավիճակը եւ այլ քայլերը, որ պետք էր անել հաջողություն ունենալու համար, ի վերջո թողեց ձայների պատկառելի մի զանգված՝ մոտ 25 տոկոս, որը հետագայում վերաբաշխվեց եւ էլ ավելի մեծացավ Հանրապետականի բաժինը ապագա խորհրդարանի տեղերում»:

Ջեւավորվելիք կառավարության առնչությամբ Թորոսյանն ընդգծեց, որ մի քանի քայլ կա քաղաքական գործընթացների պարզ տրամաբանությամբ, որի համաձայն ցանկալի է համագործակցել խորհրդարանում, ընդ որում, որքան շատ կուսակցություններ ներգրավված լինեն համագործակցության մեջ, այդքան ավելի լայն կլինեն բազմակարծությունը եւ արդյունավետ աշխատանքը: Թեեւ դժվար է հասկանալ ինչ նկատի ուներ Թորոսյանը երկրում զգալի փոփոխությունների պարագայում, այնուամենայնիվ, չհստակեցրեց նաեւ, թե բազմակուսակցություն համագործակցության արդյունավետությունը որն է:

Միեւնույն ժամանակ, կառավարության անդամ ընդդիմադիր մեկը լինել չի կարող, քանի որ կառավարության անդամ ունեցող ուժն ընդդիմություն լինել չի կարող: Ամեն դեպքում, կոալիցիայով, համագործակցությամբ թե առանց դրա, Հանրապետականը (կարծես շարունակելով նախընտրական պաթեթիկան), ըստ Տիգրան Թորոսյանի, լիարժեք կաշխատի:

Անդրադառնալով հաջորդ տարվա նախագահական ընտրություններին՝ ԱԺ նախագահը վստահություն հայտնեց, որ Հայաստանի հաջորդ նախագահը կլինի կուսակցության ներկայացուցիչ՝ չնշելով առանց այն էլ ամենից հաճախ եւ ամենից մեծ հավանականությամբ նշվող միակ թեկնածուի անունը: Ինչ վերաբերում է «Նոր ժամանակներ» կուսակցության նախագահ Արամ Կարամելյանի այն հայտարարությանը, թե նախագահական ընտրություններում հիմնական թեկնածու է տեսնում իրեն, Սերժ Սարգսյանին եւ Արթուր Բաղդասարյանին, Թորոսյանը կարծիք հայտնեց, թե նախագահական մեկ տասնյակից ավելի թեկնածուներ կլինեն եւ նշեց. «Ես «Օրինաց երկրի» եւ «Նոր ժամանակների» նախագահներին իրար մրցակից համարում եմ»: Թերեւս կռահելի էր, որ անգամ Տիգրան Թորոսյանը Սերժ Սարգսյանին մրցակից թեկնածու չի տեսնում, ինչը նշում են անգամ փորձագետները: Թորոսյանի նշած մեկ տասնյակից ավելի թեկնածուներն ամենայն հավանականությամբ միայն կարահովեն «այլընտրանքային» ֆոն:

Թե կմնա ԱԺ նախագահ, Թորոսյանը չպատասխանեց՝ խորհուրդ տալով համբերել մեկ շաբաթ-տասը օր եւ կլինեն այդ հարցերի պատասխանները:

ԼՈՒԻԶԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԱՐՅԱԳՍԵՔ

«Մահ հայերին»

«Ազգի» հրապարակմանը այս վերնագրով է արշավանքում թուրքական «Վաքան» թերթը

Մայիսի 14-ին «Գլոբալ հայ» լրատվական ծառայությունն **«Ազգի»** խմբագրություն է ուղարկել այն հաղորդագրության պատճենը, որը ֆաքսով հասցեագրվել է Պոլսո Թոփգափու թաղամասի Լեւոն Վարդուհյան դպրոցին: Հաջորդ օրվա համարում «Սա վերջին հուշագիրն է, չի կրկնվելու» վերնագրով մեր թերթը հրապարակեց սպառնալից այս նամակը:

Մայիսի 16-ին «Մահ հայերին» վերնագրով այդ նամակին անդրադարձել է նաեւ թուրքական «Վաքան» թերթը եւ գրել. «Պարզվեց, որ Հրանտ Դինքի սպանությունից հետո Թուրքիայի հայկական դպրոցներին եւ հայ գործարարներին հաբվեհարդարի սպառնալիքով նամակներ է ուղարկվում»:

«Վաքանը» միաժամանակ արձագանքել է «Գլոբալ հայի» մեր խմբագրություն ուղարկած նամակի հրապարակմանն **«Ազգում»**, ապա եւ ավելացրել. «Հայկական այս լրատվամիջոցները նամակը մեկնաբանել են իբրեւ ամենացայտուն արտացույցը այն ճնշումների եւ սպառնալիքների, որոնց ենթարկվում են Թուրքիայի հայերը»:

– Պետք է ասենք, որ այս մեկնաբանության վերագրումը **«Ազգին»** իրականությանը չի համապատասխանում: Մենք, նկատելով, որ նամակը մեկնաբանության կարիք չունի, իսկ հայերի նկատմամբ ճնշումները թուրքական իրականության մեջ սովորական երեւույթ են, որոշեցինք մեկնաբանելու փոխարեն բացահայտել նամակի հեղինակներին, որովհետեւ դա անստորագիր էր: Նամակի ավարտը Քեմալ Աթաթուրքի հանրահայտ ասույթներով որեւէ կասկած չէր թողնում, որ դա էթնալական ազգայնականության հայատյաց հերթական դրսեւորումն է:

Հ. Ղ.

Ընդամենը 3 տարվա ընթացքում Երեւանը լուսավորվեց 60 տոկոսով...

1-ին էջից

Թեեւ ոլորտում ֆինանսական հոսքերն սկսվեցին 2003 թվականի երկրորդ կեսից, բայց մինչեւ 2004 թվականի կեսերը սահմանված էին միայն էլեկտրաէներգիայի եւ աշխատավարձերի պարտքերը մարել: Հետո ավելացավ մեքենաների քանակն ու ամրացվեց տեխնիկական բազան, եւ ձեռնարկությունը վերջապես ուշքի եկավ: Նախապես, Երեւանի ողջ տարածքում լուսավորությունը վերականգնելու ծրագիրն ընդգրկում էր 2003-2011 թվականները: Հետո, ֆինանսական միջոցների ավելացման հետ այդ ժամանակը կրճատվեց մինչեւ 2008 թվականը, իսկ 2004 թվականին մեկնարկեց առաջին ծրագրային նախագիծը 2004-2007 թվականների համար:

Այսօր արդեն, ընդամենը 2 տարվա մեջ լուսավորված է Երեւանի մոտ 60 տոկոսը, իսկ մինչեւ տարեվերջ նախատեսված է այդ ցուցանիշը հասցնել 90-92 տոկոսի: Հընթացս լույս են ստանում նաեւ բակային բազմաթիվ տարածքներ Կենտրոնում, Էրեբունիում, Աջափնյակում, Արաբկիրում, Քանաքեռ-Զեյթունում, իսկ Ավանում համարյա խավար բակ չկա: Սկզբից ելեք աշխատանքն իրականացվեց մեկ հիմնական սկզբունքով՝ նախ լուսավորել քաղաքի դարպասները, Երեւան մտնող եւ դուրս եկող մայրուղիներով՝ Իսակովի, Աշտարակի պողոտաները, Թբիլիսյան խճուղին, Սեւանի մայրուղին եւ քաղաքի կենտրոնը: Հետո հաջորդաբար, ըստ նախապես կազմված ինժեներական սխեմայի ու գույգագրման, լուսավորվեցին ու լուսավորվում են մայրուղիների շրջակայքերը: Կարգավարական մեկ կենտրոնացված կետից քաղաքի բոլոր հատվածները լույս են ստանում միանգամից, նույն պահին, եւ այդպես մնում մինչեւ գիշերվա ժամը 2-ը: Այսօր արդեն 546 օբյեկտներ՝ փողոցներ, դրանց առանձին հատվածներ, այգիներ, փակուղիներ, նրբանցքներ, այլեւս նման խնդիր չունեն:

«Երքաղլույսի» շահագործման ցանցը 690 կմ է կազմում, մինչեւ տարեվերջ կդառնա մոտ 900 կմ , եւ Երեւանը 90-92 տոկոսով դուրս կգա խավարի տիրապետությունից: Բակային տարածքների լուսավորման պարտավորությունն առայժմ համայնքներինն է:

Ոլորտի բնականոն գործունեության հարաբերական խոչընդոտն այս պահին, ըստ «Երքաղլույս» ՓԲԸ գլխավոր տնօրենի, Երեւանը համակած բուռն շինարարությունն է: Փողոցների կապիտալ վերանորոգումները, մինչեւ շինարարության ավարտն այդ հատվածներում աշխատանքների ժամանակավոր դադարեցման պատճառ են դառնում: Այսօր այդպիսի վիճակում է Կոմիտասի պողոտան՝ ողջ երկայնքով, այդպես 2 ամիս մթության մեջ էր Տերյան փողոցը: Արդեն 10-12 օր հանանձնարարված է Օրբելին, ուր շինմոնտաժային աշխատանքներ են կատարվում: «Մեկ ամսից այն կլուսավորվի այնպես, ինչպես հիմա Տերյանն է», խոստանում է Սամվել Գաբրիելյանը: Այս տարի մինչեւ տարեվերջ եւս 76 փողոց կլուսավորվեն:

Խավարի գաղափարը սովորաբար ասոցացվում է բացասական զգացողությունների հետ, եւ այդպես էր հատկապես 1991-2001 թվականներին, երբ Երեւանը գլխովին ընկղմվեց մթան մեջ: Մութը մանր ու մեծ հանցագործությունների նպաստավոր միջավայր է, իսկ գիշերային Երեւանի սարսափներն այն տարիներին զուգորդվում էին նաեւ խորդուբորդ փողոցների պատճառած տհաճությունների եւ թափառական քաղցած շների անսպասելի հարձակումների վտանգով:

Երեւանի այն փողոցները, որոնք կապիտալ նորոգումների ենթարկվեցին, նաեւ իրենց լուսավորվածության մակարդակով չեն զիջում եվրոպական երկրների քաղաքներին: Այդպիսի հատվածները բավական մեծ քանակ են կազմում արդեն՝ Տերյան, Ամիրյան, Մաշտոցի պողոտա, Հանրապետության հրապարակ, Աճառյան փողոց, Գայի պողոտա, Թբիլիսյան խճուղի, Տիգրան Պետրոսյան, Ռուբինյանց, Դավիթ-Բեկի փողոցներ: Դրանք այսօր նորացվել են եվրոպական չափանիշներով, օգտագործելով սյուների ու լուսատուների դիզայնի նրանց չափորոշիչները: Այսօր Երեւանում ոչ մի հին լուսատու չի տեղադրվում: Օգտագործվում են «Ֆիլիպս», «Օսրամ» ֆիրմաների լամպերը, որոնց կյանքի տեւողությունը 2000-6000 ժամ է:

Գեղարվեստական լուսավորություն իրականացվում է քաղաքի ճարտարապետական նշանակության շենքերի, արձանների վրա: Դրանք ենթադրում են ինժեներական կոնկրետ լուծումներ ու կերպավորումներ: Այդպիսին է Շուքիի ազատագրման 15-ամյակին նվիրված արձանի լուսավորումը Ազատության պողոտայի սկզբնամասում, Իսակովի արձանը: Քաղաքի արձաններից 23-ն արդեն 2 տարի անցորդին ու զբոսաշրջիկին ընկալելի են դարձել նաեւ մութն ընկնելուն պես: Ընդհանրապես, ամեն քաղաք առաջին անգամ ոչ դնողի ուշադրությունը, անկախ ամեն ինչից, գրավում է սանիտարական վիճակը, իսկ գիշերն ընկնելուն պես՝ նաեւ լուսավորության մակարդակը: Երբ մութն ընկնում է, Մաշտոցի շենքը հառնում է իր ողջ պերճաշուքությամբ: Սպիտակ լույսի մեջ ընկղմված՝ իշխում է շրջապատի վրա, կյանք տրված նույն սկզբունքով, ինչպես Մայր Հայաստանը, Թումանյանի տուն-թանգարանը Գլխավոր պողոտայի սկզբնամասում:

Գիշերային լուսավորության միջին տարեկան ցուցանիշը Երեւանում մինչեւ 10 ժամ է: Առավելագույն ժամկետները վերաբերում են ձմռան եւ տոնական օրերին: Դեկտեմբերի 31-ից մինչեւ հունվարի 14-ն ամեն տարի գիշերային լույսերը չեն մարում մինչեւ առավոտ, դրանք վառ մնացին, ի դեպ, նաեւ վերջերս՝ ընտրությունների ընթացքում: Մութուլույսի սահմանազատումը կատարվում է բարձր զգայնությամբ լուսային ռելեների միջոցով, եւ ըստ դրանց տվյալների, ամեն օրվա համար հատուկ գրաֆիկ է կազմվում:

Երեւանն առայժմ լուսավորվում է մինչեւ գիշերվա ժամը 2-ը: Սամվել Գաբրիելյանը հակված է լավատեսական կանխատեսումների՝ «Շուտով մեզ մոտ էլ, ինչպես եվրոպական քաղաքներում, ողջ գիշեր լույս կլինի, ինչպես ցերեկը: Ինձ նույնիսկ թվում է՝ 2008 թվականից արդեն դա հնարավոր կլինի: Տարիներ առաջ ոչ ոքի մտքով չէր անցնի, որ քաղաքային միջոցներից տարեկան 850 մլն դրամ կհատկացվի այս նպատակին: 2001 թվականին այդ թիվն ընդամենը 47 մլն էր»:

Ամեն ամիս «Երքաղլույսը» 25-26 մլն դրամի հոսանք է օգտագործում, օրական միջին հաշվով՝ 800 հազար դրամի: Հաշվարկված է, որ ողջ գիշեր քաղաքը վառ պահելու համար ամեն ամիս 55-60 մլն դրամ կծախսվի: Եվ էլեկտաէներգիայի հետ կապված մեծ ծախսերի հեռանկարն առայժմ թույլ չի տալիս նման բեղություն:

Քաղաքի լուսավորության ոլորտն այսօր վստահաբար կարելի է դասել նպատակության այն բնագավառների շարքում, որոնք հաջողությամբ վերակենդանացան ոչնչից, չկործանվեցին, ասենք, ինչպես, ջեռուցման համակարգը:

Մեր մասնագետներն ամեն տարի եվրոպական քաղաքներում (Լիոն, Գլազգո) մասնակցում են միջազգային, այսպես կոչված՝ «լույսի սեմինարների», ուսանում զարգացած երկրների փորձն ու ավանդույթները: Ի դեպ, եվրոպացիներին նույնպես հետաքրքրում է մեր փորձը: Համեմատական վերլուծություններն օգնում են շատ բան փոխել քաղաքի գիշերային կերպարի մեջ, այն դարձնել առավել դիտարժան ու հրապուրիչ:

Մեկ տարի առաջ Երեւանում էր «Ֆիլիպս» համաշխարհային ճանաչում ունեցող ֆիրմայի փոխնախագահը: Նրան, ինչպես եւ դրան մյուս մասնագետներին հետաքրքրում են հատկապես ճարտարապետական նշանակության շենքերի լուսավորվածության սկզբունքները, եւ բազմիցս հիացմունք են հայտնել այդ առթիվ: Ճարտարապետական արժեքավոր կառույցների գիշերային կերպարի ինքնատիպությունն ստեղծվում է դրանց զանգվածի, զարդապատկերային առանձնահատկությունների ու լուծումների մանրակրկիտ դիտարկումներից հետո, ճարտարապետական մանրամասների հետ ներդաշնակության տրամաբանության մեջ, այնպես որ դրանք ցերեկվա նման դիտարժան ու տեսանելի լինեն: Եվ շատ անգամ արդյունքն ու տպավորությունն ավելին են լինում. լույսերով ողողված Հանրապետության հրապարակը գողտրիկ պատմություն է դառնում հայ մարդու ստեղծագործ հանճարի մասին, Մաշտոցը՝ խոսքով անարտահայտելի գեղեցկություն: Հանրապետության հրապարակը լուսավորելու նախագիծը մշակվել է այնպես, որ նրա ճարտարապետական նրբին ուրվագծերն արտացոլվեն լույսի ու սվերի կախարդական խաղերի մեջ:

Էներգետիկ ճգնաժամի տարիներին քաղաքը ողողվեց ձախ լարանցումների ցանցով, առանձին անհատներ, ամեն մեկն իր ճաշակով, Երեւանն աղավաղեց, օգտագործվեցին էլեկտրացանցի, տրամվայների ու տրոլեյբուսների, հեռահաղորդակցության սյուները: Մինչ օրս կախկխված մալուխների ու լարերի խառնիխուռն, քաոսային տիրապետությունից քաղաքը դեռ չի ազատվել: Քաղաքապետի հանձնարարականով նաեւ դրանց կարգաբերման աշխատանքներն են այսօր օրակարգում:

Երեւանն ԱՊՀ երկրների մեջ արդեն առանձնանում է իր լուսավոր կերպարի առանձնահատկություններով եւ այն իրականություն դարձնելու տեխնիկական մակարդակով ու հնարավորություններով: ԱՊՀ շատ երկրներ նոր-նոր են փորձում կիրառել նատրիումական լուսատուներ: Իսկ մեզ համար առայժմ անմատչելի են այն հնարավորությունները, որոնք լայնորեն կիրառվում են եվրոպայում: Թանկարժեք տեխնիկական միջոցներ ու գեղարվեստական նախագծեր օգտագործվում են միայն հատուկ օրերի, կարեւորագույն միջոցառումների ժամանակ, ինչպես եղավ Շառլ Ազնավուրի համերգի կամ բաճակի 15-ամյակին նվիրված տոնակատարությունների ժամանակ, երբ Հանրապետության հրապարակում վառվեցին լազերային ցուցիչ պայծառ լուսային զարդեր ու պատկերներ: Եվրոպական քաղաքներում դրանք այսօր կիրառվում են շենքերի ճակատների, արձանների, ծառերի, նույնիսկ սովորական փողոցների լուսավորման ժամանակ, ամեն օր: Մեզ մոտ առայժմ միայն մանր ու միջին բիզնեսի սպասավորներն են, հատկապես սպասարկման ոլորտում, նման փորձեր անում: Օդերային թատրոնի շրջակայքի սրճարանների ծառերն, օրինակ, գունային տարբեր փայլատակումներով շողշողում են մութն ընկնելուն պես:

ԿԱՐԻՆԵ ԳԱՆԻԵԼՅԱՆ

Հարցազրույց վերլուծաբանների

Վերջին տարիներին իբրեւ ժամանակակից կյանքի վերջին նորաձեւություններից մեկը, հախուռն կերպով մեր կյանք ներխուժեցին բջջային հեռախոսները: Մենք տվեցինք դրանց գայթակղությանը, վայելեցինք նորության հրապույրը, եւ հետո միայն փորձում ենք վերլուծել, թե ինչ են: Չէ՞ որ յուրաքանչյուր գործոն կենդանի օրգանիզմի վրա ազդում է՝ լավ կամ վատ, ուժեղ կամ թույլ, նայած ինչ հանգամանքներ ու պայմաններ են առկա: Աշխատանքի բերումով հաճախ է պատահել, որ ձայնագրություն կատարելու ընթացքում հնչել է բջջային հեռախոսազանգը, եւ եթե դիկտոֆոնը չեմ անջատել, զանգի ձայնը դիկտոֆոնի վրայի ձայնագրությունն ամբողջությամբ խախտում է: Եթե այս հեռախոսները ջականությունը: Հատկապես երեխաների դեռեւս չկազմավորված օրգանիզմի վրա բջջայինների ազդեցության վտանգը ոչ ոք չի ժխտում: Մեծ Բրիտանիայում նույնիսկ դադարեցվել է հատուկ երեխաների օգտագործման համար նախատեսված հեռախոսների վաճառքը:

Իռլանդացի բժիշկ-էկոլոգների ասոցիացիան հայտարարել է, որ Իռլանդիայի բնակչության 5 տոկոսը, այսինքն, ամեն 20-րդ մարդը, սեփական բջջայինների ճառագայթման զոհ է դառնում: Դրա ախտանշանները հոգնածությունն են, գլխապտույտը, անքնությունը կամ հաճախակի խանգարվող քունը, ուրախառնոցը, մաշկի գրգռվածությունը: Իռլանդացի բժիշկները նկատել են, որ այսպիսի ախտանշաններ գրանցվել են գրեթե բոլոր այն երկրներում, ուր չափազանց տարածված է բջջայինների օգտագործումը: Ապացուցված է, որ բջջայինով ամեն օր 45 րոպեն գերազանցող խոսակցությունները չդադարող գլխացավերի պատճառ են դառնում: Բարեբախտաբար, այս վտանգը մեզ չի սպառնում, քանի որ բարձր գների պատճառով մեծամասնությունը նման ճոխություն թույլ չի տա իրեն: Սակայն գիտնականները ենթադրում են նաեւ, որ միկրոալիքների Ե՛ւ ցածր, Ե՛ւ բարձր դոզաներն ազդում են նյարդային համակարգի վրա՝ առաջացնելով դիսֆունկցիոնալ վիճակ՝ զարկերակային ճնշման տատանումներ, քրտնարտադրություն, սեռական պոտենցիայի փոփոխություններ:

Անվտանգ չեն համարվում նույնիսկ անմեղ թվացող տեխասային հաղորդագրությունները: Բջջայինից արձակվող ճառագայթումն ազդում է նաեւ մի քանի մետր հեռու գտնվող մարդու վրա:

Նախազգուշական մի հոդված էլ տպագրել է Քաղցկեղի մասին միջազգային հանդեսը (International Journal of Cancer), ըստ որի, գլխուղեղում չարորակ ուռուցքների առաջացման վտանգը 39 տոկոսով մեծ է այն մարդկանց համար, ովքեր 10 տարի շարունակ կանոնավոր կամ ինտենսիվ օգտագործել են բջջային հեռախոս: Այդպիսի եզրակացության է հանգել ֆինն հետազոտող Աննա Լակոլան, որ շվեդ, դանիացի, նորվեգացի եւ անգլիացի իր գործընկերների հետ ուսումնասիրություններ ու հարցումներ է իրականացրել 1500 բժշանորդների հետ, ում գլխուղեղում չարորակ նորագոյացություններ են հայտնաբերվել:

Ավելի քան 2 հազար ժամ թվային բջջայիններ օգտագործած մարդկանց համար վտանգի մակարդակը մեծանում է 3,7 անգամ: Գիտնականները համոզված են, որ նորագոյացություն առաջանում է գլխի՝ ականջին մոտ հայվածում, որին հոլվում է հեռախոսը խոսակցության ժամանակ: Բջջային հեռախոսի ընդունիչ-հաղորդիչը գտնվում է հենց ականջի մոտ, իսկ գերբարձր հաճախականությունը կենսաբանական օբյեկտների վրա զգալիորեն մեծ է (դա բավական հզոր ճառագայթում է), մանավանդ որ ականջի այդ գոտին եւ ուղեղի այդ հատվածն ամենազգայունն է: Այդ ճառագայթումը կարող է բացասաբար ազդել մարդու ուրի աշխատանքի վրա, եթե նա հեռախոսը ծոցագրպանում պահելու սովորություն ունի կարող է արթնացնել թաքնված հիվանդությունները, որոնք այլ իրավիճակում հնարավոր է չզարգանային:

Առավել տագնապեցնող եզրակացություններ են անում շվեդ գիտնականները: Նրանց կատարած հարցումների վիճակագրական վերլուծությունից հետեւում է, որ 10 տարի հաճախակի ու տեւական ժամանակներով հեռախոս օգտագործած մարդկանց՝ քաղցկեղով ախտահարվելու վտանգը մեծանում է 77 տոկոսով: Իհարկե, այս դեպքում շվեդների վերլուծությունները վերաբերում են 80-90-ական թվականների արտադրության հեռախոսներին, որոնք ճառագայթում էին 10 անգամ ավելի մեծ էներգիա, քան ժամանակակից հեռախոսները:

Այնուամենայնիվ, բջջայինների քաղցկեղածին ազդեցությունը միարժեքորեն հաստատել դժվար է, քանի որ դրանց զանգվածային կիրառությունն ախտահում հազիվ 10 տարվա պատմություն ունի, իսկ կենսաբանական տեսակետից քաղցկեղի առաջացման մեխանիզմի հետազոտությունը գիտականորեն հիմնավորված կլինի գոնե 10 տարի բջջային օգտագործած մարդու մոտ միայն, քանի որ այս ախտի զարգացման համար էլ ժամանակ է պահանջվում: Սակայն ախտահում դեռեւս չկան հետազոտությունների համար բավարար քանակի մարդկանց խմբեր, ովքեր 10 տարի շարունակ օգտագործել են բջջայիններ: Հետազոտողների ախտանշանը դժվար է նաեւ այն առումով, որ հարցված հիվանդների մեծամասնությունը սովորաբար չի հիշում ու չի տալիս հստակ տվյալներ ասենք, գոնե վերջին 6 ամիսների ընթացքում բջջայինների օգտագործման անհատական առանձնահատկությունների վերաբերյալ, թե ինչ հաճախականությամբ են օգտագործել բջջայինը, ավելի հաճախ գլխի ո՞ր հատվածում, ո՞ր ականջի մոտ են պահել եւ այլն: Բժիշկներն ու կենսաբանները համառորեն շարունակում են հետազոտությունները, որոնց նպատակն է որոշակի երաշխիքներ ու սահմանափակումներ մշակել օրգանիզմի վրա էլեկտրամագնիսական ալիքների ներգործությունը նվազեցնելու համար: Այդպիսի երաշխիքներից մեկն արդեն հաստատվել է՝ բջջային կապից օգտվելու հնարավորություններն ու ժամանակը պետք է խստորեն սահմանափակել երեխաների համար:

Այնուամենայնիվ, հետազոտողների ոչ սվար մի խումբ էլ կա, որ պնդում է, թե անկախ գործածման ժամանակից ու հաճախականությունից, բջջայինները որեւէ կապ չունեն քաղցկեղով հիվանդացության վտանգի հետ: Քանի որ, ի վերջո, վտանգի հետ: Քանի որ, ի վերջո, հենց բջջայինի երկարատեւ օգտագործման հետեւանքով առաջացած գործման հետեւանքով առաջացած կոնկրետ փաստեր ու ապացույցներ ոչ ոք դեռ չի հայտարարել: Դանիացի բժիշկ Յոհանսենն, օրինակ, նշում է, որ ուղեղի քաղցկեղով 427 մարդկանց եւ առանց այդ ախտի 822 մարդկանց հետ հարցումները որեւէ հավաստի կապ չեն բացահայտել քաղցկեղի առաջացման եւ բջջայինի երկարատեւ օգտագործման հանգամանքի միջեւ:

Առաջիկայում գիտնականներն ակնկալում են նման տվյալները ձեռք բերել հեռախոսային ընկերությունների միջոցով, 50 հազար եվրոպացի կամավորներ ցանկություն են հայտնել մասնակցելու այդ աշխատանքներին:

ԵՊՀ գերբարձր հաճախականությունների լաբորատորիայում արդեն 10 տարի ուսումնասիրություններ են կատարվում բակտերիաների վրա գերբարձր հաճախականությունների էլեկտրամագնիսական դաշտերի ազդեցության վերաբերյալ: Բակտերիաները լավագույն ուսումնասիրված միաբջիջ օրգանիզմներ են, որոնք մոդելային պատկերացում կազմելու հնարավորություն կարող են տալ տարբեր օրգանիզմների (այդ թվում եւ մարդու) վրա ներգործությունների վերաբերյալ: Եթե հաջողվի բացահայտել ազդեցության այդ մեխանիզմը, ապա դուռ կբացվի նաեւ տարբեր բակտերիալ հիվանդությունների վրա էլեկտրամագնիսական ալիքներով ազդելու, դրանք բուժելու ու կանխարգելման հավանականության համար: Ավելին, դրանք կարող են կիրառվել նաեւ տարբեր սննդաստեսակների երկարատեւ պահպանման համար, քանի որ դրանց քայքայումը պայմանավորված է բակտերիաների տարածմամբ:

Ապացուցվել է, որ որոշակի ընդմիջումից հետո կրկնվող ներգործությունն ավելի թույլ է, դա բացատրվում է Ե՛ւ բակտերիաների մեջ, Ե՛ւ ամեն մի կենդանի օրգանիզմում պաշտպանական մեխանիզմների ակտիվացմամբ, որոնք փորձում են վերականգնել (եւ ոչ թե գործընթացը սրվում է) նոր առաջացած բոլոր փոփոխությունները:

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ, կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովի նախագահ Արմեն Թոքունյանը Ֆինլանդիայում եւ Ֆրանսիայում կայացած եվրոպական կենսաէլեկտրամագնիսական կոնգրեսներում ներկայացրել է հայ գիտնականների հետազոտությունները: Հայ գիտնականները բակտերիաների օրինակով ապացուցել են, որ գերբարձր հաճախականությունների էլեկտրամագնիսական ալիքները ցածր ուժգնության դեպքում առաջացնում են որոշակի կենսաբանական փոփոխություններ: Դրանք որոշակի պայմաններում արգելակում են բակտերիաների աճը եւ գոյատեւումը, այլ պայմաններում կարող են խթանել դրանց: Հաջողվել է տեղեկանալ նաեւ այդ ներգործության մեխանիզմների մասին առ այն, որ դրանք ներգործում են բջջային թաղանթների ֆիզիկա-քիմիական հատկությունների եւ թաղանթների սպիտակուցների վրա: Ընդ որում, այդ կենսաբանական էֆեկտների միջնորդ հանդես է գալիս ջուրը, որը բջջի կառուցվածքում շատ մեծ նշանակություն ունի: Թերեւս չափազանց արժեքավոր է նաեւ այն հայտնագործությունը, որ էլեկտրամագնիսական ճառագայթների ներգործությունից կարող է լիովին թուլանալ հակաբիոտիկների ազդեցությունը: Եթե նույն փոփոխությունը տեղափոխենք մարդկային օրգանիզմ, ապա կարելի է համարել, որ այդ ճառագայթներով հաճախակի պատարվող մեր օրգանիզմի վրա հակաբիոտիկ դեղամիջոցները կարող են եւ չազդել, քանի որ ճառագայթահարումները բթացրել են նրա զգայունությունը:

Բջջայինի անմիջական ներգործությունը մարդկային օրգանիզմի վրա ուսումնասիրելու խիստ սահմանափակ հնարավորություններ կան: Տարեսկզբին Դուբնայում (Մոսկվայի մարզ) կայացած միջազգային գիտաժողովում ռուս գիտնականները ներկայացրին մկների, առնետների վրա կատարված հետազոտություններից: Նրանք արձանագրել են բազմաթիվ բացասական էֆեկտներ կապված այդ կենդանիների վարքի, առանձին օրգան-համակարգերում առաջացած փոփոխությունների հետ: Ենթադրվում է, որ նմանատիպ փոփոխություններ կարող են առաջանալ նաեւ մարդու օրգանիզմում: Սանկտ Պետերբուրգի ագրո-ֆիզիկական ինստիտուտում լուրջ հետազոտություններ են կատարվում գյուղատնտեսական բույսերի եւ կենդանիների վրա ներգործության վերաբերյալ: Սակայն բոլոր դեպքերում գիտական լիարժեք եզրահանգումների համար որոշակի ժամանակ է պահանջվում, որպեսզի հասցնեն ուսումնասիրել տարբեր տարիքի, բջջայինների օգտագործման տարբեր ժամկետներով ու հաճախականություններով, տարբեր սովորույթներով ու առանձնահատկություններով մարդկանց: Տեղեկատվական պոտենցիալ բազան չափազանց մեծ է:

Ֆրանսիայում կայացած կոնգրեսի ժամանակ ֆրանսիացիները խոսել են լսողական նյարդի քաղցկեղի մասին: Բոլոր այս կարգի բացասական եզրակացությունները դեռեւ վերջնական համարել չի կարելի, թեեւ դրանք ամսագրերում հրապարակել են միջազգային հեղինակավոր փորձագետները. հետազոտությունների ժամկետն առայժմ բավական փոքր է: Բացի այդ, այս նորագույն բիզնեսի զարգացման ասպարզում տնտեսական մրցակցությունը սուբյեկտիվ գործոններ է ներմուծում, եւ չի կարելի բացառել բջջայինների վտանգի ուռճացման փաստը, քանի որ համապատասխան դրամաշնորհների եւ ֆինանսավորումների ակնկալիքներ կարող են լինել:

Այնուամենայնիվ, արդեն մշակվել են նաեւ տեխնիկայի օգտագործման որոշ սահմանափակումներ եվրոպական երկրների համար: Արմեն Թոքունյանն ասում է, որ արդեն մշակվում են ավելի բարձր հաճախականություններով ու ավելի ցածր ուժգնություններով կապի միջոցներ, որոնց ներգործությունը նվազ վտանգավոր կարող է լինել: Սակայն այդ նոր միջոցները եւս նոր հետազոտությունների կարիք կունենան, քանի որ անկանխատեսելի որեւէ իրողություն կարող է շրջել նախնական վարկածները, ինչպես հաճախ լինում է:

Այսօր միջազգային խոշոր հիմնադրամներն ու հեռախոսային այնպիսի ընկերություններ, գիտական ճնարկումների մշակման մասնակիցն են: Նրանց խնդիրը հուզում է ոչ միայն առողջության պահպանման, այլեւ բիզնեսի զարգացման սրբագրումներ կատարելու համար:

Ի դեպ, շատ դեպքերում բջջայինների ազդեցությունը պայմանավորվում է նաեւ օրգանիզմի անհատական առանձնահատկություններով, մեկի վրա կարող է ազդել, մյուսի վրա՝ ոչ: Մասնագետներն այսօր առաջարկում են կանխարգելման նվազագույն միջոցը՝ ականջակալներով բջջայինների օգտագործումը: Մանավանդ եթե օրգանիզմը կանխատրամադրվածություն ունի եւ եթե բջջային օգտագործում են երեխաները կամ հղիները:

ԿԱՐԻՆԵ ՂԱՆԻԵԼՅԱՆ

Բջջային հեռախոսները որպես քաղաքակրթության հերթական անեծք

Գերմանացի գիտնականները խորհուրդ են տալիս օգտագործել միայն սովորական հեռախոսներ

նման ազդեցություն են գործում կոմիտե տեխնիկայի վրա, ապա ինչպիսին կլինի շատ ավելի նուրբ ու անպաշտպան մեր օրգանիզմի վրա:

Մարդկային էության տրամաբանությունը նաեւ կապվածությունն է քաղաքակրթության ծնունդ վնասակար սովորույթներին: Մենք օգտագործում են խմիչք, ծխում ենք սիգարետներ, քաջ իմանալով, որ կվնասեն մեզ: Մարդը չի կարող հրաժարվել նաեւ բջջային հեռախոսներից, քանի որ չի ուզում հետ վերադառնալ, հակառակը, տենդագին մղվում է առաջ:

Միայն անցած տարի ողջ աշխարհում բջջային հեռախոսների վաճառքը քառակի մեծացել է, առաջին անգամ հասնելով 1 մլրդ հեռախոսի: Այդպիսի ռեկորդային աճ գրանցվել է Ասիայի եւ Աֆրիկայի զարգացող երկրներում կատարված իրացումների հաշվին: Փորձագետների կանխատեսումներով, այս տարի եւս բջջայինների վաճառքի բարձր տեմպեր կարձանագրվեն:

Գերմանական գիտական մի ընկերություն Եվրոմիության պատվերով ավելի քան 4 տարի ուսումնասիրում էր բջջային հեռախոսների ռադիոալիքների ազդեցությունը մարդկային օրգանիզմի վրա: Հետազոտական նախագծի կոորդինատոր Ֆրանց Ալդկոֆերի խոսքերով, ռադիոալիքների առաջացրած փոփոխությունները կարող են փոխանցվել հաջորդ սերունդներին, գենետիկ փոփոխությունների եւ քաղցկեղի առաջացման խթան դառնալ: Ճիշտ է, գերմանացիներն անմիջական այդպիսի ազդեցության որեւէ դեպք չեն նշում, այնուամենայնիվ, խորհուրդ են տալիս նախապատվությունը տալ սովորական, քաղաքային հեռախոսներին, համենայն դեպս՝ իբրեւ նախազգուշական քայլ: «Այդ ներգործություններն իրենց բացասական հետեւանքներով կարող են անդառնալի լինել», վերջում հայտարարել են նրանք: Լոուրի Չելլիսը, բրիտանացի մեկ այլ գիտնական, բջջային հեռախոսի բացասական ազդեցությունը համեմատում է նիկոտինի ազդեցության հետ, այն անվանելով «21-րդ դարի ծխախոտ»:

Ամեն տեսակի հեռահաղորդակցության համար օգտագործվում են բարձր հաճախականությունների էլեկտրամագնիսական ալիքներ: Դրանց ազդեցության մեխանիզմը կապվում է բջջայինից արձակվող ռադիոհաճախականության ազդանշանների գործունեության հետ: Վերջիններս, ջերմացնելով մարդու բջջային հյուսվածքները, ներգործելով օրգանիզմում ընթացող քիմիական երեւույթների վրա, առաջացնում են սրտեսային հակազդեցություն: Սա էլ, իր հերթին, ֆիզիոլոգիական նորմաներից շեղում է ուղեղի աշխատանքը:

Բջջայինները կարող են օրգանիզմում սադրել ասթմա եւ էկզեմա, հարվածել գեներին, տղամարդկանց սեռական ունակություններին, խախտել արյան անոթների ամբող-

փոխություններ կարող են առաջանալ նաեւ մարդու օրգանիզմում: Սանկտ Պետերբուրգի ագրո-ֆիզիկական ինստիտուտում լուրջ հետազոտություններ են կատարվում գյուղատնտեսական բույսերի եւ կենդանիների վրա ներգործության վերաբերյալ: Սակայն բոլոր դեպքերում գիտական լիարժեք եզրահանգումների համար որոշակի ժամանակ է պահանջվում, որպեսզի հասցնեն ուսումնասիրել տարբեր տարիքի, բջջայինների օգտագործման տարբեր ժամկետներով ու հաճախականություններով, տարբեր սովորույթներով ու առանձնահատկություններով մարդկանց: Տեղեկատվական պոտենցիալ բազան չափազանց մեծ է:

Ֆրանսիայում կայացած կոնգրեսի ժամանակ ֆրանսիացիները խոսել են լսողական նյարդի քաղցկեղի մասին: Բոլոր այս կարգի բացասական եզրակացությունները դեռեւ վերջնական համարել չի կարելի, թեեւ դրանք ամսագրերում հրապարակել են միջազգային հեղինակավոր փորձագետները. հետազոտությունների ժամկետն առայժմ բավական փոքր է: Բացի այդ, այս նորագույն բիզնեսի զարգացման ասպարզում տնտեսական մրցակցությունը սուբյեկտիվ գործոններ է ներմուծում, եւ չի կարելի բացառել բջջայինների վտանգի ուռճացման փաստը, քանի որ համապատասխան դրամաշնորհների եւ ֆինանսավորումների ակնկալիքներ կարող են լինել:

Այնուամենայնիվ, արդեն մշակվել են նաեւ տեխնիկայի օգտագործման որոշ սահմանափակումներ եվրոպական երկրների համար: Արմեն Թոքունյանն ասում է, որ արդեն մշակվում են ավելի բարձր հաճախականություններով ու ավելի ցածր ուժգնություններով կապի միջոցներ, որոնց ներգործությունը նվազ վտանգավոր կարող է լինել: Սակայն այդ նոր միջոցները եւս նոր հետազոտությունների կարիք կունենան, քանի որ անկանխատեսելի որեւէ իրողություն կարող է շրջել նախնական վարկածները, ինչպես հաճախ լինում է:

Այսօր միջազգային խոշոր հիմնադրամներն ու հեռախոսային այնպիսի ընկերություններ, գիտական ճնարկումների մշակման մասնակիցն են: Նրանց խնդիրը հուզում է ոչ միայն առողջության պահպանման, այլեւ բիզնեսի զարգացման սրբագրումներ կատարելու համար:

Ի դեպ, շատ դեպքերում բջջայինների ազդեցությունը պայմանավորվում է նաեւ օրգանիզմի անհատական առանձնահատկություններով, մեկի վրա կարող է ազդել, մյուսի վրա՝ ոչ: Մասնագետներն այսօր առաջարկում են կանխարգելման նվազագույն միջոցը՝ ականջակալներով բջջայինների օգտագործումը: Մանավանդ եթե օրգանիզմը կանխատրամադրվածություն ունի եւ եթե բջջային օգտագործում են երեխաները կամ հղիները:

ԿԱՐԻՆԵ ՂԱՆԻԵԼՅԱՆ

19 ՄԱՅԻՍ 2007 ԷՋ Ա

ՀԱՅԵԼԿԱՅՈՒՅԹ

Պարբերականությունը՝ երկշաբաթյա

Թիվ 10(29)

Մահարի-Կաղուտիկյան-Զարյան

Եռանկյան մութ անկյունները

ԳՐԻԳՈՐ ԱՃԵՄՅԱՆ

Երկու շաբաթ էլ չէր անցել «Բոնադավածությունը Գուրգեն Մահարու նամակներում» հոդվածիս,[1] երբ նորից դիմեցի համակարգչին՝ գրեթե նույն թեման շարունակելու համար:

Մոռացել եմ ասել. «Հայի հեծին խելքով» կարելոր լրացումներ ունեմ: Ինչ-որ մեկը արձագանքե՞ց...

Ո՛չ, նոր հանգամանքների բերումով:

Ճշգրտումներ եմ կատարում «Գուրգեն Մահարու կյանքի եւ ստեղծագործության տարեգրությունը» ավարտին մոտեցող գրքում եւ արդեն երրորդ անգամ եմ թերթում «Գրական թերթի» լրակազմերը: Որքա՞ն ակնառու է խմբագրից խմբագիր թերթի կերպարանափոխումը,- ասա՛, ո՞րն է քո խմբագրած թերթը եւ ես կասեմ, թե ով ես դու... Բայց չշեղվենք, հարցն այսօր դա չէ, այլ Ս. Կաղուտիկյանի «Նաիրի Զարյանի իրական կերպարը («Էջեր փակ զգրոցներից» գրքից)» հոդվածը,[2] որը նորություն էր ինձ համար, քանի որ լույս է տեսել, երբ ես Երեւանում չեմ եղել: Կարդացի, վրդովվեցի, նստեցի համակարգչի առջեւ, եւ... եւ շարվեցին տողերը թեթեւ ու հեշտին, որովհետեւ ճշմարտությունն ինքն է հարթում իր ճանապարհը:

Նախազգուշացնեմ բուլվարային եռանկյունիների սիրահարներին, որ խոսքը գրական եռանկյունու մասին է, եռանկյունի, որն ստեղծեց այնուամենայնիվ կին-գրողը (շերշե լա ֆամ...), որքան էլ զարմանալի է, մյուս կողմերի մահից հետո:

Ես պաշտոնական եւ ոչ պաշտոնական շատ հանդիպումներ եմ ունեցել Ս. Կաղուտիկյանի հետ եւ միշտ էլ ցանկացել եմ հարցնել, թե ինչո՞ւ գրողների այն պահունակում, որին նա դիմում էր իր անհամար ելույթներում, Մահարին գրեթե բացակայում է: Յոթ տասնամյա ստեղծագործական կյանքում հոբելյանական մի հոդվածը միչ չէ՞ Գուրգեն Մահարու նման ժամանակակցի համար: Չեմ հարցրել, բայց փորձել եմ ինքս գտնել հարցի պատասխանը: Որոնել եմ Մահարու «մեղքը» եւ գտել «խելքին մոտիկ» մի շարք պատճառներ եւ առաջին հերթին՝ գրողի հումորի ու գրչախաղերի մեջ:

... Ծնվում է աղջնակը, ծնվում է ծափերի անժամանակ պահանջով, որին հետեւում է քահանայի տագնապը.

«Այսպիսի բան ես չէի տեսել. այս երեխան երբ մեծանա, կփոխի իր՝ Կաղուտիկյան ազգանունը եւ կդառնա Ծափուտիկյան...»:

Ազգանունին հետեւում է բանաստեղծուհու անվան շուրջը մահարիական մի ուլունքախաղ. *«...իր ծնողների եւ քահանայի կողմից կնքված է Սիրվարդ անունով: Ինչ գեղեցիկ անուն: Բայց Սիրվարդը դեռ Սիրվարդ եղած տարիներին մի անգամ ընկավ հայ նշանավոր օպերետային խմբի ներկայացմանն՝ ուր Եվա Լուսինյանը խաղում էր «Սիլվա» օպերետում՝ Սիլվայի դերը: Բարեշնորհ եւ հեզաձկուն Եվան այնքան ծափեր խլեց հանդիսականներից, որ փորիկ Սիրվարդը ուշ գիշերին, ներկայացումից հետո տուն գալով, որոշեց ինել որպես Սիրվարդ եւ արթնանալ որպես Սիլվա: Մանկամարդ Սիրվարդը կատարեց իր որոշումը: Առավոտյան Լիա մայրիկը ասաց.*

- Սիրվարդ, քե մեռնեմ, գնա աղբյուրից մի փարխաջ ջուր բե՝ չայ դնենք...

Սիրվարդը, որը զբաղված էր փորիկ հայելու մեջ իր խոպոպները ոլորելով, չլսելու տվեց:

- Սիրվարդ, քե մեռնեմ...- երկրորդեց իր խնդրիը Լիա մայրիկը:

Սիրվարդն անհաղորդ մնաց:

- Աղչի՛, վի՞ր կասեմ,- բարկացավ մայրը:

Ճիշտ այդ ժամանակ էր, որ նորընծա Սիլվան բացեց բերանը եւ ասաց.

- Մա՛, այսօրվանից ես ոչ թե Սիրվարդ եմ, այլ Սիլվա...

- Ավա՜ղ,- սարսափեց մայրը,- «Սիլվան» ներկայացում ի...

- Ես էլ ներկայացում եմ,- ասաց անդրդվելի աղջիկը,- ես հիմա կերթամ ջուր կբերեմ, դու ինձ ծափահարություններով պիտի ընդունես:

- Էսա աղջիկ ծռե՛,- որոշեց մայրը»:[3]

Հայրանունը... բայց այդ մասին միչ հետո:

Մեկ այլ հումորեսկում[4] Մահարին Ս. Կաղուտիկյանի ժողովածուն թերթելով հետեւում է, թե ինչպես է նա շրջագայում լայնածավալ երկրում՝ քաղաքից քաղաք, գործարանից գործարան, կառույցից կառույց եւ ամենուր թողնում իր բանաստեղծական հետքը. *«Հարուստ է բանաստեղծուհու ներաշխարհը, եւ նա կարող է հանուն ժողովուրդների եղբայրության զոհել բանաստեղծության հավատ հանգանակը.- «Հանրակացարան: Այս երկրորդ օրն է այստեղ եմ արդեն. առավոտը վաղ հարեւաններս հրաժեշտ են տալիս: - Հը՛, այսօր կգա՞ն, տեսեմ մեզ այնտեղ սվաղ անելիս.- Կգամ աղջիկներ, կգամ անպայման.- Ես լուսամուտից երկար նայում եմ, նայում եմ նրանց, որ հեռանում են՝ հագած զինվորի ծանր սապոգներ, կոմբինեզոնի լայնքի մեջ կորած:- Տո՛նյա, Ուլյանա, Զինա, Դունյաշա, անգին աղջիկներ...»:*

Այս՝ իհարկե գրված է կարճ տողերով, որպես բանաստեղծություն»:

Խոստովանենք, որ անգամ ազատ բանաստեղծությունների վարպետներին դժվար կլիներ այս հատվածը վերածել չափածողերի:

Հանդիպումները տարբեր ազգությունների ներկայացուցիչների հետ նույնպես գտնում են իրենց արտահայտությունը.

«Որպես հախտոն նորարար նա կարող է հայերեն գրված բանաստեղծություններին կցիր տալ գերմաներեն, ռուսերեն բառերով.

... «Մա՛յնե Սյուզա՛ննա, լի՛բե Սյուզա՛ննա»,
Ամենից բարձր երգում է Վա՛նյան...

կամ՝-

Դեռ գալիս է հեռվից երգի ձայնը,
Մեկ հնչում, մեկ կորչում է որոշ,-
«Չտո՛ժ տի բրոդիշ, գարմոն, ադինոկո,
Չտո՛ժ տի դեվուշկամ սպաց նե դայոշ...»:

Չպետք է կասկածել, որ եթե բանաստեղծուհին մի գեղեցիկ օր ասենք թե Լոնդոն ընկնի, կգրի այսպիսի մի բան.

Ազգանունը չկա, բայց ոչ միայն բանաստեղծուհին, այլեւ տարեց վանեցիներն էլ գլխի են ընկնում, որ խոշին դեմ որոշում ընդունողներից մեկը Վանի «Աշխատանք» դաշնակցական թերթի խմբագիր Բարունակ Կաղուտիկյանն էր: Տալով շարքային ժողովականների դրական նկարագիրն առանձին-առանձին՝ Մահարին դատապարտում էր երկաթե կարգապահության վրա հենված ժողովները, որտեղ մասնակիցները կերպարանափոխվում են, ենթարկվում հոտային բնազդին:

Մահարին նպատակ չուներ «հաշիվ մաքրելու» բանաստեղծուհու հետ: Պարզապես այդ էր պահանջում վերի գաղափարախոսությունը: Եթե գրողը, հանուն կորուսյալ Վանի, ոնցատակ էր տալիս ազգային հայտնի գործիչներին, ինչո՞ւ նա չպետք է պատկերեր արտասովոր ժողովներից մեկը, թեկուզ եւ դրա մասնակիցները լինեին իրական անձնավորություններ:

Սա ամենացավագինն էր: Մանավանդ որ Ս. Կաղուտիկյանն ունեցել էր ուրացման տարիներ, որոնց մասին գրել է «Հորս» բանաստեղծության մեջ:[9] Հայտնի է, որ անմաքուր խիղճը հիվանդագին է տանում անգամ ակամա հոգումները:

Այսպիսին էր երկու գրողների հարաբերությունների հետագիծը, երբ լույս տեսավ «Նաիրի Զարյանի իրական կերպարը» հոդվածը, նախ գրում, այնուհետեւ՝ մամուլում (?): Որպեսզի ոչ ոք չկասկածի մեզ «մսով պոկելու» հանցանքում՝ կատարենք ծավալուն մի մեջբերում: Խոսքը նորից Ա. Բաղրամյանի հանդեպ Ն. Զարյանի մեղքերի մասին է: Ս. Կաղուտիկյանը շուտասելուկով դա բնորոշում է «փոխրգություն» բառով եւ անցնում մեկ այլ մեղավորի հայտնաբերմանը՝ հանցանքի ծանրությունը գոնե կիսելու ակնհայտ ցանկությամբ.

«Տաղանդավոր մի բանաստեղծ գրեց հետեւյալը. «Նա կռնակից խփեց, երբ զոհերն իրա՝ Նստել էին անել, մթին զնդաններում,/ Ու սողոսկեց նրանց պատվանդանի վրա՝ Որպես հոտիս ու գող, որպես մաքր Ներոն»:

Այո, փոխրգություն էր բանի ճաղերից ներս տառապող մեծ գրողի վրա թերթի էջերից լուսանկներ թափել, սակայն փոխրգություն չէ՞ր արդյոք գործի դնելով գրողի համբավը, վստահությունն ներշնչող կենսագրությունը եւ, մանավանդ, ընթերցողի անվերապահ հավատը ունենալու առանձնաշնորհումը, գրել վերոհիշյալ ոտանավորը, որը մնալով հետագայում մասունքի ուժ ստացող անձնական թղթերում, հրատարակվելու դեպքում յուրաքանչյուր բառ հրացանից արձակվող սնայպերական գնդակի պես պետք է գնա եւ ուղիղ դիպչի խնձորակին... Չէ՞ որ ինչ գրած է ոտանավորում ճշմարտանման է, իսկ ոչինչ չկա ավելի վտանգավոր, քան ճշմարտանման սուտը, քանի որ ճշմարտանման սուտը հարյուրապատիկ դժվար է հերքել, քան բացահայտն ու անհերքելը: Ուրիշ բան, եթե Մահարին գրեր այդ ոտանավորը այնտեղ, ախտորում, վիրավորանքից ու անզորությունից գազազած պահին, գրեր վերադարձից անմիջապես հետո, երբ եկավ տեսավ Նաիրի Զարյանին իր փառքի մեջ, ծաղկուն ու բարեկեցիկ: Գուցե դա բացատրելի եւ ինչ-որ մի տեղ արդարացնելի կլիներ... Բայց ո՛չ, վերադարձից հետո նրանք դարձյալ ընկերներ էին: Վկա՝ Մահարու ջերմ շնորհակալական նամակները Նաիրուն՝ իրեն նեղ տեղում սատարելու համար, նրանց փոխադարձ մտերմությունը կյանքի ավարտին: Մահարին այդ ոտանավորը գրել է... մաքր վրիժառությունից դրդված, իր «Այրվող այգեստանների» նկատմամբ Նաիրի Զարյանի բռնած քննադատական դիրքի պատճառով... Կա՞ արդյոք Գուրգեն Մահարու գրառումներում այս առթիվ ինքն իրենից ամաչելու որեւէ ակնարկ: Երեւի ոչ... Սակայն երանի թե լիներ, եւ դա ոչ միայն Նաիրի Զարյանի համար, այլ իր՝ Մահարու համար: Ուզում եմ, որ իմ սիրելի բարեկամը եւ մեծ գրողը մեծ լինի նաեւ հոգով, իր խղճի դեմ՝ մշտապես մաքուր, լինի մինչեւ վերջը արդար:

Բացառելով *«...նրանց փոխադարձ մտերմությունը կյանքի ավարտին»*[10] բառերը, պաթետիկ այս մեջբերման մեջ որքան նախադասություն, այնքան կեղծիքին սահմանակցող անճշտություն: Մահարին ախտորում ունեցել է բազում դժվար օրեր, բայց **«վիրավորանքից ու անզորությունից գազազած պահեր»՝** երբե՛ք: 1951-1954 թվականները նրա ստեղծագործական բոլորիցյան աշունն էր: Այդ տարիներին գրվեցին նրա ոչ միայն խոհական, սիրային շարքերը, «Հանդիպումների երգը», որով նա թողություն տվեց իր հանդեպ բոլոր մեղք գործածներին, այլեւ «Երիտասարդության սեմին» վիպակը եւ մի քանի տասնյակ նամակներ, որոնք իրենց հումորով անգերազանցելի են Մահարու նամակագրական ժառանգությունում:

Որտե՞ղ է Ս. Կաղուտիկյանը տեսել **«Մահարու ջերմ շնորհակալական նամակները Նաիրուն»**, հայտնի չէ: Մահարու երկխոսությունները (հրապարակման պատրաստ) նամակահիմ ընդգրկված են Ն. Զարյանին գրված բոլոր 13 նամակները:[11] Բացակայում է միայն վերջինը, բայց դա ոչինչ չի փոխում, քանի որ նախորդ նամակով արդեն կարերը խզվում են՝ ինչպես ցույց ենք տվել մեր նախորդ հրապարակման մեջ՝ Ա. Բակունցի դեմ գրված հոդվածների համար Ն. Զարյանի՝ դույզն իսկ աջակցելուց խուսափելու պատճառով: Ինչ վերաբերում է **«նեղ տեղում սատարելուն»**, ապա տեղին է հիշեցնել Մահարու առաջին երկու նամակները: Դրանք գրվել են Սիբիրից՝ օգնության խնդրանքով եւ... մնացել անպատասխան:

Ես եմ ու դու,
Շուրջը գարուն.
- Հուա՛յ դու յու դու,
Մի՛սեր Բարուն...»:

Երգիծաբանության ժանրին դիմած գրողը շարունակում է իր «հայտնաբերումները».

«Սիլվա Կաղուտիկյանն ինտերնացիոնալիստ է. այս աշխարհայացքն ավելի ցայտուն է դառնում, երբ նա սիրահարվում է: Նա ոչինչ չի խնայում, երբ սիրում է. մեր հիշողության մեջ դեռ թարմ է, երբ 4-5 տարի առաջ նա սիրահարվեց Մոսկվայում, Մոսկվայի «Լիտերատուրնայա գազետա»-ում ռուսերեն մի բանաստեղծության մեջ, ինտերնացիոնալիստական շիտակ ոգով եւ հոգով Մասիսը բարձրացնում է տեղից իր սիրածին նվիրելու համար: Միայն երբ Երեւանի «Գրական թերթում» Հրանտ Թամրազյանը չգիտես ինչ դիրքերից գոռաց նրա վրա, նա կամացուկ Մասիսը դրեց իր տեղը».[5]

Հումորեսկը Մահարու կենդանության օրոք լույս չտեսավ: Բայց նա սիրում էր «նեղ» շրջանակում կարդալ իր անտիպները, եւ կասկածից դուրս է, որ կարճ ժամանակից Ս. Կաղուտիկյանին հայտնի դարձավ դրա գոյությունը:

Տարբեր են գրողներն իրենց խառնվածքով: Մահարին գերագնահատել էր Ս. Կաղուտիկյանի առնական խառնվածքը:[6] Այնտեղ, որտեղ մեկ այլ գրող այդ խաղերի վրա միայն կժպտար եւ ամեն ինչ կանցներ առանց նստվածքի, կին-գրողը շրթունքները կծեց:

Բայց ժամանակն է անդրադառնալու հայրանվանը:

«Այրվող այգեստանների» տասնչորսերորդ ասուում դաշնակցական խումբը ժողով է գումարում, եւ իրենց ընկերներից մեկին, որը հանիրավի կասկածվում է դավաճանության մեջ, դատապարտում մահվան: Ժլատ, բայց դիպուկ վրձնահարվածներով պատկերված են իրական ժողովականներից մի քանիսը. *«...Ահա Բարունակը, շիկավուն, թիկնեղ, լուրջ դեմքով, բայց մանկական, գրեթե կապույտ աչքերով Բարունակը, նա, որն օժտված է գրչով ու հոետորական ձայնով եւ որը հիմա նստել է լուռ, կտրված մի ծառի բնին, աջ ձեռքի արմունկը ծնկին, ձեռքը բռունցք արած, ասես լուսանկարվելու համար պատրաստված... Նրանք բոլորն էլ երկար մազեր ունեն, բեղեր՝ անպայման, մորուք պարտադիր չէ... բոլորն էլ խանդավառ, բոլորն էլ երիտասարդ ու հավատավոր, որոնք առանձին-առանձին լույսի կետերեր են, բայց միասին՝ կարող են վերարկել հոգուս ամեն մի մութ գոտի».*[7]

Բացահայտ կեղծիք են *«Գրել է մաքր վրիժառությունից դրդված, իր «Այրվող այգեստանների» նկատմամբ Նաիրի Զարյանի բռնած քննադատական դիրքի պատճառով...»* տողերը: Որն էր այդ **«քննադատական դիրքը»**: Պատենք՝ նախկին ընկերոջ, բայց գոնե բարոյական նորմեր ճանաչող մարդու համար անթույլատրելի «Ասք էության»,[12] 60-ական թվականների այդ «մատերիա՞լը», որտեղ Մահարին մեղադրվում էր Թալեաթին արդարացնելու մե՞ջ: Ողջ խաղաքն էր խոսում այդ օրերին «Ասքի» մասին, իսկ կին-բանաստեղծը մնացել էր անտեղյա՞կ այդ «բամբասանքին»: Նախահարձակն այս անգամ էլ եղել էր Ն. Զարյանը, եւ «Զգույշ եղեք, մարդիկ» բանաստեղծությունը, որտեղից մեջբերում է Ս. Կաղուտիկյանը, Մահարին գրել է նույն 1967 թվականին՝ ի պատասխան «Ասքի», երբ ընկերական հարաբերություններ չկային վաղուց ի վեր:[13]

Կարո՞ղ էր Ս. Կաղուտիկյանը չիմանալ, որ արհունական գրող Ն. Զարյանը եւ իր կոչումին անդավաճան Մահարին, վանեցի իր երկու հայրենակիցները, տարիներով եղել են «խռով», որ Ն. Զարյանի «Ասքը» տպվեց դեռ էն թանաքը չչորացած, իսկ Մահարու բանաստեղծությունը՝ միայն հետմահու՝ այն էլ Բեյրութի «Նաիրիում»: Տեղին կլիներ հարցը՝ ո՞ւմ կողմից եւ դրվ, տիկին Կաղուտիկյան: Պատասխանն ակնհայտ է:

«Կա՞ արդյոք Գուրգեն Մահարու գրառումներում այս առթիվ ինքն իրենից ամաչելու որեւէ ակնարկ» հարցը մեկնաբանության կարիք չունի: Սելը չի ճռռում, սելվորն է ճռռում:

Սեփական խիղճն այսքան չարչրկելուց հետո փարիսեցիություն չե՞ն **«իմ սիրելի բարեկամը եւ մեծ գրողը»** բառերը, անհանգստությունը Մահարու **«հոգու եւ խղճի»** համար:

Այնուամենայնիվ ինչ նպատակ է հետապնդել Կաղուտիկյանը՝ ջանալով սեւացնել Մահարուն եւ փորձելով սպիտակեցնել Ն. Զարյանի, իսկ մի այլ դեպքում՝ Հր. Քոչարի դեմքերը:[14] Փնտրենք ավելի լուրջ պատճառներ: Դրանցից գլխավորը խորապես թաքցված կարոտախտն է սալինյան ժամանակների: Մենք դիտմամբ չենք ասում «սովետական»՝ վերհիշելով բանաստեղծուհու **«անկեղծ արցունքները»** ժողովուրդների հոր մահվան օրը եւ շաբաթներով նրա սգից դուրս չգալը:[15] Ս. Կաղուտիկյանը չէր կարող մոռանալ հեռուներից հեռու տարածված իր փառքը եւ տասնյակ

Տես էջ 9 ➤

Սարյանագիտության ոչնչացումը. Սարյա՛ն, Սարյա՛ն... մինչեւ վե՞րջ

ՅՈՒՐԻ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Դիլետանտիզմը գրավել է մեր կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտները՝ քաղաքականություն, օրենսդրություն, կրթություն, հասարակական գիտություններ եւ նույնիսկ ճշգրիտ գիտություն: Դիլետանտիզմն իր առաջ բաց արավարան է գտել ի դեմս լրագրության, գրականագիտության, արվեստաբանության: Գործազրկությունը կամ դրա հեռանկարը, հաճախ նաեւ դյուրին հաջողությունների ձգտող փառասիրությունը մարդկանց հրել է այնպիսի ասպարեզներից ներս, որոնք ոչ մի կապ չունեն իրենց մասնագիտական պատրաստվածության, ճաշակի եւ ուշիմության մակարդակի հետ: Եվ քանի որ մեր պահանջները սովորաբար բնած են կամ հոգնած, դիլետանտներն այդ ասպարեզում իրենց զգում են տեր-տնօրեն ու թելադրում իրենց ներկայությունն ու կամքը անգամ եւս առավել իջեցնելով մակարդակները: Ստացվում է, որ փոխանակ առաջադիմելու եւ հասնելու միջազգային մակարդակներին, պետք է պայքարենք գոնե նախկին մակարդակները վերականգնելու հույսով: Ահա՛ նման փաստի ու փաստերի դեմ հանդիման է դնում մեզ ստորեւ տպագրվող հոդվածը, որի ընթերցումը, հույս ունենք, չի դիտվի իբրեւ մեկուսի վիճակի ներկայացում, այլ կմղի ընդհանրացումների: Յուրաքանչյուրը՝ իր բնագավառում: *Խմբ.*

Որ մեզ հետ, մեր ժողովրդի հետ վաս բան է կատարվում, բացեիբաց երեւում է, ինչպես ասում են, անզեն աչքով էլ: Վատն այն է, որ այդ «վաս»-ը տվորական «վաս» չի, շա՛տ «վաս» է:

Մակերեսային, անտեղյակ, պատահական, պարզապես դիլետանտ մարդիկ, սպառնագին արագությամբ դրության տեր են դառնում (եւ արդեն դարձել են) մշակութային բոլոր ոլորտներում, արվեստի ու գրականության մեջ:

...Հրապարակի վրա է ռուսերեն լեզվով մի գիրք՝ **«Ռուզան Սարյան. Սարյանը եւ Ռուսաստանը» (Երեւան, 2006)**: Ինձ մնար, ես հրամանով կարգելեի, որ Հայաստանի ոչսախոս ու ոչսագիր հայերը՝ հայերեն լեզվի ու հայ մշակույթի գրագիտություն չունեցող մարդիկ՝ քաղաքենի մի զանգված, որ այսօր էլ մնում է մեր կյանքի ու մեր մշակույթի մեծագույն վտանգը, մի տող անգամ գրեին հայ գրականության ու արվեստի մասին: Նրանց առածն ու գրածը քանի որ ոչ մի կապ չունի հայոց լեզվի հետ, որ մեր ազգի ինքնության մեծագույն դրսեւորումն է (Վահան Տերյան), ուրեմն եւ կապ չունի հայ գրականության ու մշակույթի հետ: Դա պարզապես աբսուրդ է: Խոսքս, իհարկե, օտարազգի մարդկանց չի վերաբերվում: Բայց սա՝ դեռ մի կողմ:

Սկսեմ գրքի բովանդակությունից ու կառուցվածքից: 135 էջանոց գրքի միայն 5-47 էջերը զբաղեցնող նյութն է հեղինակել Ռուզան Սարյանը: Եվ այդ էջերն էլ լեցուն են նկարագրդումներով: Գրքի մնացյալ մասը, այսինքն՝ մնացյալ 88 էջը, այլ նյութեր են՝ Սարյանի մասին հուշեր եւ հոդվածներ, Սարյանի գրած եւ ստացած նամակները, Սարյանին նվիրված բանաստեղծություններ եւ այլն: Եվ չնայած դրան, գրքի կազմի ու տիտղոսաթերթի վրա իբրեւ ամբողջ գրքի հեղինակ գրված է «Ռուզան Սարյան»: Սա, մեղմ ասած, անազնիվ ու անպատշաճ բան է: Սա ուղղակի ուրիշների աշխատանքի, այլոց ստեղծագործությունների յուրացում է: Եվ դեռ գրքի վրա դրված է հեղինակային, իրավունքի նշան ու գրված է՝ «Ռ. Լ. Սարյան, հեղինակ»: Թե ինչո՞ւ եւ ինչպե՞ս է Ռ. Սարյանը գրքում ընդգրկված տասնյակ հեղինակների ամենատարբեր նյութերի հեղինակ, անհասկանալի է: Ուրեմն, դուրս է գալիս, որ, ասենք, Անդրեյ Բիտովի «Հայաստանի դասերը» գրքի մի հատվածի կամ Սերգեյ Շերվինսկու՝ Սարյանին նվիրված բանաստեղծության հեղինակային իրավունքը պատկանում է «Ռ. Լ. Սարյանին»:

Բայց սա էլ թողնենք մի կողմ:

«Հայերը եւ Ռուսաստանը», «Հայերը եւ ռուս այսինչը կամ այնինչը» թեմայով եւ խորագրով ամենաշատ գրքերը տպագրվել են Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո, մանավանդ 50-ական թվականներին, երբ պարից ավելի կաթոլիկ հայերը իրենց սրտկական հավատարմությունն ու նվիրվածությունն էին արտահայտում Տիգբոն-Մոսկվայի հանդեպ: Սա երեւույթի միայն մեկ՝ արտաքին, երեւութական, բայց նաեւ գաղափարապես աղտահոտող կողմն էր: Կար նաեւ մյուս կողմը: Այդ տեսակ գրվածքները՝ դիսերտացիաներ, գրքեր եւ այլն, ի սկզբանե դատապարտված էին որոշակի ընդունելության եւ հաջողության, որովհետեւ գրվում էին իշխող քաղաքական ռեժիմի լեզվով: Դա՝ այն ժամանակ, մինչդեռ այսօր, հասարակական-քաղաքական բոլորովին այլ իրականության մեջ հայտնված Հայաստանում, մեղմ ասած՝ հնարավոր, բայց տարակուսելի եւ նույնիսկ անհասկանալի է այդպիսի ձեւակերպումը՝ «Սարյանը եւ Ռուսաստանը»: Մի՞թե դրա կարիքը կա այսօր: Եթե Սարյանի արվեստի ծննդաբանական ու գոյաբանական նախահիմքերի մասին խոսելու անհրաժեշտության պարտադրանքը լիներ, իսկ այդ անհրաժեշտությունը այսօր կա, ըստ իս, առաջին հերթին պետք է գրվեր «Սարյանը եւ Ֆրանսիան», ավելի ճիշտ՝ «Սարյանը եւ ֆրանսիական արվեստը» գիրքը:

Բայց այստեղ խոսքը, ցավոք սրտի, ոչ թե արվեստի մասին է՝ «Սարյանը եւ ռուսական արվեստը», այլ բոլորովին այլ բանի: Եվ այդ այլ բանը ընդամենը հաշվարարական մի պարզ հաշվառում է՝ Սարյանը քանի ռուսի է նկարել եւ այդ ռուսներից ով եկավ Սարյանի տուն եւ ինչ ասաց: Եվ այդ պարզ հաշվառումն էլ ոչ-բախտաբար պատշաճ մակարդակով չի կատարված:

Ես կուզենայի ընթերցողի հետ միասին թերթել այս գիրքը:

Այս տողերը գրողը 1972-79 թթ. աշխատել է Սարյան թանգարանում իբրեւ գիտական աշխատակից, կազմել է Սարյանի մատենագիտությունը, կազմել է Սարյանի հեղինակած դիմանկարների ամբողջական տեղեկատու ցանկը. Վիլհելմ Մաթեւոսյանի հետ միասին կազմել է «Մարտիրոս Սարյան, Արվեստի մասին» գիրքը, որ հրատարակվել է հայերեն (1986) եւ բուլղարերեն (Սոֆիա, 2002), գրել է հոդվածներ Սարյանի արվեստի մասին, մի քանի տարի եղել է Հայաստանի պետական պատկերասրահի գիտական գծով փոխտնօրեն եւ այլն, այսինքն՝ իրեն համարում է իչ թե շատ տեղյակ մարդ եւ, եթե ոչ իբրեւ արվեստաբան, ապա գոնե իբրեւ հայ, իրեն իրավունք է վերապահում դիտարկելու հայ մեծ նկարչին վերաբերող գիրքը:

Թանգարանագիտությունը գիտություն է՝ արվեստաբանություն, արվեստագիտություն եւ մշակութաբանություն՝ միասին վերցրած, եւ ոչ թե սոսկ ռոճիկով վճարվող աշխատանք կամ պաշտոն, եւ ստույգ ու վավերական գիտելիքներից զատ, ենթադրում է յուրահատուկ գործի որոշակի իմացություն, հմտություն, շրջահայացություն եւ այլն: Թվում է՝ նկարչի եւ թանգարանի մասին գրված գրքերում այդ բոլորը պիտի դրսեւորվեն:

Բայց թերթում ես գիրքը, եւ, ավա՜ղ, պարզվում է, որ ոչ միայն այդ ամենը չկա, այլեւ՝ որ, զարմանք բան, թանգարանի տնօրենը, նույն ինքը՝ հեղինակը, նույնիսկ չգիտի թանգարանի հավաքածուն:

13-րդ էջում տպագրված է մի նկար, որի կողքին գրված է՝ «Ծաղկած ծառ, 1906», մինչդեռ տպագրվածը բոլորովին այլ գործ է եւ կոչվում է «Ծաղկած խնձորենիներ» եւ նկարված է 1907-ին: Ի դեպ, շարադրանքում (էջ 12) տպագրված նկարի համար գրված է «1907 թիվ»:

29-րդ էջում գրված է, թե դերասանուհի Բառնկինայի դիմանկարը պատկանում է Սարյան թանգարանին: Ճիշտ չէ, այդ գործը թանգարանի հավաքածուի մեջ չէ, այն ընտանիքի սեփականությունն է:

Նույնը վերաբերում է եւ արվեստաբան Ա. Ռոմմի դիմանկարին: 40-րդ էջում այն ներկայացված է իբրեւ Սարյան թանգարանի սեփականություն: Ճիշտ չէ, այդ դիմանկարը ընտանիքի սեփականությունն է:

Գրքի 30 եւ 31-րդ էջերում ներկայացված է զգեստի երկու էսքիզ: Երկուսի դիմաց էլ գրված է՝ «Գտնվելու վայրը անհայտ է»: Այնքան էլ անհայտ չէ. ժամանակին Մարտիրոս Սարյանի որդին՝ Ղազարոս Սարյանը դրանք նվիրել է բանաստեղծ, նկարահավաք Կարիկ Պասմաջյանին:

Մի անհասկանալի մոտեցումով է գրքի 52-րդ էջում ներկայացված «Շոգ օր: Վազող շունը» կտավը: Նախ, սխալ են գրված չափերը, դրանք, ինչպես ասում են, չեն համապատասխանում իրականությանը: Եվ երկրորդ, գրված է՝ «Գտնվելու վայրը անհայտ է»: Չեմ կարող հավատալ, թե Սարյան թանգարանի տնօրենը չգիտի, որ այդ նկարը արվեստաբան Շահեն Խաչատրյանի սեփականությունն է:

72-րդ էջում կինոռեժիսոր Սերգեյ Էյզենշտեյնի դիմանկարի (1939) համար գրված է, թե գտնվելու վայրը անհայտ է: Էյզենշտեյնի դիմանկարը գտնվում է ԱՄՆ-ում, մասնավոր մի հավաքածուում:

105-րդ էջում գրված է, թե դերասանուհի Մանսուրովայի դիմանկարի (կտավ, յուղաներկ, 1957) տեղը անհայտ է: Անհայտ չէ, այս նկարը գտնվում է Մոսկվայի ամենահայտնի թանգարաններից մեկում: Այսօր այդ թանգարանը համառոտ կոչվում է «Արեւելքի թանգարան»: Ի դեպ, այս գործի չափերը գրքում տրված չեն, ինչպես որ տրված չեն 89-րդ էջում Սարյան ընտանիքին պատկանող մի գծանկարի, 118-րդ էջում՝ Պետրով-Վոդկինի դիմանկարի չափերը:

Ճիշտ նույն ձեւով 63-րդ էջում վերատպված գործը՝ «Սափոր, 1913», 67-րդ էջում ներկայացված է իբրեւ թանգարանի սեփականություն: Ճիշտ չէ, այդ գործը նույնպես ընտանիքի սեփականությունն է:

Կարճ ասած՝ գիրքը լի է աղաղակող անճշտություններով ու սխալներով:

Անհեթեթությունները սկսվում են հենց առաջին էջից: Պարզվում է, որ 13-րդ դարում Ղրիմը պատկանում էր Ռուսաստանին: 26-րդ էջում Ալեքսանդր Մյասնիկյանը Հայաստանում ընդամենը ժողկոմ է (**«1921 թվականի օգոստոսին ժողկոմ Ալեքսանդր Մյասնիկյանի հրավերով...»**): Նույն էջում անգերազանցելի «արվեստաբանական» անհեթեթություն կա՝ «Նա [Սարյանը.- Յու.Խ.] դառնում է կենտրոնական դեմք, որին ուզում են նմանվել-հավասարվել բոլորը»: Բոլորը՝ ովքե՞ր, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ էին բոլորը ուզում նմանվել Սարյանին, գոնե մեկ մարդու անուն կարո՞ղ է տալ այդ տողերի հեղինակը: 28-րդ էջում արդեն արվեստաբանական սիոնիզմը հռչակվում է իբրեւ ժամանակակից կերպարվեստի գլխավոր ուղղություններից մեկը («...**նկարիչների համաշխարհային մայրաքաղաքը, որ ստեղծել է ժամանակակից արվեստի գլխավոր ուղղություններից մեկը՝ իմպրեսիոնիզմը**»): Ռուսական արվեստաբանության մեջ ընդունված է «Мир искусства» խմբակցության անդամներին կոչել «միրիսկուսնիկներ»: Այս գրքի 28-րդ էջում նրանք կոչվում են «мирискусстник»-ներ, սա էլ հավանաբար մեծ իմացությունից եկող նորամուծություն է: 34-րդ էջում գրված է. «1931-1932 թթ. Սարյանը ձեւավորում է Ն. Ռիմսկի-Կորսակովի «Ոսկի աքաղաղ» օպերայի երկրորդ գործողությունը Մոսկվայի Կ. Ս. Ստանիսլավսկու եւ Նեմիրովիչ-Դանչենկոյի անվան օպերային թատրոնի համար: Ներկայացման բեմադրությունը իրականացրել է ինքը մեծ ռեժիսորը»: Նեմիրովիչ-Դանչենկոյի անվան-հայրանվան սկզբնատառերը, ինչպես ասում են, դեռ մի կողմ, բայց ո՞վ է մեծ ռեժիսորը: Երկուսից ո՞ր մեկն է: Թե՞ նրանցից ոչ մեկն էլ չի, մի երրորդ մարդ է: Սա մնում է իբրեւ գաղտնիք: Երեւի այս մասին կգրվի հաջորդ գրքում: 36-րդ էջում այլ անհեթեթություն կա. «замечательный поэт» Եղիշե Չարենցին Պետհրատի աշխատանքից ազատել են ոչ թե 1936, այլ 1935 թվականին, այնպես որ Մոսկվայի գրքի չտպագրվելը այդ փաստի հետ կապելը իսկապես անհեթեթություն է: 42-րդ էջում աղաղակող անհեթեթություն կա: Հեղինակը Սարյանին դարձնում է, ոչ ավել, ոչ պակաս, սովետական իշխանության դեմ ընդվզող եւ պայքարող մարդ, հենվելով միայն ու միայն սեփական անգիտության վրա: Իբր թե Աննա Ախմատովայի դիմանկարը (1946) ստեղծվել է իբրեւ «բողոքի քաղաքացիական արարք» («гражданская акция протеста»): Մեղմ ասած սխալ է. հայտնի որոշումը «Զվեզդա» եւ «Լենինգրադ» ամսագրերի շուրջ եւ այլն, եղել է 1946 թ. օգոստոսին, մինչդեռ Աննա Ախմատովայի դիմանկարը ստեղծվել է ավելի վաղ (տես "Воспоминания об Анне Ахматовой", Москва, 1991, А. В. Любимова-ի հուշերը, էջ 430): 44-րդ էջում Ալեքսանդր Ֆադեեւի գծանկար-դիմանկարի տակ գրված է «1957 թվական»: Անհեթեթություն է, Ֆադեեւը ինքնասպանություն է գործել 1956 թվականին, այնպես որ 1957-ին չէր կարող լինել Սարյանի բնորդը: 58-րդ էջում գրված է՝ «Գորկիի պետական գեղարվեստական թանգարան», մինչդեռ քաղաքը վաղուց այլեւս Գորկի չի կոչվում: 72-րդ էջում Պավել Կուզնեցովի հոդվածի ներքեւում գրված է «Юность. 4 апреля 1965. С. 80-81» (ճիշտ այսպես, «Юность»-ը առանց չակերտների): Չակերտը՝ դեռ ոչինչ, բայց «Юность»-ը, որ շատ հայտնի ամսագիր էր, չէր կարող տպագրվել ապրիլի 4-ին: Ամսագիրը լրագիր չի, որ օրանունով տպագրվի: Եվ այսպես շարունակ:

Թվարկելուց հոգնեցի, ինչքան կարելի է, առայժմ բավական է:

Դառնամ ուրիշ բանի:

Զարմանալի է, բայց փաստ է, որ թանգարանի տնօրենը նկար ներկայացնել չգիտի: Ընդունված կարգի համաձայն գրվում է, նախ, նկարի բարձրության չափը, ապա՝ լայնության:

15-րդ էջում սխալ են ներկայացված (հակառակ են գրված) «Պյատիգորսկ, 1900», 11-րդ էջում՝ «Ռուս աղջիկ Նատաշան, 1903» գործերի չափերը:

Նույն ձեւով են ներկայացված 100-րդ էջում տպագրված գրաֆիկական երկու աշխատանքների չափերը՝ «Պատմաբան Կ. Տրեւերի դիմանկարը, 1936» եւ «Գրող Ա. Տոլստոյի դիմանկարը, 1936»:

23-րդ էջում ներկայացված է «Շներ: Կոստանդնուպոլիս, 1910» կտավի վերատպությունը: Նկարը գտնվում է Մոսկվայում, Տրետյակովյան պատկերասրահում: Տպագրված է մոսկովյան նկարը, բայց չգիտես ինչու մոսկովյան կտավին վերագրվել են Հայաստանի ազգային պատկերասրահում գտնվող նույնանուն կտավի չափերը:

Բայց անճշտությունները եւ անհեթեթությունները սրանցով չեն ավարտվում: Գրքում 22-րդ էջում մի նկարի անունը (շարադրանքում) գրված է «Константинопольская улочка. Полдень», 57-րդ էջում արդեն այն դառնում է «Улица. Полдень. Константинополь»:

43-րդ էջում գրված է՝ «1955 թվականին Սարյանը ստեղծեց Ռուբեն Նիկոլաեւիչի [Սիմոնովի - Յու. Խ.] հրաշալի դիմանկարը...»: Մեղմ ասած, ճիշտ չէ. Ռուբեն Սիմոնովի դիմանկարը Սարյանը ստեղծել է 1939 թվականին:

Որքան գիտեմ, Սարյանը «Автопортрет три возраста, 1942» անվանումով կտավ չունի (էջ 93): Սարյանի կտավը կոչվում է «Ինքնանկար: Երեք հասակ»: Եթե ռուսական վերջակետը (հայերիս միջակետը) պարզապես վրիպումով բաց թողնված լիներ, ապա «Три» բառը պետք է լիներ մեծատառով գրված: Մեծատառով չէ:

Գործի հանդեպ անպատասխանատու մոտեցումն ու վերաբերմունքը 100-րդ էջի լուսանկարի մակագրությունը վերածում են զավեշտի:

Գրքի այսպես կոչված արվեստաբանության մասին չեմ խոսելու (որ լիներ՝ կխոսեի), բայց մի քանի պարզ բաներ չեմ կարող մատնացույց չանել:

«Զոլոտոյե Ռունո» հանդեսը 1909 թվականին դադարել է գոյություն ունենալուց, այնպես որ Մարտիրոս Սարյանը 1910 թվականին չէր կարող այդ ամսագրի խմբագրական խորհրդի անդամ լինել (էջ 20):

Շարադրանքի 38-րդ էջում գրված է. «Ամբողջ 1938 թվականին Սարյանը լարված աշխատում է: Միայն այդ տարվա ընթացքում նա ստեղծում է մի քանի խոշոր պաննո, որոնց թվում Մոսկվայի գյուղատնտեսական ցուցահանդեսի պաննոն...»: Գրքի հեղինակը բարի չէ՞ր լինի արդյոք թվարկելու այդ «մի քանի խոշոր պաննոն» («несколько крупных панно»), որտե՞ղ են գտնվում դրանք, ինչ էր պատկերված դրանցում: Սարյանի մեկ գծանկարն անգամ այսօր գյուտ է: Թե չէ՝ պարզվում է՝ Սարյանի նկարած վիթխարի պաննոներ են գոյություն ունեցել, այն էլ՝ մեկ տարում նկարված, եւ սարյանագիտությունը դրանց մասին ոչինչ չգիտի:

Տես էջ 9

Բ էջից

Գրի 24-դ էջում գրված է. «Նույն տարում Սարյանը մասնակցում է «Միր իսկուսսվա»-ի նախավերջին ցուցահանդեսին Մոսկվայում եւ մինչեւ 1921 թ. **առանց տեղաշարժվելու** (безвыездно) ապրում է նախ Թիֆլիսում, հետո Նոր Նախիջեւանում եւ Դոնի Ռոստովում» (ընդգծումը իմն է.- Յու. Խ.): Այնպես որ՝ բեզվիյեզդնո նախ Թիֆլիսում, հետո՝ Նոր Նախիջեւանում, հետո...

Բայց սխալներն ու անճշտությունները՝ դեռ ոչինչ, դրանք տանելի են ու հասկանալի՝ մարդը այդման գիտի, այդման է կարող, թող որ 22-դ էջում գրվի «Персианка», թող որ 45-դ էջում «Дуван»-ի փոխարեն գրվի «Думан» եւ այլն: Սրանք՝ դեռ ոչինչ:

Գրքում շատ ցավալի, անմեղսամտ եւ անազնիվ այլ բան կա, որ պարզապես տարակուսանք է հարուցում եւ բացատրություն է հայցում:

Գրի 45-դ էջում գրված է, որ Սարյանը, հանձին իր զոհված որդու՝ Սարգիս Սարյանի, «**տեսնում էր իր ապագա տուն-թանգարանի կազմակերպչին ու տնօրենին...**»: Հայտնի է, որ Սարյանը չորս թե հինգ անգամ մերժվել է Լենինյան մրցանակների կոմիտեում եւ միայն Գալինա Ուլանովայի անձնական համառ ու հետեւողական միջամտությունն է, որ կայացրել է Սարյանի Լենինյան մրցանակը: Խոսքը արժանիության մասին չէ, խոսքը ժամանակի ու Սարյանի հանդեպ պետական վերաբերմունքի մասին է: Սարյանի տուն-թանգարան ստեղծելու միտքը, գաղափարը կապվում է նրա՝ Սոցիալիստական աշխատանքի հերոս դառնալու փաստի հետ, այսինքն՝ թանգարանի մասին առաջին անգամ խոսվել է 1965 թվականից հետո: Դրանք այնպիսի ժամանակներ էին, երբ մեկ տարին, նույնիսկ ամիսը շատ բան էր նշանակում: Ուրեմն՝ 1950-ական թվականներին կամ 1961-62-ին (Սարգիս Սարյանը վթարից զոհվել է 1962 թվականին) անկարելի էր նույնիսկ մտածել թանգարանի մասին: Այնպես որ լրիվ անտեղի ու անհասկանալի են այսօրինակ ձեւակերպումները: Եվ տրամաբանական հարց է առաջանում՝ ինչ կապ ունի թանգարանի տնօրենության խնդիրը Ռուսաստանի եւ ռուսական արվեստի հետ, որ տեղ է գտել այս գրքում, ինչպես որ Ռուսաստանի եւ ռուսական արվեստի հետ բացարձակապես ոչ մի կապ չունի գրի 109-դ էջում զետեղված Ավետիք Իսահակյանի մեծադիր դիմանկարը:

Գրի 44-դ էջում գրված է՝ «Սարյանի կաղտավարդագույն շրջանի ստեղծագործությունների վրա դրված տաբուն շարունակվում է մինչեւ 1980 թվականը»: Սա, մեղմ ասած, սխալ է, սուտ է. ես կարող եմ թվարկել բազմաթիվ ցուցահանդեսներ, որտեղ ցուցադրվել են Սարյանի «Հեքիաթներ եւ երազներ» շարքի շատ գործեր, բայց այդ թվարկումը մեծ տեղ կզբաղեցնի:

Ուրեմն, ինչո՞ւ է այս ամենը արվում, ինչ նպատակով: Նպատակը այնքան պարզ է, նաիվ ու անմեղսամտ, որ չեմ ուզում նյութը մանրամասնել: Նախկին տնօրենին հնարավոր բոլոր ձեւերով ու միջոցներով սեւացնելու կամ անտեսելու փոխարեն լավ կլիներ նստել եւ ուսումնասիրել այն ամենը, ինչ արել է ընտիր թանգարանագետ եւ ընտիր սարյանագետ, եւ առհասարակ ընտիր արվեստաբան Շահեն Խաչատրյանը: Կարելի էր շատ բան սովորել: Եվ չեմ վարանում այսօր ամենայն պատասխանատվությամբ ասելու, որ Շահեն Խաչատրյանը մեն-մենակ արել է մի ամբողջ ինստիտուտից ավելի գործ ու աշխատանք թե՛ ծավալով եւ թե՛ մանավանդ մակարդակով:

Շահեն Խաչատրյանին ընտրել է ինքը՝ Սարյանը, եւ ահա թե՛ ինչ է գրել Սարյանը 1967-ին Հայաստանի մշակույթի նախարար Հովհ. Բաղդասարյանին եւ գրել է ձեռագիր.

«Հարգելի Հովհաննես Մինասի,

Իմ պատկերների թանգարանի նախապատրաստական աշխատանքները համարյա ավարտվել են: Մոտ օրերս նկարները կսկսեն կախել:

Վերջապես գտնվեց թանգարանային աշխատանքի շատ լավ փորձ ունեցող մի երիտասարդ արվեստաբան, որը կարող է ղեկավարել թանգարանը եւ ծավալել իսկական աշխատանք:

Դա Շահեն Խաչատրյանն է:

Խնդրում եմ Ձեզ նրան թանգարանի դիրեկտոր նշանակել, մանավանդ որ նա պետական պատկերասրահից այլ աշխատանքի անցնելու մտադրություն ունի:

Խորին հարգանքով՝

Ձեր Մարտիրոս Սարյան

14.IX.1967»

(Հայաստանի պետական արխիվ, ֆոնդ 4515, ցուցակ 3, գործ 36, թերթ 2)

Բայց գործը միայն Շահեն Խաչատրյանով չի ավարտվում: Գրքի հեղինակը, իր վիթխարի իմացությամբ, արվեստաբանական հսկա էրուդիցիայով ու գեղագիտական մտածողության ողջ հզորությամբ (այս բոլորը հորդում են գրքի էջերից) հարձակվում է «անազնիվ» արվեստաբան Վիլհելմ Մաթետսյանի վրա: Գրքի 46-դ էջում կարդում ենք. «Սարյանը իր հիշողությունները **գրել է ռուսերեն լեզվով, բայց պատահել է այնպես,** որ 1966 թվականին դրանք հրատարակվել են **Վիլհելմ Մաթետսյանի հայերեն թարգմանությամբ,** հետո նույն շարադրանքը, որ **շատ տեղերում չի համապատասխանում բնագրին,** որտեղ է թարգմանել Աննա Հովհաննիսյանը: **Փաստորեն լրիվ աղավաղվել է սարյանական արձակի ոճը, կորսվել են նրա լեզվի անկրկնելի գեղեցկությունն ու նկարչականությունը:** Գիրքը հրատարակվել է հայերեն, ֆրանսերեն, ճապոներեն, չեխերեն լեզուներով: **Մնում է այն հրատարակել բնագրի լեզվով** (ընդգծումներն իմն են.- Յու. Խ.)»:

Ուրեմն, ընթերցողի համար, նախ, պարզվում է, որ հայ մեծ նկարիչը հայերեն չէր մտածում, հայերեն չէր կարող գրել, մտածում էր ռուսերեն, գրում էր ռուսերեն: Սա, ինչ խոսք, շատ լավ ծառայություն է եւ մեծ ծառայություն է

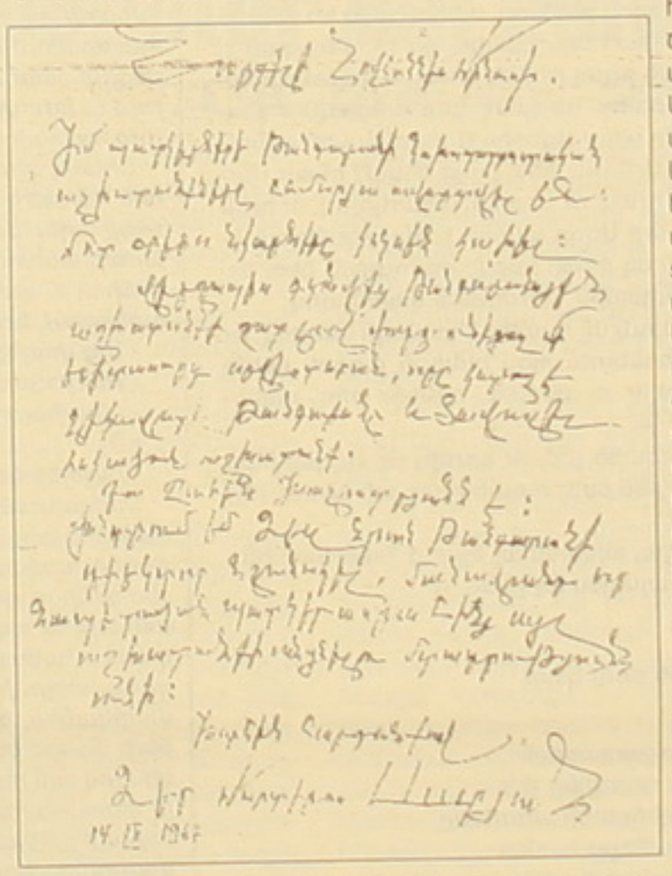

Մարտիրոս Սարյանի անունին ու համբավին: Սարյանի «Գրառումներ»-ի հրատարակությունները թվարկելիս, նախ, միտումնավոր, պետք է խոստովանել՝ շատ վարպետորեն, մոռացության են տրվում ռուսերեն մի քանի հրատարակությունները (Мартирос Сарьян, «Из моей жизни», Москва, «Изобразительное искусство» հրատարակչություն, 1970, 1971, 1985, 1990, Ереван, «Советакан грох» հրատարակչություն, 1980), մոռացության է տրվում նաեւ հունգարերենը: Եվ հետո՝ ինչ է նշանակում **«մնում է այն հրատարակել բնագրի լեզվով»:** Որն է բնագրի լեզուն: Ռուսերենը: Բայց ռուսերեն այն հրատարակվել է առնվազն հինգ անգամ: Ուրեմն՝ ինչ է նշանակում, ինչպե՞ս հասկանալ ասվածը՝ **«մնում է այն հրատարակել բնագրի լեզվով»:** Ինչո՞ւ, ինչ նպատակով է ասվում այս անհեթեթությունը: Ինքնին հասկանալի է, որ ասվում է մի հետին մտքով: Սա՝ մեկ:

Գամ երկրորդ՝ ինձ համար ամենացավոտ հարցին:

Վիլհելմ Մաթետսյանը բացառիկ արվեստաբան էր, բացառիկ գիտնական եւ բացառիկ անհասականություն եւ ոչ ոք, ինչ ազգանուն էլ նա կրի, իրավունք չունի պղծելու նրա հիշատակը, սվիր գցելու նրա բարձր անվան վրա: Այո, Մարտիրոս Սարյանի «Գրառումներ իմ կյանքից» մեծարժեք գիրքը, որ շարադրված է սաստկագիտորեն գեղեցիկ հայերենով եւ կարելի է ասել բովանդակում է մեր ժամանակների հայ գեղագիտական-մշակութաբանական մտքի գրեթե ողջ հարստությունը, իր գոյությամբ պարտական է Վիլհելմ Մաթետսյանին: **Նա այդ գիրքը ստեղծելու աշխատանքը հանձն է առել Սարյանի խնդրանքով եւ հորդորով:** Եվ Վիլհելմ Մաթետսյանը Սարյանին կարդացել է շարադրանքի ամեն մի պարբերությունն ու էջը եւ նրա հետ միասին օրերով ու ամիսներով քննարկել: Այդ գիրքը արդարացիորեն մեծ ընդունելություն է գտել եւ արժանացել է շատ բարձր գնահատության: Եվ ես կարծում եմ, որ եթե մի օր գրվի հայ մշակութաբանական մտքի եւ ստեղծագործական-մտածողական համակարգի պատմությունը, Սարյանի գիրքը արժանիորեն կունենա իր յուրահատուկ տեղը այդ պատմության մեջ: Եվ հիմա, ահա, մարդիկ ոչ միայն անտեսում, մի կողմ են նետում Վիլհելմ Մաթետսյանի նման արվեստաբանի ու գիտնականի արածը (**«պատահել է այնպես...»**), այլեւ նրան հասցեագրում են ծանր մեղադրանք (**«լրիվ աղավաղվել է...»** եւ այլն): Սարյանի նոթերն ու գրառումները գրվելու օրից եղել են իր՝ Սարյանի տանը: Եվ այդ ընտանիքի որեւէ անդամը միշտ կարող էր ե՛ւ գրել Սարյանի արվեստի մասին ամենաբարձր ու գիտական շարադրանքները, որ, ի վերջո, գրել է Վիլհելմ Մաթետսյանը, ե՛ւ շարադրել Սարյանի էսթետիկական հայացքների համակարգված պատմությունն ու տեսությունը, որ, ի վերջո, շարադրել է Վիլհելմ Մաթետսյանը, ե՛ւ, կարող էր, վերջապես, կարգի բերել, ամբողջացնել եւ հրատարակել «Գրառումներ իմ կյանքից» գիրքը, որ, ի վերջո, արել է Վիլհելմ Մաթետսյանը: Չի՛ արել, չեն արել: Եթե կարողանային, վստահաբար կանեին: Այդ ամենը արել է Վիլհելմ Մաթետսյանը: Կարծեմ ինքը՝ Մարտիրոս Սարյանը, մեզանից շատ ավելի լավ էր հասկանում արվածի էությունն ու արժեքը: Ինչ է, Սարյանը երեխա՞ էր, չէ՞ր տեսնում, չէ՞ր հասկանում, թե իր փայլուն արձակի ոճը ինչպես է աղավաղում երիտասարդ արվեստաբան Վիլհելմ Մաթետսյանը: Այդ գրքի վրա, այդ շարադրանքի տակ գրվել է Սարյանի անունը, դա հեղինակային (авторизованный) շարադրանք է, եւ իբրեւ այդպիսին այսօր հայտնի է ամբողջ աշխարհում: Սարյանը ե՞րբ, որտե՞ղ, ինչպե՞ս է բողոքել Վիլհելմ Մաթետսյանի կատարած աշխատանքի դեմ: Սարյանն էլ հո անհայտ մեկը չէր, Սարյանը ոչ թե կբողոքեր, այլ ձեռքի մի շարժումով վերջ կտար ամեն ինչի, պարզապես քույլ չէր տա, որ մի երիտասարդ մարդ անի մի բան, որ իր մտածողությանը ընդդեմ լինի: Սա պարզից էլ պարզ է, եւ այս մասին այսօր այլ կերպ խոսելն ու մտածելը կամ անհեթեթություն է, կա՛մ շատ անազնիվ վարմունք: Այսօր, ահա, Վիլհելմ Մաթետսյանի կատարած վիթխարի աշխատանքը անտեսելը, արվածը գրավոր անարգելը եւ պղծելը մեծ ցավ է, եւ շատ բնորոշ ու ներդաշնակ մեր կյանքին եւ մեր իրականությանը: Հենց այդ ցավն էլ, ցավը իմ սիրելի ավագ ընկերոջ, բարեկամի եւ ուսուցչի համար ստիպեց ինձ թերթելու այս ձախավեր գիրքը եւ գրիչ վերցնելու հանուն ճշմարտության:

Այս գիրքը խմբագիր էլ ունի՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր Ավիկ Իսահակյան: Ենթադրվում է, որ որեւէ գրքի խմբագիր գոնե նվազագույն պատկերացում պիտի ունենա գրքի՝ իր խմբագրելիք գրքի նյութի, բովանդակության, ասպարեզի մասին: Տեսնես՝ ինչ է խմբագրել եւ ինչն է խմբագրվել ...

▼▼▼

Թե ինչ է կատարվում մեր հումանիտար որոշ ասպարեզում, Աստված գիտի եւ Աստված հեռու պահի: Մի բան պարզից էլ պարզ է, որ մեր գրականագիտությունն ու արվեստաբանությունը այսօր ծայրահեղորեն վտանգված են:

Մարդիկ կան, որ չեն համարձակվի մի բառ անգամ ասելու կամ դատողություններ անելու աստղաֆիզիկայի կամ, ասենք, էվանսային ֆիզիկայի խնդիրների շուրջ: Նման բան չեն անի, այդման կենցաղային խելք ունեն: Բայց նույն մարդիկ հանդգնություն ունեն գրավոր եւ բանավոր, մամուլի էջերում, գրքերով, հոդվածներով եւ հեռուստատեսությամբ, այսպես ասած, արվեստաբանություն անելու. իբր թե արվեստաբանական շարադրանք են գրում կամ արվեստաբանական գրքեր են խմբագրում՝ առանց դույզն ինչ գիտելիք ունենալու այդ ասպարեզում: Նրանք կամ չեն հասկանում, կամ՝ չեն ուզում հասկանալ, որ արվեստաբանությունը կուլտուրան կիսագրագետ խառնելու ողորմելի ճաշակը չէ. արվեստաբանությունը, ինչպես եւ գրականագիտությունը, սույլ, ճշգրիտ գիտություն է եւ ունի մտածողության իր ձեւերն ու համակարգը, իր եզրերն ու հասկացությունները, իր բառապաշարն ու ընդհանրությունները: Ընդ որում, արվեստաբանությունը ավելի յուրահատուկ եւ յուրօրինակ ասպարեզ է եւ այնպես ու այնքան, որ ամեն մի երկրում էլ հարյուր գրականագետի դիմաց հազիվ մի կարգին արվեստաբան գտնվի: Իսկ մեզանում ամեն մի պատահական մարդ իր սրբազան պարտքն է համարում գրավոր եւ բանավոր դատողություններ անելու արվեստի մասին, գրքեր տարելու եւ հրատարակելու՝ նսեմացնելով արվեստաբանությունն ու անարգելով գիտելիքն ու իմացությունը եւ դեռ արժանանալ դվսատանքի ու ջատագովության:

Այսպիսի բան միայն Հայաստանում է հնարավոր եւ միայն այսօր:

Մեր պետության այրերը, մեր մշակույթը տնօրինողները պետք է լավ մտածեն այս բոլորի մասին, եւ այն մասին, թե ո՞ւմ ձեռքերում է գտնվում եւ փաստացիորեն ովքե՞ր են տնօրինում հայ մշակույթը: Մեր մեծ պարտությունը այսօր այստեղ է, մեր աչքերի առջեւ կործանված, փլուզված կրթական համակարգի եւ ոչնչացող ազգային մշակույթի եւ այդ ամենի հանդեպ մեր վերաբերմունքի մեջ:

Պատահական մարդկանց կողմից ասպարեզի զավթումը, խեղճ, անճարակ, արվեստաբանության հետ կապ չունեցող գրքերը, հոդվածները, հոդվածները եւ այլն, կոտրում են հայ մշակույթի մեջքը: Եվ, վախենամ, որ՝ վերջնականապես:

▼▼▼

Ես միայն թեթեւակիորեն անդրադարձա «Սարյանը եւ Ռուսաստանը» գրքին: Այսպիսի մակարդակով գիրք ներկայացնողը ոչ միայն բարոյական իրավունք չունի անարգելու եւ անտեսելու Վիլհելմ Մաթետսյանի նման գիտնականի եւ Շահեն Խաչատրյանի նման արվեստաբանի՝ երկու ազնիվ ու անշահախնդիր մարդկանց վիթխարի ներդումը հայ սարյանագիտության մեջ, այլեւ իրավունք չունի սարյանագիտությունը՝ ե՛ւ Սարյանի մասին ու Սարյանի շուրջ գրվածը, ե՛ւ Սարյանի արվեստի հետ կապված թանգարանային աշխատանքը իջեցնելու առեղն նվաճված մակարդակից վար:

Անշուշտ, նոր մարդիկ պետք է գան փոխարինելու հներին եւ շարունակելու սկսված գործը: Ենթադրվում է, համենայն դեպս՝ ցանկալի է, որ նորերը լինեն ավելի գիտակ, ավելի իմացական եւ, ինչն ավելի կարեւոր է, բարոյական ու մարդկային ավելի բարձր նկարագրով: Բայց՝ ոչ, սա մեզ համար չէ: Կարելի է վերցնել Շահեն Խաչատրյանի կազմած ու ձեւավորած բուկլետը, ասենք, «Դիմանկարներ»-ի ցուցահանդեսի բուկլետը, տառացիորեն կրկնել՝ իբրեւ բնանկարների ցուցահանդեսի բուկլետ՝ համեմելով վայ-արվեստաբանական ոդիմիտիվ դատողություններով եւ դեռ վրան էլ գրել, թե նախագծի մտահղացումն իրենցն է: Ոչինչ, թող անեն: Բայց պետք չէ երախտամոռ լինել: Սերվանտեսը մարդկային ամենամեծ արատը համարում էր երախտամոռությունը:

Նույնքան անազնիվ ու անմեղսամտ մոտեցումով է կազմված նաեւ «Սարյան» թանգարանի ինտերնետային սայթը, այնքան անազնիվ ու անմեղսամտ, որ չարժե նույնիսկ խոսել այդ մասին:

Երկու տարի առաջ երեւանյան պարբերականներից մեկի էջերում մեկը հրվում էր, թե՝ «վերջապես երեսունութ տարի անց արդարությունը հաղթանակեց», «վերջապես եկան թոռները»: Կարելի է կարծել, թե խոսքը մասնավոր բոստանի կամ ընտանեկան կալվածի մասին է: Վերջապես եկան թոռները, եւ մենք տեսնում ենք, թե այսօր հայ սարյանագիտությունը իր բարձր մակարդակից ոտ է իջել, որտեղից ոտ հասավ...

Մարտիրոս Սարյանի նյութական ժառանգությունը՝ ընտանիքին թողած նկարները, իրերը եւ այլն, անշուշտ, պատկանում է ընտանիքին: Եվ ընտանիքի իրավունքն է այդ ժառանգությունը տնօրինելու այնպես, ինչպես ինքն է ցանկանում՝ կարող է վաճառել, նվիրել, վերջապես ընծայել, ասենք, մի նախարարի: Սա ընտանիքի սեփականությունն է, եւ որեւէ մեկը իրավունք չունի այդ մասին նույնիսկ որեւէ դատողություն անելու:

Սարյանի արվեստը հայ ժողովրդի ինքնության մեծագույն դրսեւորումներից մեկն է, եւ այդ արվեստը աշխարհին ներկայացնելու գործը մեր ժողովրդի, մեր մշակույթի, մեր պետության պատվի գործն է: Ժողովրդի մեծ արվեստը պետք է լինի բանիմաց, տեղյակ, գրագետ ու կարող ձեռքերում: Սարյանի արվեստը պատկանում է ամբողջ հայ ժողովրդին, եւ այսօր որեւէ մեկը իրավունք չունի որեւէ ձեւով սվիր գցելու այդ արվեստի վրա որեւէ ձախավեր գրքով, խղճուկ շարադրանքով, անպատշաճ արարքով, անվայել խոսքով կամ անազնիվ գործողությամբ նսեմացնելու այդ արվեստը, ով էլ որ նա լինի, ինչ ազգանուն էլ որ նա կրի, թեկուզեւ կոչվի Սարյան, թեպետեւ ես միայն մեկ Սարյան եմ ճանաչում, եւ դա, իհարկե, Մարտիրոս Սարյանն է:

■

Անտիպ էջեր

Հակոբ Պարոնյանի նամակը... Լեռ Կամսարին

Մայիսի 27-ը Հակոբ Պարոնյանի մահվան 116-րդ տարելիցն է: Այս առիթով տպագրում ենք Լեռ Կամսարի անտիպ գործերից մի էջ՝ հանգուցյալ Հակոբ Պարոնյանի եւ իր «նամակագրությունից»: Նյութը մեզ է տրամադրել Լեռ Կամսարի թոռը՝ Վանուհի Թովմասյանը:

Երկինքեն Պարոնյանը նամակ մըն է ուղղեր ինձի, որը սակայն 18 տարվա գիր է: Ինչպես կերեւի յոթներորդ երկինքեն եկած նամակները վարի վեց երկինքներու մեջ խստիվ ննության կառնվին: Իրավ է 18 տարի առաջ երկինքին ու երկրին միջեւ ուղիղ գծով հարաբերություն չկար, այդ գիծը բացվեցավ Սուեզի ջրանցքին բացվելեն հիչ առաջ խումբ մը հոգեւորական-կապիտալիստներու ձեռամբ: Հիմա կարելի է արդեն նամակ ստանալ ուղիղ գծով: Նամակը Վերին Երուսաղեմեն ձգվելով՝ կիյնա Վարի Երուսաղեմ՝ իրենց տերերուն:

Պարոնյանին նամակը թեեւ հին, բայց անանկ նյութի մը մասին է գրված, որը միշտ նոր է հայ ազգին համար ու բնավ չի հիննար. այդ պատճառով բարձր կարդամ, դուք ալ լսեցեք:

Մեծապատիվ պարոն (անունս ազգանունս)...
Կենդանի բարեկամս.

Հայտնի է, կարծեմ ձեզ, որ ես տարիներ առաջ մեռա... անոթի. սակայն ինձմե հետո մեռնողներուն պատմելուն նայելով, ես բոլորովին զուր տեղ եմ մեռեր եւ մահս եղեր է Ազգին ցանկության հակառակ բան մը:

Կրպատմեն օրինակ, թե Ազգը սկսեր է կշտամբել ինքզինքը շատ ետեւեր խոսքերով, որ ինձի օգնության չէ փութացեր ու թողեր է որ մեռնիմ անոթի: Եղեր են բուռն հարձակումներ ինձի պատշռնեն զրկողներուն դեմ եւ դագաղիս վրա թովիչ խոսքեր են ըսեր (որպես թե ես հանճար մըն եմ), եղեր է լաց ու ավաղանք: Չեմ գիտեր... եկողները անանկ կրպատմեն, որ եթե ես չմեռնեի ու շաբաթ մըն ալ դիմանայի, Ազգը որոշեր էր արդեն եւ օգնության պիտի փութար ինձի: Ասիկա այն ցավալի հանգամանքը կցուցադրե, որ ես զուր տեղ, թյուրիմացությամբ եմ մեռեր, զոհ անհամբերությանս: Ու դարձյալ նույն պատմողներուն նայելով՝ եթե շաբաթ մըն ալ տոկայի, օ՜, անկե ետը Ազգը ամեն կողմե այնքան ուսելիք պիտի թափեր, որու սպառման համար պետք պիտի ըլլար գեթ 200 տարի ապրիլ: Ուրեմն եթե ես երկու օր մըն ալ զսպեի ինձի, առուները հացի հետ պանիր ալ պիտի ուտեի ու ճաշին լուբիա: Ինչ երջանկություն: Չեմ գիտեր, գուցե երեւակայությունս ինչ մը սանձարձակ է, սակայն եթե նույնիսկ ատոր կետը ենթադրենք՝ դարձյալ ահագին բան է: Ափսոսանքս ու զղջումս մանավանդ անոր համար կայրե ինձի, որ, ախր, ես շաբաթվա մը հաց ունեի ու չկրնա անոր համար, որ ընտանիքս ինձմե ետք քանի մը օր ալ ավելի ապրի: Եթե գիտնայի, որ Ազգը այդքան սրտացավ է հանդեպ ինձ եւ պատրաստ է... մեռնելես ետը օգնության փութալ ինձի, իհարկե, կուտեի: Բայց զարմանալի բան. ինչպե՞ս Ազգը դեպի ինձ ունեցած այդ բուռն սերը կրցած էր թաքցնել անտարբերության ողով, ինչպե՞ս իր շարժումները չէին դավաճաներ իրեն, չնայած որ ես միշտ կխուզարկեի անոր սրտին ծալքերը, թե արդյոք իմ մասին որեւէ համակրանք չունի՞ թաքցուցած: Կկրկնեմ. որո՞ւ միտքեն կացներ, որ այդքան անտարբեր երեւացող Ազգը, այսքան սիրեր է ինձի... Օհ, Ազգ իմ, ներողություն, հազար ներողություն, սիրելիդ իմ, ներե՛ ինձի իմ այն մեկ քանի դառն խոսքերուն համար, որ ըրի քեզի, ներե՛...

Ինչեւէ, մենք զիրար չհասկցանք, բայց սխալն անուղղելի չէ. թողնենք զգացմունքի խոսքերն ու անցնինք սույն նամակն գրելու պատճառին:

Հիմա, ես տեսնելով որ սխալմամբ եմ մեռեր, կուզեմ վերադառնալ երկիր ու նորեն ապրիլ: Միայն թե այս բանի համար հարկավոր է գործը որոշ հաստատության տակ դնել: Այս առթիվ ձեզմե խոնարհաբար կխնդրեմ նամակս ստանալուդ պես անգամ մը գնա Ազգին մոտ եւ հարցուր. ըսե Հակոբ Պարոնյանը կըսե՝ եթե նորեն երկիր գամ, պիտի սիրե՞ն ինձի. ըսե շուտափույթ պատասխանի կսպասե: Եթե ըսավ «այո», ան ատեն, խնդրեմ, վազեվազ մեռիր ու ինձի լուր մը բեր: Անհամբեր կսպասեմ:

Մնամ՝ քո ՀԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆՅԱՆ:

Հ. Գ. Նամակս արդեն վերջացուցեր էի, երբ խանի մը ննջեցյալներ, որոնց դագաղին վրա նույնպես աղու խոսքեր մըն են եղած, իմանալով, որ երկիր նամակ կգրեմ, խնդրեցին իրենց մասին ալ հարցնել Ազգին, բայց դուն գործիդ նայե, եթե ամեն գովված մեռել ուզե վերադրիլ, ո՞ւր կհասնի. անոնք դագաղին վրա ըսված հաղար խոսքերուն կնային, մինչդեռ եթե այդպես ըլլա, երկնքի բնակիչները բոլորն ալ պիտի իջնեն կյանք. վասնզի ան ո՞ր մեռելն է, որուն դագաղին վրա գնահատական խոսքեր չեն եղեր...

Նույնը

Իմ կողմանե.- ես եթե մեռնելու ըլլամ, շատ-շատ երկու ամիսեն հազիվ (վասնզի հուլիս եւ օգոստոս ամիսներու նպաստը ստացված է): Անանկ որ, անկե առաջ լուր տալ անկարող եմ ինձմե անկախ սույն պատճառով: Իսկ գալով նամակին պատասխանին, իմ կարծիքով սա բանին մեջ մեղավորը ինքը՝ Պարոնյանն է: Անիկա ինքնագլուխ մեռնելեն առաջ պարտավոր էր բաց նամակ մը ուղղել Ազգին թե՝ Մշգ, ահավասիկ ես անոթի եմ ու կմեռնիմ. կամ կուտա՞ այս բանին, թե ոչ: Բնական է, Ազգ մը չի կրնար մարգարե ըլլալ իր մեկ գործչին կարոտ վիճակը հասկնալու համար. հեռու չերթանք: դեռ անցյալներ Բաֆուեն Ռ. Հովհաննջանյանը տիար Ավետիս Ահարոնյանին օգնության ձիչը բարձրացուց «Արեփն» մեջ, բայց տեսա՞ ինչոր վերջինս ձեռքը անոր բերնին դրավ, որ չպոռա, առարկելով, որ իրեն չի վայելեր կուտս ըլլալ, երբ Ազգը անոթի է: Այս տեսնելով, իհարկե, այստեսեւ Ազգն ալ պիտի քաշվի օգնության ձեռք երկարել իր մեկ կարեւոր անդամին՝ մերժումեն վախնալով:

Մինչ մեր մեջ սովորություն մը դարձեր է ցավալի կերպով, որ կարեւոր ազգային մը մեռնելուն պես իսկույն ազգին օձիքը կճանկեմ, թե ինչո՞ւ թողիր որ մեռներ, օգնեիր թող, սանկնանկ...

Մինչեւ այսօր գեթ ես տեսած չեմ, որ գործիչ մը Ազգեն հաց ուզած ըլլա, ան քար տա, կամ ձուկ ուզած ըլլա, ան օձ տա. ինչ որ ճշմարիտն է ան ըսենք:

Եթե երկինք հանդիպեցա, այսպես ալ կըսեմ Պարոնյանին: Դուք ինչ կարծիքի եք... այսպես ալ ըսեմ, չէ՞:

1917թ.

Փորիկ ամփոփում՝ եթե թույլ կտաք

ես ո՞նց ապրեմ
Մա՛յր իմ, այս անհամ շրջապատում
ինչո՞ւ ինձ քաղցր ծնար: Դարվինը չե՞ն
կարդացել, չգիտե՞ն որ կենդանի արարածը
իր գոյությունը պաշտպանելու համար
պետք է շրջապատին հարմարվի, թիթեռը
անապատում ավազի գույն հագնի, կանաչի
վրա՝ կանաչ, երկնքում ճախրելիս՝ կապույտ:
Ճիշտ այնպես, ինչպես հիմա ապրելու
համար մարդիկ դաշնակների
իշխանությանը դաշնակ են դառնում,
բոլշեւիկյան իշխանությանը՝ բոլշեւիկ,
դեմոկրատականինը՝ դեմոկրատ:
Իսկ դու սեւի վրա սպիտակ ծնար, ես
ո՞նց ապրեմ...

ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ

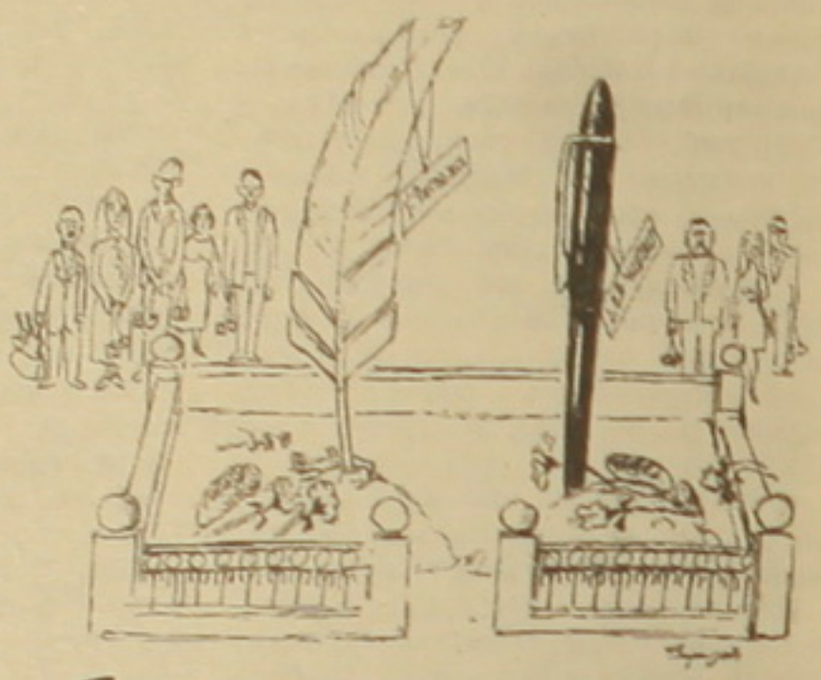

Դայոց արգանդը բեղուն չի եղել երգիծաբաններ ծնելու համար: Այդտեղեր, չենք սիրում, չէ՞, մեր արտասները մեր երեսին ասողներին չենք սիրում, որովհետեւ շատ ենք արտասվոր:

Մեր երգիծաբանության նախահորը՝ Պարոնյանին, թույլ տվեցինք, որ սովից մեռնի, Օշյանին, ում է իրավամբ միայն պատկանում հեղափոխություն ծաղրելու արտոնագիրը, թողեցինք օտար ամայի ճամփեին: Լեռ Կամսարին, ով բանտերում եւ աքսորում չդադարեց իր ժողովրդի պաշտպանը լինելուց, դատապարտել ենք չգոյության:

Շուտով կլրանա նրա ծննդյան 120 ամյակը, արդեն ավելի քան 40 տարի նա մեզ հետ չէ, իսկ ինչպե՞ս ենք վարձահատույց եղել ճշմարտության համար կռվի ելած այդ ազատ խոսքի անխոնջ մարտիկին:

Ճիշտ է, զոռով-շառով քաղաքաթեատրանից մի նրբանցք պոկեցինք, որը եթե ծիծաղի վարպետը տեսներ, կհարցներ.

- Այդ փողոցը ո՞վ նվիրեց ինձի:
- Քաղաքաթեատրանը:
- Ինչ մարդ է ասիկա, երգիծաբա՞ն է:
- Ոչ:
- Ինչպես կրցավ հապա ինձի այդպես ծաղրել:

Չմեղադրենք քաղաքաթեատրանին. եթե Լեռ Կամսարի մահվան սպառնալիքի տակ ստեղծված գրական ժառանգությունը համարյա թե անտիպ է, եթե երգիծաբանի անունը չես գտնի ոչ դպրոցական եւ ոչ բուհական ծրագրերում, եթե անկախ եւ ազատ Հայաստանի ակադեմիան հրատարակում է հայ գրականության պատմության սվար հատորներն առանց նշելու իր երգիծաբանության եռաստեղության վերջին մոհիկանին, եթե լույս են ընծայվում բռնադատված գրողների մասին ծավալուն գրքեր եւ շրջանցում են մեծ հեղինակին լոկ այն պատճառով, որ վերջինիս բռնադատման ցավալի պատմությունը կարող է անցանկալի լույս սփռել մեր ամոթալի անցյալի իրողության վրա, եւ ազգիս արժանապատվությունը վիրավորվի՝ իմանալով որոշ Մեծությունների անբարոյական նկարագիրը:

Ը՛, եթե այս բոլորին անտեղյակ է հասարակությունը, խեղճ քաղաքաթեատրանը որտեղից գիտնար գրողի իրական արժեքը եւ արժանին հատուցեր նրա վաստակի համար:

Պետք է խոստովանել, որ սովետական իշխանությունը լավ, շատ լավ էր ափսոսել Լեռ Կամսարի հիշատակը իսպառ մոռացության մատնելու գործում: Պանթեոնում նրան չենք գտնի, թանգարան, անվանակոչված դպրոց, գրադարան կամ նման մանրումների մասին խոսելն ավելորդ է:

Իրոք որ «փառավոր նախնիք՝ անարժան հաջորդներ»...

ՎԱՂՈՒՇ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

Ա էջից

Մահարի-Կապուտիկյան-Չարյան...

հազարանոց տպաքանակներով Մ. Պետրոսիխի եւ Վ. Զվյագինցեւայի թարգմանություններով իր գրքերի ռուսերեն բազում հրատարակությունները: Մոսկվան նրա փառքի կիզակետն էր: Ինչ Մոսկվա, ողջ ափսարհն էր նրանը. **«Քայլում եմ այս փողոցով ու թվում է սակայն ինձ/ Թե ես կանգնած եմ ահա լեռան ծայրին մի հզոր/ Ու տեսնում եմ այստեղից ես ափսարհները բոլոր/ Եվ ափսարհները բոլոր ինձ տեսնո՞ւմ են այնտեղից...»**: Հիշեցնենք, որ Սալինի վրա անմխիթար լացող 35 տարեկան (sic!) բանաստեղծուհուց չորս տարով փոքր էր Մահարին, երբ 1934 թվականին գրեց Ֆիրդաուսի հազարամյակին նվիրված «Ինչ էր քեզ համար Մահմուդ շահը...»[16] եւ «Երգ Մահմուդ շահի եւ իննադաշի մասին»[17] բանաստեղծությունները: Այո, այն նույն տարում, երբ գրվում էր «...Ռոստամ Զալին՝ Ֆիրդուսին»...

Կարոտախտի այդ դրսեւորումներից էր եւ բանաստեղծուհու հավատարմությունն իր գրական մուսայի կնքահայրերին: Dente et unguibus! Դրա ավելորդ ապացույցն այն ջանքերն էին, որ թափում էր Ս. Կապուտիկյանը Ն. Չարյանի ծննդյան հարյուրամյակը դպրոցներում նշելու համար՝ որպես թեմայի ընտրակաշառ խոստանալով... իր մասնակցությունը: Շատ ձվեր են ներկվել, բայց դրանից դեռ ոչ մի ձու ոսկի չի դարձել:

Հազիվ թե գտնվի ինչ-որ մեկը, որ մեղադրի ինձ թարմ հիշատակի անարգման մեջ: Նախաձեռնությունը իմը չէ: Գրողը, մարդկային հոգու ճարտարապետը, պետք է պատասխան տա իր գործերի եւ խոսքերի համար: Մեկ տարվա, թե քառասուն՝ շիրիմը շիրիմ է:

Ի վերջո՝ հա՛րց գրողների միության, գրականության ինստիտուտի ղեկավարներին, գրական մամուլի խմբագիրներին: Գրականության կուսակցականացման, սոցռեալիզմի իշխանատենչամյակներին խախտվել էին գրական չափանիշները եւ արժեքները: Ինչ է արվում դրանց վերականգնման, վերագնահատման համար, թե՞ ով՝ ինչ ուզենա կարող է գրել, հրապարակել, անգամ վերահրապարակել թեկուզ եւ «նեղ տեղերում»: Եթե մենք հավուր պատշաճի չգնահատենք մեր մոտակա խառնակ անցյալի եւ հեղհեղուկ ներկայի արժեքները, անընդհատ ուժեր վատնենք հերքումների եւ ճշտումների, 2+2-ի վրա, ապա չենք ունենա ո՛չ գրականություն, ո՛չ գրականագիտություն: Բայց դա չի նշանակում, թե չենք ունենա մրցանակակիր կամ շահանակիր գրողներ:

Մեր այսօրը վկա:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. «Ազգ»-ի հավելված «Մշակույթ», Եր., 2007, 7 ապրիլի, թիվ 7:
2. «Գրական թերթ», Եր., 2001, 1-15 հունվարի, թիվ 1-2:
3. Մեր նշանավորները: «Սովետական արվեստ», Եր., 1967, թիվ 1:
4. Գ. Մահարի: Երգիծանք եւ հումոր: Մեր բանաստեղծուհիները (Միլվա Կապուտիկյան), Երեւան, 2004, էջ՝ 188-192:
5. Ս. Կապուտիկյանի «Սեր» բանաստեղծության մասին Հր. Թամրազյանը «Կենտրոնական հարցեր» հոդվածում գրեց. «Տեսեք, թե ինչ դրամա է. այնքան մեծ է «սերը», որ հերոսուհին կթողնի անգամ հայրենի հովիտները. «Առարատը», պարզ ասած, սիրո փոխարեն այստեղ ավելի ընդգծվում է պատկառանքի պակասը եւ մարդու համար նվիրական անունների սրբեկոչացիան» («Գրական թերթ», Եր., 1959, 10 ապրիլի, թիվ 14):
6. Նամակներից մեկում գրել էր՝ «Չեմ բարեւներ տալիս՝ Համո-Պարույր-էմին-Սիլվային»:
7. «Այրվող այգեստաններ», Եր., 1966, էջ՝ 310-312:
8. Այդ դեպքում նա չէր զլանա հիշատակել Բ. Կապուտիկյանի ամոթալի մի արարք: Ծայրահեղ երիտասարդականը մասնակցել էր իր ուսուցչի՝ Մահարու հոր՝ Գրիգոր Ամենյանի ծեծին, որին կարծ ժամանակից հետեւեց դաշնակցական քեռու կողմից վերջինիս սպանությունը: Չունենալով սպանությունը բացահայտող այլ հետք՝ թուրք ոստիկանները ձերբակալեցին նաեւ Բ. Կապուտիկյանին եւ բաց թողեցին՝ հանցանքի բացակայության պատճառով (Համբարձում Երամյան: Հուշարձան Վան-Վասպուրականի հատոր 1, Կահիրե, 1929):
9. Տես Ս. Կապուտիկյանի անվերնագիր եւ անթվագիր ֆոտոժողովածուն, որը պատրաստվել է հավանորեն ծննդյան 80-ամյակի առթիվ՝ Գունավոր տպագրության տարանում:
10. Երկու ծանր հիվանդ գրողների մտերմությունը կյանքի ավարտին արտահայտվել է Ն. Չարյանի մեկ այցելությամբ՝ Մահարու տուն եւ մեկական նամակի փոխանակությամբ: «Մտերմության» տեւողությունը վեց ամիս էր, որից չորսում Մահարին գտնվել է Երեւանից դուրս:
11. Այդ նամակները տես՝ Հայաստանի ազգային արխիվ, Ն. Չարյանի ֆոնդ:
12. «Գրական թերթ», Եր., 1967, 19 մայիսի, թիվ 21:
13. Այդ տարիների «ընկերական հարաբերությունների» մասին վկայում է Մահարու մի հեռագրությունը. «P. S.- Իմ եւ Նափու մասին լուրեր կարող են տարածվել. չհավատաս: Իրողությունն այս է՝ մոտ երկու հնգամյա խոսվությունը ինքը խզեց. մոտեցավ բարեւեց - Ինչպե՞ս է - հարցրեց - Ներկայացո՞ւմը - հարցրի ես երեւի ակնարկելով համագումարը - Առողջություն - ճշտեց նա: - Առողջություն չի մնացել - պատասխանեցի: - Ոչինչ , լավ կլինի - ասաց նա: Ես հիշեցի նրա «Ասը» «Գր թերթ»-ում եւ չկարողացա չասել - Եթե այդպես շարունակես, իհարկե, լավ կլինի: - Լավ կլինի, լավ կլինի,- ցավակից մեղմությամբ պնդեց նա, եւ մենք բաժանվեցինք:*
Այս է պատահածը: Մինչեւ հիմա էլ չեմ հասկանում Նափու այս jest-ի իմաստը: Հակահարվածը կանխելու համա՞ր էր, թե՞ զգացել էր իր հարվածի սխալությունը: Գուցե ուզում է նոր գրական ճակա՞տ կազմել եւ կարծելով որ ես ուժաթափ եւ ուշաթափ եմ՝ որոշել է ինձ հոսպիթալիզացիայի՞ենթարկել իր դրոշակի տակ: Համագումարի նրբանցքներում խաբ էր գալիս մինչեւ հիմա թուր ու դանակ սեւահագի Ամենի հետ: Ինչ է մտորում, ինչ իմանաս» (Նամակ Ն. Ադալյանին, 3 հունիսի 1967 թվականի):
14. Ս. Կապուտիկյան: «Հայկա Քոչարը եւ իր ժամանակը»: Գրականագիտական հանդես: ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի եւ ՀՀ գրողների միության: Եր., 2005, Ա(Գ), էջ՝ 193-224:
15. Նույն տեղում, էջ՝ 200-201:
16. «Խորհրդային Հայաստան», Եր., 1934, 6 հոկտեմբերի, թիվ 268:
17. «Գրական թերթ», 1934, 10 հոկտեմբերի, թիվ 26: Եթե այդ բանաստեղծությունները թարգմանվեին ռուսերեն, ապա Կրեմլի արձագանքը պակաս չէր լինի Օ. Մանդելշտամի «Կովկասյան լեռնականից»: ■

ԱԶԳ-ՆԵՐԴԻՐ

ՀԱՄՈՒՐԱՅՈՒՄ

1987 թվականին մի խումբ մտավորականներ հղացան հրատարակչական մի ծրագիր, որն առաջին տարիներին գործում էր, դեռ առանց իմքնուրույն կարգավիճակի, Ազգային պատկերասրահի շրջանակներում, իսկ 1993 թ. ստեղծվեց «Սարգիս Խաչենց» հրատարակչությունը, որի հրատարակությունները բավարարում են բարձր ինտելեկտուալ պահանջներ: Անցած այս դժվարին քսան տարիների ընթացքում ծրագիրը դույզն-ինչ չի շեղվել իր դավանած գաղափարներից: Մտավորական դաշտում «Սարգիս Խաչենց» ծրագիրը եզակի է իր ազգային-ստրատեգիական նշանակությամբ եւ հիրավի արժանի է պետական հոգածության եւ ուշադրության:

Ծրագրի գերագույն նպատակն է հայերեն լեզվով եւ լեզվամտածողությամբ յուրացնել համամարդկային հիմնարար հոգեւոր արժեքները, հարստացնել հայ ժամանակակից գիտական-փիլիսոփայական միտքը, զարգացնել մեր լեզուն, շարունակել անցյալի ավանդույթները:

Հրատարակչության տնօրեն Սարգիս Խաչենցը համոզված է, որ «այս խնդիրները հատկապես անհրաժեշտ է լուծել հիմա, անկախության պայմաններում, քանզի քաղաքական իմքնուրույնության եւ հոգեւոր ազատության աճի հետ մեկտեղ մեծանում են սեփական իմքնությունն ու դեմքն ընդմիշտ կորցնելու իրական վտանգները»: Եվ երկրի անկախության առաջին իսկ տարիներից ծրագրի մասնակիցները իրականացնել սկսեցին իրենց գաղափարները: Առաջին գիրքը Պոլ Գոգենի «Նոա Նոա, Առաջ եւ հետո, հոդվածներ, նամակներ» ժողովածուն էր, որին հաջորդեց տուրք 60 մեծարժեք հատոր՝ Պլոտինոս, Կանտ, Լայբնից, Քսենոփոն, Ռուդոլֆ Շտայներ, Անրի Բերգսոն, Բլեզ Պասկալ, Պլատոն, Դիդրո, Էլի Ֆոր, Հերբերտ Ռիդ, Սեզան, Վան Գոգ, Մատիս, Պիկասսո, Կանդինսկի, Խոան Միրո, Էժեն Դելակրուա, Կոստան Զարյան, Վիլհելմ Մաքեւոսյան, Հենրիկ Հովհաննիսյան, Ալբերտ Կոստանյան, Էդվարդ Աթայան, Կարոլիս Սուրենյան... («Իմացություն», «Արվեստ», «Ժամանակ եւ Խոսք» մատենաշարերով):

Մեր գրույցը ծրագրի նախաձեռնող, հրատարակչության տնօրեն Սարգիս Խաչենցի հետ՝ ստորեւ:

Կանտի, Պլատոնի եւ կարեւոր այլ բաների մասին

Մի ծրագրի 20-ամյակի առթիվ

- Անցած քսան տարիների ընթացքում Ձեր փոքր խումբը կարողացել է իրականացնել ծրագրի որոշ մասը, թվարկված գրքերը դրա վկայությունն են: Անդրադարձեմ, խնդրում եմ, վերջին ամիսներին լույս տեսած երեւելի հրատարակություններին:

- Անցյալ տարի աննախադեպ էր, որովհետեւ լույս ընծայեցինք, «ՓՐԻՆԹԻՆՖՈ» հրատարակչական հետ համատեղ, առանց չափազանցության՝ համամարդկային կարեւորության հիմնարար գրքեր: Նախեւառաջ նկատի ունեմ Ի. Կանտի «Զուտ բանականության քննադատությունը» գեռմաներենից թարգմանված՝ անգլերեն եւ ռուսերեն հրատարակությունների համեմատությամբ, որն իրականացրել է փիլիսոփա, թարգմանիչ, մեր հրատարակչության, ինչպես նաեւ «Ռուբիկոն» հանդեսի գլխավոր խմբագիր Սերգեյ Ստեփանյանը: Նա ութ տարի, իհարկե, զուգահեռ այլ աշխատանքներին, կարելի է ասել՝ ադրեց այս թարգմանությամբ: Կանտի այս գիրքը մարդկության դարակազմիկ աշխատություններից է, ընդհանրապես փիլիսոփայության մեջ շատ քիչ երկեր կան, որ համեմատելի լինեն Կանտի այդ գլխավոր աշխատության կամ, ասենք, Պլատոնի, Արիստոտելի, Հեգելի կարեւորագույն երկերի հետ: Առհասարակ նոր փիլիսոփայությունն անկարելի է պատկերացնել առանց այս աշխատության, եւ անհնար է ստեղծել փիլիսոփայական որեւէ տեսություն կամ համակարգ՝ անտեսելով այն, որովհետեւ սա առանցքային գիրք է մտածողության, մետաֆիզիկայի, տեսական փիլիսոփայության համար: Այս գիրքը հայերենով ունենալ՝ նշանակում է անմասն չմնալ համաշխարհային փիլիսոփայական մտքի ընթացքից: Մոտ անցյալում նման գրքեր լույս չէին տեսնում հայերեն լեզվով, միայն 1-2 երջանիկ եւ տխուր բացառությամբ, տխուր, որովհետեւ շարունակություն չի եղել: Մեզանում տիրող ինտելեկտուալ վակուումը հնարավորություն չի տալիս երեւույթը գնահատելու ողջ կարեւորությամբ, խորությամբ գիտակցելու գրքի նշանակությունը. ըստ երեւույթին ժամանակ է պետք, որ գտնվեն մարդիկ, որոնք ջանք կթափեն, կկարդան եւ կփորձեն հասկանալ գիրքը:

XX, XXI դարերում անկարելի է համարվել կիրթ մտավորական եւ տեղյակ չլինել փիլիսոփայության կամ, ասենք, բնագիտության տարբերից: Փիլիսոփայությունը նեղ մասնագիտություն չէ, միայն փիլիսոփաների մասնագիտական զբաղմունք չէ. յուրաքանչյուր խորհող, աշխարհի բանը փնտրող մարդ փիլիսոփայում է յուրովի, եւ այն անհատները, ովքեր աղրում են մտավոր հետաքրքրություններով, ունեն նման գրքերի կարիք:

- Ինչ ընդունելություն են գտնում նման աշխատությունները մասնագիտական շրջանակներում:

- Կան մտավորական ընկերներ, համախոհներ, թիմակիցներ, որոնք հայտնում են իրենց կարծիքը: Այսքանը: Լայն առումով հաղորդակցություն չկա, Ձեր ասած «մասնագիտական շրջանակների» որեւէ արձագանք չի եղել եւ դեռ երկար ժամանակ, երեւի, չլինի: Ակամայից հետեւություն եմ անում. մեզանում կան ուսադիրներով գիտնականներ, դոկտորներ, պրոֆեսորներ, համալսարաններ, ակադեմիական ինստիտուտներ, որոնք զբաղված են ոչ թե ազգային կրթության, մշակույթի, գիտության էական պրոբլեմներով, այլ իրենց օրախնդիր հարցերով:

- Եվ ինչպե՞ս եք տանում այդ վակուումը:

- Եթե անկեղծ՝ իբրեւ պեռմանենտ ողբերգություն, ազգային մեծ դրամա: Վակուումը կյանքի բացակայություն է: Երբեմն թվում է՝ ազգովին ամեն ինչ անում ենք մեռնելու համար:

- Ձեր գործը պետք է նկատել եզրագծային վիճակում արվող ոգեղեղս չմեռնելու, ապրելու ճիգ. այսօրվա անտարբերությունը զանց առնելով՝ ապագայի սերմերն ենք ցանում:

- Նախեւառաջ սա արվում է մեր լեզվի ու մշակույթի համար: Հանճարեղ մարդիկ չեն ծնվում մի միջավայրում, որտեղ անելիք չունեն: Անկարելի բան է, որ Լեոնարդո դա Վինչին ծնվեր, ասենք, Չուկոտկայում: Նա պիտի ծնվեր այնտեղ, որ բոլոր նախադրյալները կային, որ նախորդները հրնաջան աշխատանքով «նախապատրաստել էին շավիղները», որպեսզի նա գար ու աներ անելիքը:

Այո, մեծ հաշվով կարելի է ասել, որ այսօր առավելապես ապագայի համար ենք աշխատում, բայց չի կարելի բացառել նրանց, ովքեր այսօր էլ ի վիճակի են այդ հոգեւոր իմպուլսները կրելու. մեր ժողովուրդն ունի այդ պոտենցիալ ուժը, եւ հենց հոգեւոր, կիրթ, ուայալ մարդիկ են վերափոխելու կեղծիքի ու խաբեության մեջ քայքայվող այս հասարակությունը: (Ոչ այն բախտախնդիր «քաղաքական ուժերը», որոնք իրենց պանծալի առաջնորդների դեմքերով ու պատկերներով այսօր ուղղակիորեն պղծում են առանց այն էլ կեղտոտ ու անխնամ քաղաքի տուֆե շենքերը: Սա զուտ ֆիզիկական առումով, մյուս առումները իմքնեռ գիտեք): Որովհետեւ այն հասարակությունը, որը հետաքրքրություն չունի գիտելիքի, ոգու խնդիրների հանդեպ, դատապարտված է մահվան: Եվ եթե տեւականորեն մարդկանց չի տրվում հոգեւոր, ազնիվ սնունդ, նրանք դառնում են այն, ինչ ենք այսօր զանգվածաբար:

Մեր մյուս կարեւոր հրատարակությունը Պլատոնն է: Բարեբախտաբար, մեր նախնիները գրքի գյուտից հետո՝ միջնադարում, թարգմանել են նրան: Մխիթարյաններն էլ փորձեր արել են: Առհասարակ հունական փիլիսոփայության, իմաստասիրության նկատմամբ հայ ժողովուրդը միշտ էլ հետաքրքրություն դրսեւորել է: Մեր հատորը աշխարհաբար արեւելահայերենով Պլատոնի տրամախոսությունների առաջին թարգմանությունն է: Պլատոնի քառահատոր երկերի առաջին գրքի բնագրային թարգմանությունը գերմաներեն, անգլերեն, ռուսերեն եւ գրաբար հրատարակությունների համեմատությամբ դարձյալ արել է Սերգեյ Ստեփանյանը:

Հեռու եմ այն մտքից, թե մեր որեւէ փորձ պետք է մեկ հարվածով անթերի լինի եւ կատարյալ, բայց կարեւորը ճանապարհն է, որ բռնել ենք եւ մտադիր ենք անցնել՝ քայլ առ քայլ աճելով, զորանալով, փորձ ձեռք բերելով:

Օգտվելով հնարավորությունից՝ ուզում եմ խոր երախտագիտությունս հայտնել բոլոր այն անձանց եւ կազմակերպություններին, որոնք իրենց բարի կամքով, մտավոր մասնակցությամբ, նյութական միջոցներով հնարավոր դարձրին Պլատոնի եւ Կանտի հայերեն հրատարակությունները:

- Քիչ առաջ խոսում էինք հատարակական արձագանքի մասին: Այնուամենայնիվ, Կանտի եւ Պլատոնի թարգմանիչը՝ երիտասարդ փիլիսոփան, իր կյանքի ութ տարին նվիրել է այս գրքերի թարգմանությանը, սա պետք է աննկատ չանցնի:

- Գուցե: Բայց պիտի ասեմ հետեւյալը. այդ անձը ոգու զինվոր է, որ եկել է իր հոգեւոր ծառայությունն իրագործելու, եւ դա անում է ոչ թե նկատվելու, տիտղոսների, դափնիների եւ նյութական բարիքների արժանանալու նպատակով, այլ որովհետեւ չի կարող չանել, որովհետեւ առանց դրա մենք որպես քաղաքակրթական միավոր կկորչենք-կվերանանք ընդմիշտ: Ի վերջո, հոգեւոր եւ բարոյական տկարությունն է ազգերի վախճանի պատճառը, ոչ սոսկ գիտատիչ հարեւանները: Նրանք քեզ սկսում են հոշոտել, երբ դու թույլ ես՝ բարոյապես, մտավորապես, ուսիտեւ, որպես հետեւանք, ֆիզիկապես: Մարդ արարածը չի կարող տիեզերական խնդիրներով չզբաղվել, եթե լիակատար ազգի զավակ է, չի կարող անմասն մնալ համամարդկային արժեքներին, հետաքրքրություններին, իսկ փիլիսոփայությունն այն նոսֆերան է, այն մտոլորտը, որտեղ ձեւավորվում են մարդկության հիմնարար, կարեւորագույն հղեանները, որ քաղաքակիրթ ազգերի սնունդն են եւ ուղենիշը: Հիմա մենք՝ հայերս, այդպիսին ենք, թե՞ ոչ: Եթե այո, ուրեմն ուժ, կամք պիտի ունենանք շտկելու իրավիճակը, ձեւավորելու օբյեկտիվ եւ սուբյեկտիվ պատճառներով տկարացած, խաթարված մեր էությունը: Սերգեյ Ստեփանյանը մեր հոգեւոր դեմքը կերտողներից է, մեր ազգային արժանապատվությունը վերականգնող այրերից մեկը: Եթե այդ մասշտաբի եւ ուժի եւս երեք-չորս զինակից ունենանք, կհաղթենք:

Ինչ վերաբերում է արձագանքին, արդա Հայաստանում առհասարակ գրախոսության երեւույթը շատ թերի է զարգացած: Պոլ Վալերի հրատարակեցինք, արձակի մի սքանչելի ժողովածու, Գրողների միություն ունենք, բայց չգտնվեց մեկը, որ հատորի մասին բան կարողանար ասել: Պարզապես գրքում տպագրված հրատարակչի խոսքը ուղղակիորեն արտատպեցին «Գրական թերթում»: Սրանից ավելի արձագանք չեմ ակնկալում:

Փորձեցինք սոցիոլոգիական շարք սկսել: Անցյալ տարի տպագրվեց ֆրանսիական սոցիոլոգիական դպրոցի հիմնադիր Էմիլ Դյուրկհայմի «Սոցիոլոգիական մեթոդի կանոնների» հայերեն առաջին թարգմանությունը. կարելի է ասել՝ սա այբուբենն է սոցիոլոգիայի, որ այժմեական համարվող գիտություն է, սակայն՝ դարձյալ նույնը, թերեւս Կանտն ավելի արձագանք ունեցավ, քան Էմիլ Դյուրկհայմը:

Լուսանկարը՝ ՍԻՄ ՀԱՅԱՆԻՍՅԱՆԻ

Լույս տեսավ գրականագետ, պատմաբան Հակոբ Սիրունու «Հմքնակենսագրական նոթեր» հատորը, որ կարծում եմ՝ չափազանց կարեւոր է թե՛ մեր անցյալի այդ հատվածին ծանոթանալու, թե՛ հեղինակի անտիպ ժառանգության մի մասը հրապարակելու իմաստով: «Ժամանակ եւ խոսք» մատենաշարով լույս տեսավ գեղանկարիչ Հակոբ Հակոբյանի հոդվածների եւ հարցազրույցների ժողովածուն՝ ուրույն մի հրապարակախոսություն: Ըստ որում դրանց մի զգալի մասը **«Ազգ»** թերթի ընթերցողները կարդացել են մշակութային հավելվածի էջերում: Բայց ի մի բերված՝ շատ ավելի արժեքավոր են ու հետաքրքրական եւ զորավոր տպավորություն են թողնում: Էժեն Դելակրուայի «Երկեր արվեստի մասին» հատորն արդեն ներկայացվել է **«Ազգ»**-ում: Դելակրուան ոչ միայն փայլուն նկարիչ էր, ռոմանտիզմի պարագլուխ եւ ահռելի ազդեցություն գործեց իմպրեսիոնիստների եւ հետիմպրեսիոնիստական նկարչության վրա, այլեւ փայլուն տեսաբան էր եւ գրական մեծ ժառանգություն է թողել՝ «Օրագիր», հոդվածներ արվեստի մասին, նամակներ: Հրատարակված հատորը «Արվեստի մատենաշարի» մեր 17-րդ գիրքն է: Օրերս լույս տեսավ հին եգիպտական պոեզիայի ժողովածուն՝ «Աստվածների ժամանակը» խորագրով, որը կազմել եւ թարգմանել է Հենրիկ Էդոյանը: Թերեւս այս գրքին առիթ կունենանք ավելի հանգամանորեն անդրադառնալու: Կարող եմ ասել միայն, որ հրաշալի հատոր է եւ, վստահաբար, կգտնի իր շնորհակալ ընթերցողին:

Փորձ-ինչ ուշանում է Կոմիտասի ուսումնասիրությունների եւ հոդվածների Բ գիրքը. որոշակի բարդություններ առաջացան գրքի մեջ ընդգրկվող խազաբանական աշխատանքների հետ կապված, սակայն դժվարությունները հաղթահարված են, գիրքը լույս կտեսնի: Շուտով ընթերցողին կներկայացվի Կարոլիս Սուրենյանի «Օրագիր» 2-րդ հատորը: Մտադրություն ունենք նոր շարք սկսելու՝ «Ars Poetica», հայ եւ օտար երեւելի բանաստեղծների ընտրանիներ: Առաջին հատորը Աբրահամ Ալիխանի բանաստեղծությունների եւ թարգմանությունների ընտիր ժողովածուն է լինելու՝ հեղինակի առաջաբանով, որ կարելի է ասել պոետական մանիֆեստ-կրեդո է: Նախատեսել ենք եւս մեկ մատենաշար՝ «Բնագիտություն», փորձում ենք ֆինանսներ հայթայթել: Այս մատենաշարը ներկայացնելու է XX դարի խոշորագույն բնագետ-գիտնականների հիմնարար մեթոդաբանական, բնափիլիսոփայական տեքստերը: Առաջին հատորը Ալբերտ Այնշտայնի «Գաղափարներ եւ կարծիքներ» հոդվածների ժողովածուն է լինելու, որին հաջորդելու է իվանտային մեխանիկայի հիմնադիրներից մեկի՝ Էրվին Շրյոդինգերի «Բնությունը եւ հույները» գիրքը: Ծրագրում ենք թարգմանել Վեռներ Հայզենբերգի «Ֆիզիկան եւ փիլիսոփայությունը»:

- Կարծում եմ շատ անհրաժեշտ մատենաշարի մասին եք խոսում: Եվ կարելի է արձանագրել, որ գիտական գրականությունը հայերենով գրեթե ներկայացված չէ, իսկ գիտական շրջանակները հիմնականում օգտվում են ռուսերեն թարգմանություններից:

- Այն մշակույթը, որն իր լեզվով մարդկության հիմնարար տեքստեր չունի, խոցելի է բոլոր առումներով: Այդպիսի տեքստերն աշխարհաբար հայերենով չափազանց քիչ են:

Այս առումով ինձ համար մեծ հայտնագործություն էր Վարազդատ Տերյան երեւույթը: Մարդը մեն-մենակ 20-30-ական թվականներին սկսել է իրականացնել այն ծրագիրը, որ մենք այսօր փորձում ենք անել խմբով: Տերյանը Դեկարտ, Կանտ, Սպինոզա, Բերգսոն, Տեն է թարգմանել: Սակայն այդ երեւելի գիտնականի եւ ազգային գործչի կյանքը ողբերգական եղավ, ինչպես մեր երկում լուսավոր շատ մարդկանց: Չորս անգամ ձերբակալվել է, 51 տարեկանում զոհ գնացել կարմիր դահիճներին, վերացվել է նրա գիտական ժառանգությունը գրեթե ամբողջությամբ: Շատ քիչ բան է մեզ հասել, պահպանվել է Կանտի իր թարգմանության ձեռագիրը, որ երկար տարիներ փիլիսոփայության ինստիտուտում է եղել, բայց չի հրատարակվել: 20 000 տողին պարունակող գերմաներեն-ռուսերեն-հայերեն փիլիսոփայական բառարան է ձեռնարկել, որը նույնպես չի պահպանվել: Անցյալ տարի դստեր՝ տիկին Նունե Դերյանի ջանքերով լույս տեսավ նրա աշխատությունների եւ նյութերի մի ժողովածու, այն, ինչ հնարավոր է եղել գտնել: Ինձ թվում էր՝ մեր այս խմբի անմիջական նախորդները հեռավոր անցյալում են: Հանկարծ շրջվեցի ու տեսա՝ ծրագրի, որին մենք ծառայում ենք, իսկական ստեղծողը XX դարում Վարազդատ Տերյանն է եղել: Նա բարձրագույն գիտակցություն եւ կամք է ունեցել նախաձեռնելու եւ իրականացնելու նման գործ, սակայն բոլշեւիկյան տեռորի դժնդակ ժամանակներում նրա աշխատանքները չպահպանվեցին, եւ մենք՝ այժմյան մշակներս, նրան աշակերտելու հնարավորությունը չունեցանք եւ ստիպված ենք ամեն ինչ զրոյից սկսել: Ափսո՛ս: Լույս են տեսել միայն Չարենցի հրատարակած Հիրոլիտ Տենի «Գեղարվեստի փիլիսոփայությունը» (առանց բռնադատված թարգմանչի անունը հիշատակելու) եւ 60-ականներին Ռընե Դեկարտի «Քննախոսություն մեթոդի մասին» գրքույկը, այն էլ, ինչպես վկայում են գիտակ մարդիկ, աղավաղված, որովհետեւ ֆրանսերեն բնագրի հետ համեմատելու փոխարեն հրատարակիչները տեքստը խմբագրելիս նկատի են ունեցել միայն ռուսերեն թարգմանությունը: Այսօր մենք, փաստորեն, նրա հետքերով ենք գնում: Հուսով եմ, **«Ազգի»** մշակութային հավելվածը դեռ կանդրադառնա Վարազդատ Տերյանի գործին:

Խոնարհվում եմ այդ պայծառ Մարդու սխրալից կյանքի առաջ:

Զրույցը

ՄԵԼՈՒՀԻ ԲԱԴԱԼՅԱՆԻ

Սոցիոնար-խաղացանկայի՞ն թատրոն, բյուրոկրատակա՞ն, թե՞...

ԱՐԱ ԽԶՄԱԼՅԱՆ

«Գոյություն ունի՞ թատրոն, թե՞ ոչ»: Սա մի հարց է, որի շուրջ հաճախ են վիճում թատրոնին ուղղակիորեն թե անուղղակիորեն առնչվող մարդիկ: Պատասխանները սովորաբար լինում են անորոշ, միակողմանի եւ մակերեսային: Այդուհանդերձ՝ նման հարցադրումն ինքնին ազդանշան է, որ թատրոնում ինչ-որ բան այնպես չէ, փոխվել են հանրությունն ու նրա վերաբերմունքն այս հասատության հանդեպ: Եթե թատրոնը կա, ապա ակնհայտ է, չի խնդրում իր գոյությունը հաստատող հայտարարություններ ու վկայություններ: Անհնար է որոշել թատրոնի ներսում տեղի ունեցող փոփոխությունների դրական կամ բացասական լինելը, քանի դեռ չենք ճշտել եւ հստակ չենք գիտակցում բուն այդ փոփոխությունները:

Այստեղ առաջնայինը, կարծում ենք, ժամանակի զգացողությունն ու կյանքի ռիթմն են, որ գլխիվայր են շրջվել գերարդյունաբերական դարում: Տեխնոլոգիաներն առաջադրում են խնդիրներ, որոնց ծանրությունից կքում է բարոյագիտությունը՝ անընդունակ լինելով տալու որեւէ պատասխան: Ավելին՝ ամեն մի պատասխան կարող է առաջ բերել բարոյաիոգեբանական պայթյուն: Գոյատեւն առաջ են ընկնում գիտնականներից, բժիշկները չեն հասցնում յուրացնել բնագավառի նորությունները, քաղաքական մեկնաբանները տարակուսանքով թոթվում են ուսերը. երեկ մշակված ծրագիրը հաջորդ օրն իսկ դառնում է ժամանակավրեպ: Սրընթաց ժամանակը եւ նորարարությունների տարափը հնության սպեր են գցում բոլոր նախորդ արժեքների ու չափանիշների, ավանդական ձեւերի, անգամ փիլիսոփայական հայեցակարգերի ու գեղարվեստական ուղղությունների վրա: Անկայունություն, շփոթվածություն ու տագնապ. ահա այն զգացումները, որ համակել են մեր ժամանակի մարդուն: Հարց է ծագում՝ ինչպե՞ս է կողմնորոշվելու թատրոնը հարափոփոխ ու անկայուն երեւույթների հոսքում: Որպիսի՞ն են լինելու նրա՝ որպես կայուն մարդկային արժեքների իրականության վիճակն ու գոյաձեւը: Այն ո՞ր միամիտը կամ աշխարհի անցուդարձին անտեղյակն է գտչում, թե թատրոնը եղել է, կա ու կլինի՝ անփոփոխ եւ անբեկելի: Մի տրամաբանությամբ, իսկ մեր դեպքում նաեւ՝ ո՞ր իրավունքով: «Ես հանգիստ եմ հայ թատրոնի ապագայի համար», - առիթը բաց չի թողնում հայտարարելու հանրաճանաչ բեմական գործիչներից մեկը: Ապահովության եւ անհոգության այսպիսի մանիֆեստացիան, մեղմ ասած, անհամեստ է. այսպես կարող էր խոսել բացառիկ արժեքի ու վաստակի տեր ստեղծագործողը, որն էլ, թվում է, հեռու կմնար նման հայտարարություններից: Այնուհետեւ՝ չկա ավելի վտանգավոր բան, քան ապագայի հանդեպ հանգիստ լինելը: Դա նշանակում է, որ երես ենք թեքելու մեր ճակատին ամեն պահ բախվող խնդիրներից, ընդդիմանալու ենք կյանքի բնականոն ընթացքին ու մնալու անհասկանալի խոսակցությունների շրջանակում, ճիշտ այնպես, ինչպես վերոհիշյալ պարոնը: Երբ աշխարհի տարբեր բնագավառների առաջատարները խոստովանում են սեփական անկարողությունը, մենք չենք փորձում անգամ հարցեր բարձրացնել եւ գիտակցել դրանց արժեքը: Մենք չունենք հարցեր, իսկ հարցեր, ինչպես գիտենք, չեն ունենում միայն հանգուցյալները: Նկատելի է նաեւ, որ հայ թատրոնի այս «սազանդարներն» ու «փաստաբանները» նվազագույնս կապ ունեն թատրոնի հետ:

Սոցիոլոգները վաղուց են նկատել հասարակական կյանքի կազմակերպման վարչարարական համակարգի տարալուծն իր երեք հիմնական առանձնահատկություններով՝ կայունությամբ, նվիրակարգով ու աշխատանքի բաժանումով: Վերանում է նաեւ այդ համակարգի ստեղծած մարդկային տիպն իր հայացքներով ու հոգեբանությամբ, եւ ստեղծվում է նորը, որ, մասնագիտական ճկունության եւ բազմակողմանիորեն դրսեւորվելու հնարավորության շնորհիվ, չի կառչում որեւէ կոնկրետ հասատությունից ու դրանում իրեն հատկացված անփոփոխ պարտականությունից: Հետեւաբար, մարդկային գործունեության բոլոր ոլորտների առաջատար մասնագետները ձգտում են մշակել դյուրաբեկ ու դինամիկ համակարգեր, որոնք համահունչ կլինեն կյանքի մշտահոլով ռիթմերին: Հասարակական կյանքի այս փոփոխությունները զարմանալիորեն ներգործում են թատրոնի, մասնավորաբար սոցիոնար-խաղացանկային թատրոնի վրա: Ի վերջո, թատրոնն անցյալում իմաստավորվել է առավելապես իր հասարակական արժեքով, եղել է հասարակական հասատություն:

Փորձենք սահմանել, թե ի՞նչ է խաղացանկային թատրոնը:

Այս տիպի թատրոնները ձեւավորվել են Անգլիայում (19-րդ դ. – 20-րդ դարասկիզբ) եւ հատկանշել եվրոպական թատրոնի հիմնական տիպը: Ի տարբերություն մեկ ներկայացում ներկայացնող թատրոնների (այնքան ժամանակ, որքան կա պահանջարկ), դրանց խաղացանկը կազմված է մի քանի բեմադրություններից: Իդեալական խաղացանկային թատրոններն ունեն որոշակի էսթետիկական ուղղվածություն եւ, որպես օրինաչափություն, ունեն ստեղծագործական առաջնորդ: 1960-ական թթ. Անգլիայում գործել է շուրջ 100 խաղացանկային թատրոն, որոնք չեն ունեցել մշտական շենքեր, ներկայացումներով շրջել են ողջ երկրով: Սա չափազանց կարեւոր հանգամանք է. դրանով թատերախմբերը խուսափել են նստակյաց կենցաղից, որ ստեղծագործական ճահճացման ու բթացման, նաեւ ներթատրոնական արատների ակունքն է: Մինչդեռ, նախկին Սովետական Միության հանրապետություններում խաղացանկային թատրոնների գերազանց մասն ունեցել է մշտական շենքեր, եղել է սոցիոնար, եւ այդ ավանդույթը պահպանել են հետխորհրդային երկրներից շատերը:

Այս թատրոնների ներսում գործում է անխախտ նվիրակարգ: Յուրաքանչյուր դերասանի հատկացված է իր տեղն ու դերը, այսպես ասած, իր ճակատագիրը: Առավել եւս՝ մեր իրականության մեջ: Առաջատարները ոչ մի պարագայում չեն զիջում իրենց դիրքերը, եւ հաճախ կարելի է տեսնել, թե ինչպես է 75-ամյա արտիստուհին խաղում մի կնոջ դեր, որի ողջ հմայքը երիտասարդությունն է, կամ ինչպես է 50-ը բոլորած դերասանը հանդես գալիս որպես 25-ամյա երիտասարդ, ում վարագծի տրամաբանությունը տարիքով է պայմանավորված նախեւառաջ: Ստեղծվում է մի տեսակ «թատրոնական գերոնտոֆիլիա» (ծերունամոլություն), որն անխուսափելիորեն խաթարում է գեղարվեստական ներգործությունը: Անհավանական ջանքեր են հարկավոր բեմում որպես «դեկոր» կանգնած երիտասարդին՝ օրերից մի օր գլխավոր դեր սանձնելու, ինքնաբացահայտման ու կատարելագործման հնարավորություն տանալու համար: Եվ այսպես, ժամանակի ընթացքում թատրոններում գոյանում է «դերասանական բալաս», որ ծանրացնում է թատերական կյանքն ու նրա ընթացքը դարձնում հաղաղ: Եթե կայունությունն ու երեւույթների օբյեկտիվ ընթացքը հակադրվում են միմյանց, ապա տվյալ դեպքում գործ ունենք կայունության ծայրագույնս հիվանդագին դրսեւորման հետ: Կորցնելով ավանդական թատրոնի արժեքները ու առողջ հիմքերը՝ անցյալից մեզ հետ էլ արդ ենք տալիս նրա բոլոր պակասությունները: Հարգանք տածելով թատրոնների ներկայիս ամենից ավագ ղեկավարների հանդեպ, այնուամենայնիվ, պետք է չանտեսենք, որ նրանց կենսահայացքն ու բնավորությունը ձեւավորվել են տոտալիտար-վարչարարական համակարգի ներսում: Պարտադրվող ձեւացումն ու ժեստերն էլ իշխանության հանդեպ ստեղծել են յուրահատուկ հոգեբանություն եւ վարագծի ճկունություն: Հրաժարվել այդ ամենից՝ նշանակում է հրաժարվել սեփական անձից ու անցյալից, ընկնել հոգեկան ամնեզիայի մեջ: Նկատենք, որ նրանք իշխանամետ են բոլոր պայմաններում (ստեղծագործողն ու մտավորականն իր ներքին տարերքով ընդդիմադիր է գրեթե միշտ), երբեք չեն ցուցաբերում հստակ, բացահայտ քաղաքացիական դիրքորոշում՝ մեր շուրջը եղած հազար ու մի աղետության հանդեպ: Նրանք լավագույն դեպքում իրենց ձայնն են «հնչեցնում» բեմից՝ ներկայացումները հագեցնելով ձեւացյալ բողոքով ու գռեհիկ պսեւդոքնաղատությամբ՝ կորզելով միամիտ ու պարզունակ հանդիսականի ծափերը: Սա նշանակում է՝ ներքին ազատության ու մարդկային պատասխանատվության, այն է՝ ստեղծագործական մղումի կարեւոր զսպանակների բացակայություն: Զավեշտ էր, երբ վերջերս թատրոնական պարագլուխներից մեկը, հեռուստատեսությամբ խոսելով մի բարձր պաշտոնյայի մասին, ասաց. «Նա հայի նոր տիպ է, նրա երակներում թատրոն է հոսում»: Գեղեցիկ չեն նման հայտարարություններն անգամ այն դեպքում, երբ ամեն բան դրանցում ճշմարիտ է: Մեզ հետ վիճելը հետաքրքիր է: Կարո՞ղ եք վիճել Հակոբ Պարոնյանի հետ. «Փառասիրությունն ալ տեսակ մը անոթություն է, զոր դրամով կը կշտացուցեն մարդերը» («Մեծապատիվ մուրացկաններ»):

Թատրոնը եղել է սովետական բյուրոկրատական համակարգի մի սանդղակը՝ իր քաղաքական-գաղափարական շեշտադրումներով, կուսակցական նկատառումներով: Սա չի նշանակում, որ այստեղ չեն ստեղծվել բացառիկ գեղարվեստական արժեքներ, դերասանական գլուխգործոցներ եւ չեն եղել ազատ մտքի ու խոսքի փայլատակումներ: Այնուհետեւ՝ սովետական (սովետահայ) թատրոնն ունեցել է ամուր բարոյական հիմքեր, գաղափարական բովանդակություն եւ ուղղվածություն: Անկախ այն հանգամանքից, թե որքանով են դրանք այսօր ընդունելի կամ մերժելի, արդիական կամ ժամանակավրեպ, խորը կամ պարզունակ, թատրոնին հաղորդել են խիստ մարդկային բնույթ՝ անմարդկային քաղաքական ռեժիմի պայմաններում: Ոչ բոլորն են գիտակցել համակարգի արատավորությունը. հավատացել են անկեղծ, ունեցել իդեալներ եւ ներշնչվել դրանցով: Մեր ժամանակներում խունացած եւ քայքայված են թատրոնների բարոյական օրենսգրքի էջերը, եւ ղեկավարները սնորադաս վիճակում են ոչ թե պետության հանդեպ, ինչպես կարող էր լինել անցյալում, այլ՝ կոնկրետ պատասխանատուների: Խորհրդային կարգերի պարտադրած գաղափարական զիջումները մեր իրականության մեջ վերածվեցին տարական ֆենանի եւ քաղքենիական հաճոյախոսության: Ինչպե՞ս կարող են ստեղծագործողի բարոյական այս նահանջները կոծկվել ներկայացումներում: Անհնար մի բան: Ուստիեւ բեմերում սովորական է դառնում բարոյական պարտության կամ թե ակամա քարոզը (այս երեւույթին անդրադարձել ենք «Ազգ»-ում տրված մեր նախորդ նյութերում), եւ միայն ու միայն դա է իրավունք տալիս մեզ՝ ճնշության առնելու մարդկանց բարոյական նկարագիրը:

Մեր միտքը հստակելու համար, թարգմանաբար, մասնակի կրճատումներով, մեջբերում ենք իրավաբանական բառարանից մի հոդված՝ բյուրակրատիայի վերաբերյալ. «Սոցիալ-քաղաքական բյուրոկրատիզմի էությունը կառավարման անջրպետումն է հասարակությունից, որի հետեւանքով նա վերածվում է սեփական եսասիրական շահերն ունեցող ինքնուրույն ուժի, շահեր, որոնց ապահովում եւ առաջ է տանում ամեն գնով՝ օգտվելով հասարակական գործերը կարգավորելու իր դիրքից: ...Եվ նրանք, ովքեր ունեն մեծ հնարավորություններ այդ շահերի գերակայությունն ապահովելու, օգտագործում են դրանք: Սրանից հետեւում է, որ բյուրակրատը, ըստ էության, չի կարող լինել բացարձակորեն անաչառ կատարող, հակված է օգտագործելու սեփական դիրքն իր իսկ շահերի համար: Երբեմն այս համակարգը ձգտում է հանրությանը պարտադրելու սեփական շահերն իբրեւ՝ համընդհանուր: Նվազում է խնդիրներն ընկալելու մակարդակը... Այսկերպ՝ բյուրակրատիայի աչքերում պետական խնդիրները վերածվում են գրասենյակային խնդիրների: Իրական հասարակական գործերի ողջ բարդությունն ու բազմազանությունը բյուրակրատը ձգտում է խցկել մի շարք անփոփոխ վիճակների հանվաճուի շրջանակի մեջ, ենթարկել իրականությունը սեփական ընկալումներին եւ հարմարեցնել իրեն: ...Սեփական վերահսկողության մասշտաբների ու ոլորտների բացարձակացում՝ պատասխանատվության նվազեցմամբ. ահա բյուրակրատական իդեալը»:

Եթե հայացք նետենք արդի հայ թատրոնի վիճակի ու բարքերի վրա, պետք է ասենք. «Հայ թատրոնը գերազանցապես բյուրակրատական թատրոն է»: Սա նշանակում է, որ նորի գոյացման համար նոր դեմքեր են հարկավոր՝ ազատության մեջ ադրած ու նրանում ստեղծագործաբար հասունացող (թեկուզեւ բազում խոտորումներով), արժանապատիվ, ազատ հասարակությանն ու երկրին վայել կեցվածք ունեցող, նաեւ գնալով բացառություն դարձող՝ կուսակցական միավորումներից եւ քաղաքական նոպատակներից հեռու, արվեստը որպես նոպատակ ընդունող երիտասարդներ, որոնք չեն վախենում բացահայտ վիճակներից ու չեն հաճոյանում ոչ ոքի: Այդպիսիք կան, եւ կյանքը նրանցն է: Նոր գեղարվեստական դավանանք ձեւավորելու համար անհրաժեշտ է պատվանդանից իջեցնել «հին աստվածներին» եւ քանդել պատվանդաններն առհասարակ: Եվ վա՜յ այն երիտասարդին, ով վեճ չունի ավագների հետ, հատկապես, երբ ավագներն ընդդիմանում են նոր հոսանքներին: Ստել կարող ենք միմյանց, բայց կյանքը կեղծել հնարավոր չէ: Եվ նա անում է իրենը՝ հաշվի չառնելով մեր շահերն ու նախասիրությունները:

Մեր հոդվածներից մեկում առիթ ենք ունեցել խոսելու այն մասին, որ քանդվում է թատրոնական նվիրակարգը՝ ինչպես ադմինիստրատիվ, այնպես էլ ստեղծագործական, տեղ չի մնում «թատրոն-տուն», «թատրոն-ընտանիք» (գոյություն չունեցած մի բան) բարձրագոչ արտահայտություններին: Առհասարակ, հարցականի տակ են ընկնում statio (կանգ, կանգնել) լատինական արմատով հատկանշվող բոլոր հասատությունները ու երեւույթները, այդ թվում՝ սոցիոնար (լաս. stationarius - անշարժ, մշտական) թատրոնը: Այս տիպի թատրոնը պատմականորեն սպառված է եւ տեղի է տալիս նոր ձեւավորվող, հաճախ մեկ ներկայացման համար ստեղծվող ժամանակավոր խմբերին: Սա մասնագիտական դրամա է մշտական թատրոններում գործող առավել օժտված դերասանների համար: Անտրեպրիզային ներկայացումներում կամ պրոյեկտներում, ինչպես ընդունված է ասել այժմ, հավաքվելու են մասնագիտորեն պիտանի ու կարող մարդիկ: Թատրոններում օր մթնեցնողներն ու տարիներով նոպաս «սացողներն» այստեղ մերժված են: Կյանքը դաժանանալով՝ զգում է արժեքն անարժեքից: Շատ հմտություններ պետք է ունենա դերասանը՝ դիմանալու համար արդի թատրոնի առաջադրած պահանջներին:

Անտրեպրիզային խմբերը պահպանել են այն, ինչ կորցրել են սոցիոնար-խաղացանկային թատրոնները՝ ոիսկի զգացումը: Նրանց բեմադրություններին, ի տարբերություն խաղացանկային թատրոնի ներկայացումների, չի հատկացված այն ժամանակը, որն անհրաժեշտ է հասունանալու, այսպես ասած, գործառող ամբողջություն դառնալու համար: Ամեն ինչ պետք է հաշվարկել նախապես՝ հանդիսականի ենթադրվող սպասումները, հասույթը, ներկայացումների քանակը եւ այլն: Վրիպումներն անհրաժեշտ է հնարավորինս բացառել, եւ գեղարվեստական «սլաքը» պետք է դիպչի տասնոցին: Սա սում է ժամանակի զգացողությունը՝ այդ խմբերը դարձնելով առավել մրցունակ եւ կենսադիմացկուն:

Անտրեպրիզային ներկայացումներում չի գործում խաղացանկային թատրոնից ավանդված ամբողջության սկզբունքը, ինչը համընկնում է աստիճանաբար համընդհանուր եւ պարտադիր դարձող դերասանական ունիվերսալիզմի պահանջին: Մեծանում է դերասանի մասնագիտական ընդգրկողականությունը, մեծանում է տարբեր արվեստների (տիկնիկային արվեստ, մնջախաղ, պար, վոկալ, դրամատիկական թատրոն) սկզբունքները մեկ ներկայացման մեջ համադրելու հնարավորությունը: Սա իր հերթին ստեղծագործական պարարտ հող է գոյացնում տարբեր թատրոններում աշխատող դերասանների համագործակցության, փոխադարձ հարստացման ու թարմացման համար: Ակնհայտ է, որ այս հնարավորությունն իրականացնելն առավելապես համընկնում է անտրեպրիզային ներկայացումների բնույթին: Սա չի նշանակում, որ հարկավոր է «խաչակրաց արշավանք» սկսել ավանդական թատրոնների դեմ՝ ընկնելով հայ մարդուն հատուկ ծայրահեղության մեջ: Այդ թատրոնները մերժելու կարիք չկա (դրանց ասպնջականին բեկվել է)՝ առավել եւս նկատի ունենալով, որ նրանք կարող են իրենց խաղացանկի ներկայացումների հասույթի հաշվին աջակցել պրոյեկտներին կամ նախագծային բեմադրություններին: Ավելին՝ նման ներկայացումների առատության պայմաններում դրանք կարող են ունենալ նաեւ որոշակի մշակութային-թանգարանային արժեք: Եվ այդ դեպքում բեմադրիչը միամտաբար չի սանձնի դասական արժեքները վերակենդանացնողի դերը՝ զարդարելով դրանք թյուրըմբռնված արդիականացման պաճուճանքներով եւ անտեսելով հանդիսականին ու հեղինակին միմյանց կապող իրական աղերսները, այլ համեստաբար կցուցադրի հայ թատրոնի եւ դրամատուրգիայի պատմական ժառանգությունը, այնպես, ինչպես անում են, ասենք, Կոմեդի Ֆրանսեզում՝ ազատ ամեն գնով դասականներին մոդեռնացնելու բարդույթից:

Մենք պետք է գիտակցենք բյուրոկրատական թատրոնի արատավոր ներգործությունը, առաջին հերթին ածող թատերական սերնդի վրա, եւ ձգտենք ազատվելու նրանից՝ որպես թատրոնի բնական փոխակերպման ճանապարհին գոյացած չարորակ պալարից:

«Ազգային թատրոնը՝ սոցիոնար-խաղացանկային թատրոնն է», - պնդում են թատրական գործիչներից ոմանք: Իսկ թե ի՞նչ է ազգայինը, ոչ ոք չի կարողանում բացատրել: Այսպես՝ մշտական-բյուրոկրատական թատրոնը տարիներ շարունակ ծառայում է որպես սպառվածության «ծածկոց», եւ եթե ուզում ենք ըմբռնել իրականությունն ու որսալ մոտ ապագայի բույրը, պետք է ետ քաշենք այդ «ծածկոցը»՝ չվարանելով անգամ ամենասոսկալի մերկությունը տեսնելու անխուսափելիությունից:

Ի պատասխան թատրոններից մեկի զուտ եւ աննախապաշար ղեկավարին ուղղված մեր հարցին, թե ինչու է ինքն ամեն գնով աջակցում ժամանակավոր բնույթ ունեցող խմբերին եւ փորձարարական ներկայացումներին, լսեցինք հետեւյալը խոսքը՝ իրեն հատուկ անկեղծությամբ. «Ես ֆիլանտրոպ չեմ: Իմ ղեկավարած թատրոնում պետք է լինեն որոնող մարդիկ: Փորձում եմ ստեղծել հիմք՝ այդ որոնումների համար»:

Ուրեմն, ամբոխավարության ու հանրության աչքերին թոզ փչելու փոխարեն՝ զբաղվենք կոնկրետ գործով, պարոնա՛յք, թատրոնի վաղվա օրն ապահովելու համար: ■

Օտար մասին

Ի եղծ Բարդոլֆը[1], Ամինկուրի այդ հասարակ զինվորը թեեւ ավելի երկար է ապրում, քան Հենրի IV թագավորը, բայց ի վերջո ֆրանսիական եկեղեցին թալանելու հանցանքի համար դատապարտվում է կախաղան բարձրանալու, որպեսզի **«ուրիշները չխաբվեն»** («Հենրի V», արար. II, տես II« էջ 428)[2] եւ նույնը չկատարեն: Նրա ընկեր Պիստոլն անգլիական ռազմաճակատում՝ Պիկարդյում հարյուրապետ Ֆլյուելենին բացատրում է, որ նա «մի փինդ, անվախ զինվոր է... եւ պետք է կախվի: («Հենրի V», արար. III, տես. VI, էջ 458-459), ապա տխրամած ողբում է.

«Անիծյալ մահ է:
Շներին թող կախեն եւ ոչ թե մարդուն,
Մեղմ է Բարդոլֆը, մի սեղմեք պարանը
Նրա խոչափողին:
Դուխս էխսեսերը դատապարտել է նրան
մահապատժի,
Մի սակավարժեք պատկերի համար»:
Եվ աղերսում.

«Խոսիր դխսի հետ, նա հեզ կլսի,
Թեվառ Բարդոլֆի կենսական թելը
Թող չկտրվի մի փուչ պարանով եւ
պարսավանքով:
Դու բարեխոսիր նրա կյանքի համար»:
(«Հենրի V», արար. III, տես. VI, էջ 459)

Քանի՞, քանի՞ նման զինվորական դատապարտների մեջ կարող ենք հանդիպել Միջին Արեւելքի պատմության վերջին 30 տարիների ընթացքում՝ գողության, սպանության, դավաճանության, դասալքության եւ այլեւայլ ուրիշ հանցանքների համար: Հարյուրապետ Ֆլյուելենը, պետք է խոստովանել, ոչ շատ մեծ ոգեւորությամբ, չափազանց տգեղ Բարդոլֆի հարցը ներկայացնում է թագավոր Հենրիին:

«Ես կարծում եմ, որ դուխսը ոչ մի մարդ չի կորցրել, բացառությամբ մեկի, որին պետք է կախեն՝ եկեղեցում գողություն անելու համար: Հավանորեն ձերդ մեծափառությունը ճանաչում է նրան: Անունը Բարդոլֆ է: Նրա երեսը ամբողջապես կարմիր բշտիկներով, պալարներով, պզուկներով եւ կրակի բոցերով է ծածկված: Նրա շրթունքները փնչում են քթի վրա» («Հենրի V», արար. III, տես. VI, էջ 461):

Բայց բնախնդիր ու ինքնահավան Հենրին, որը ժամանակին Բարդոլֆի ընկերն էր, երբ դեռ իշխան էր եւ խմում էր (ի դեմ, սա մեզ հիշեցնում է ավելի ուշ ժամանակաշրջանի մեկ ուրիշ իշխան Հենրիի) չի ցանկանում անգամ լսել այդ մասին.

«Բոլոր այդ կարգի սրիկաներին հարկավոր է արմատախիլ անել: Եվ մենք խստագույն հրաման կիջեցնենք, որ մեր արշավանքի ընթացքում ոչ մի զինվոր չհամարձակվի գյուղերից զոռով բան վերցնել, այդ վերցրածի համար անդայման վճարել, որպեսզի ոչ ոք չհանդգնի որեւէ ֆրանսիացու կշտամբել կամ նախատել արհամարհական անարգ խոսքերով...» («Հենրի V», արար III, տես. VI, էջ 461)

Սա ինձ հիշեցնում է երկրորդ աշխարհամարտի օրերը, երբ Ֆրանսիայում Այզենհաուերը գնդակահարել տվեց ամերիկյան բանակի այն զինվորներին, որոնք պատերազմի ավարտից հետո բռնաբարություններով եւ հափշտակություններով էին զբաղվել: Իսկ գերմանացի էսէսականները կախաղան բարձրացրին իրենց բանակի դասալիքներին նույնիսկ այն բանից հետո, երբ Բեռլինն արդեն գրավված էր: Ես պահպանել եմ Սադդամ Հուսեյնի զինվորական օրերաթերթերից մեկի՝ Ֆաթիհ Դաուդ Մուֆֆաքի հետ հանդիպման իմ գրառումները: Դա Իրան-Իրաք ութամյա պատերազմի օրերին էր: Մուֆֆաքը չափազանց զգայուն մարդ էր, Պիստոլի նման: Բասրայի շրջանից նահանջելու օրերին Իրաքի «ժողովրդական բանակի» հրամանատարներից մեկը զինվորներից մեկին մեղադրել էր դասալքության մեջ: «Նա շատ երիտասարդ էր, հիշում է Մուֆֆաքը, եւ մի լրագրող «Զումհուրիա» թերթից փորձեց փրկել նրան: Նա ասաց հրամանատարին, որ այդ զինվորը Իրաքի քաղաքացի է, չպետք է մահանա, որ դեռ պիտանի կլինի երկրին, բայց սառնասիրտ հրամանատարը պատասխանեց. «Դա քո գործը չէ, մի խառնվիր»: Եվ այդ երիտասարդին գնդակահարեցին: Նախքան դատավճիռն իրագործելը ինքը՝ զինվորն էլ էր խնդրել, որ խնայեն իր կյանքը, քանի որ չորս երեխաների հայր էր. «Ո՞վ է կնոջս ու երեխաներիս հոգ տանելու: Ես մահմեդական եմ: Ալլահի մասին մտածեք, ի սեր աստծո, ի սեր Սադդամի խնայեք ինձ: Ես զինվորական ծառայության մեջ չեմ եղել:

ՌՈԲԵՐՏ ՖԻՍՔ

Շեքսպիրը եւ պատերազմը

Հազվադեպ երեւույթ է գտնել մի լրագրողի, որ ներկա քաղաքական իրադարձություններն ու ախտահարի տարբեր ծայրերում առաջացած հակամարտությունները հասարակությանը ներկայացնելուց դիմի գրականության դասականներին եւ փորձի զուգահեռներ անցկացնել: «Ինդիփենդենտ» անգլիական հեղինակավոր թերթի Միջին Արեւելքի մշտական թղթակից, իր անաչառ հոդվածներով եւ Հայոց ցեղասպանության եւ արաբական ախտահարի հանդեպ որդեգրած իր աներկդիմի կեցվածքով մեր ընթերցողներին քաջածանոթ, բազում մրցանակների արժանացած, վաստակաշատ հետաքննող լրագրող ***Ռոբերտ Ֆիսքը*** *հանդգնել է (եւ այն էլ մեծագույն վարպետությամբ) խորամուխ լինել ամենադասական բարդի՝ Շեքսպիրի ստեղծագործությունների մեջ եւ հայտնաբերել զարմանալի «կանխագուշակումներ» նրա հատկապես պատերազմական տեսարանների նկարագրություններում: Մարտի 30-ին հրատարակված հոդվածում, որը թարգմանաբար տպագրում ենք ստորեւ, նա այնպիսի հմտությամբ է ներկայացնում դրանք, կարծես Շեքսպիրը մեր ժամանակակիցը լիներ, եւ ինքը հաղորդակից դարձներ մեզ Իրաքում, Աֆղանստանում կամ այլուր կատարվող մեր օրյա դեպքերին:*

Հետեւենք նրան եւ «գրական էքսկուրս» կատարենք Շեքսպիրի ստեղծագործություններում տեղ գտած քաղաքական կյանքի պատմական մարտերում եւ խարդավանքներում: Բայց նախքան այդ հիշեցնենք, որ Ֆիսքը վերջերս հեղինակել է «Հանուն քաղաքակրթության մղված Մեծ պատերազմը: Միջին Արեւելքի նվաճումը» ***(The Great War for Civilisation; the Conquest of the Middle East)*** *վերնագրով գիրքը:*

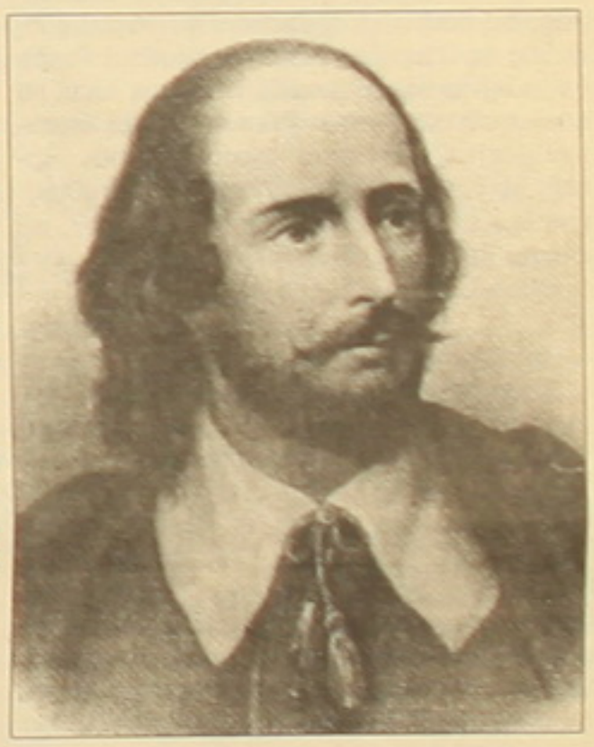

Պահեստայիններ խմբից եմ, եւ մարտադաշտից չեմ փախել: Պարզապես իմ գումարտակը ջախջախվեց ամբողջությամբ»: Բայց հրամանատարը անողոքաբար անձամբ գնդակահարեց նրան, արձակելով երկու գնդակ, մեկը՝ գլխին, մյուսը՝ կրծքին»:

Հիշում եմ՝ հայրս՝ Բիլ Ֆիսքը պատմում էր, որ երբ 1914-18 թվերի Ա. համաշխարհային պատերազմի զինվոր էր, լիվերպուլյան արքայական զորագնդի 12-րդ գումարտակի կրտսեր լեյտենանտ, նրան նշանակել են 19 տարեկան մի ավստրալիացի զինվորի՝ հրեանավոր Ֆրենկ Ուիլսի մահապատիժ իրականացնող ջոկատի հրամանատար: Ուիլսին մեղադրել են Փարիզում զինվորական մի ոստիկանի սպանության մեջ: Հայրս հրաժարվել է կատարել հրամանը եւ կանգնել զինվորական տրիբունալի առաջ: Մեկ ուրիշը դատարան է ներկայացրել հորս ուղղված Ուիլսի խնդրագիրը, որտեղ գրված էր. «Խնդրում եմ հաշվի առնելով տարիքս, ինձ մի հնարավորություն եւս տալ հետագայում ավելի ազնիվ, շիտակ կյանք վարելու»: Բրիտանացի հրամանատարները մերժել են խնդրանքն այն պատճառաբանությամբ, որ Ուիլսն օրինակ պետք է ծառայի ուրիշներին: «Պատերազմը վաղուց ավարտված էր, երբ մի օր լուսաբացին նրան գնդակահարեցին լը Հավրում», հիշում էր հայրս: Նա 1918-ին մասնակցել էր Սոմ գետի 3-րդ մարտերին, եւ այժմ ամեն ինքնամ այդ վայրերից անցնելիս ես միշտ հիշում եմ Ֆրանսիայի թագավորի հարցը զորապետին, թե արդյոք Հենրիի բանակը **«Սոմի գետը...անցել է»**: («Հենրի V», արար III, տես. V, էջ 454):

Վերածննդի խոշոր ողբերգակն արդյոք կանխատեսո՞ւմ էր աղագան դեռ 1599-ին:

Վստահ լինելու համար, որ էլիզաբեթյան բանակում Շեքսպիրն իրոք պատերազմական գործողությունների ականատեսն է եղել, լսենք, թե ինչ է հարցնում Պիստոլը ֆրանսիացի սպարարը մի բանտարկյալի, որն անգլերեն չի խոսում.

«Այդ ինչ ասացիր: Փրկա՞նք ես տալիս
Այստեղ եկ, մանչուկ, դու այս սրիկային
Ֆրանսերեն հարցրու իր անունն ի՞նչ է:
(«Հենրի V», արար. IV, տես. IV, էջ 495)

Մոտավորապես նույն տեսարանին ես ականատես եմ եղել Բաղդադում 2003-ին, երբ Մ. Նահանգների ռազմածովային հրամանատարներից մեկը հարցաքննում էր իրաքցի ցուցարար մի զինվորի. «Բերանդ փակի՛ր, լակոտ» գոռում էր նա, ապա շրջվելով թարգմանչի կողմը, հարցնում. «Ի՞նչ է ասում այդ սրիկան»:

Հարֆլերի պաշարման ժամանակ Մանչուկ զինվորը երազում է հեռու լինել մարտադաշտից.

«Երանի՜ թե ես նստած լինեի մի գինետան մեջ Լոնդոնում: Ամբարհային իմ ամբողջ փառքը ես սիրով կտայի մի բաժակ գարեջրի եւ անկտանգության համար»:
(«Հենրի V», արար. III, տես. II, էջ 444)

Հենրիի ծոցյալ վիճակում գբոսնելը Ամինկուրի մոտ գտնվող իր ճամբարում նույնպես մարտի արդիական պատկերի ճշգրիտ նկարագրություն է: Հենրիի բանակի զինվորներից Բեսը թիկնոցավոր թագավորին բացատրում է, որ եթե նա (թագավորը) ***«այստեղ մենակ լիներ, նրան անկասկած փրկանք տալով կազատեին եւ շատ խեղճ մարդիկ կենդանի կմնային նրա հետ փոխանակվելով»:***
«Հենրի V», արար. IV, տես. I, էջ 478)

Նույնքան հուսահատ վիճակում հայտնված զինվոր Վիլյամսը վիճարկում է, որ եթե անգլիացիների ***«դատը անարդար է, թագավորը սխալված կլինի շատ մեծ տուգանք վճարել դրա համար: Չէ՞ որ ճակատամարտում կտրված բոլոր ոտքերը, ձեռքերը, գլուխները վերջին դատաստանի օրը կհավաքվեն եւ միասին կաղաղակեն. «Մենք այս ինչ վայրում ընկանք»: Շատերը իրենց բախտը կանիծեն, շատերը կբղավեն, որ վիրաբույժ հասնի, երդողները կկանչեն տանը աղոտության մեջ թողած իրենց թշվառ կանանց, չորդողները իրենց չվճարված պարտքերի համար կմորմոքեն, հինգերդողները՝ իրենց որբացած երեխաների համար»:***
(«Հենրի V», արար. IV, տես. I, էջ 478)

Այդունայի տեսարանների նմանատիպ նկարագրություններ կարելի է լսել ռազմադաշտում մարտերի մասնակից ամեն մի զինվորի բերանից: Շեքսպիրն ինքը նման պատմություններ կարող էր լսած լինել 16-րդ դարում Եվրոպայում մարտնչող անգլիացի զինվորներից: Ինքս ականատես եմ եղել այդ կարգի տեսարանների (կտրված ոտքեր, ձեռքեր, գլուխներ) 1991-ին Միջին Արեւելքում՝ Իրաքի հարավում, որտեղ մեկը մյուսի կողքին իրաքյան զինվորների եւ փախստական կանանց ու երեխաների փոքրիկ դիակներն անաղարտ երկայնքին փռված էին՝ թողնված գիշատիչ շների եւ այլ կենդանիների «խմահաճ վերաբերմունքին»: Խոսել եմ նաեւ բոսնիացի մահմեդականների դեմ կռված սերբ զինվորների հետ, որոնք ջրի պակասությունից սպիտակած են եղել խմելու իրենց մեզը:

Համեմատենք այժմ Շեքսպիրի կեսարի հետ, որ հորդորում է Անտոնիոսին վերջ տալ շվայտանքներին:

«Երբ դու սպանեցիր հյուպատոսներին՝
Հերտիոսին, Պանսին եւ հալածական
փախար Մոդենից, քո գարշապարին
Սովը հետեւեց: Թեպետ սնվել էիր
առատության մեջ,
բայց դու սովի դեմ այնպես կռվեցիր՝
անդուլ տանջվելով,
Որ վայրենին անգամ անզոր է տոկալ:
Դու նժույգների
Մեզը խմեցիր եւ ճահիճների գարշահոտ
ջուրը,
Որ գազանները խորշում են դիպչել»:
(«Անտոնիոս եւ Կլեոպատրա», արար. I, տես. IV, էջ 325)[3]

Անհերքելի ճշմարտություն է, որ արյունռուշ սպանությունները մշտապես առկա են եղել Թյուդորների ժամանակաշրջանում: Ժանտախտը, որի պատճառով հաճախ փակվել է «Գլոբ» թատրոնը, երեխաների մահացության բարձր ցուցանիշը, դիակներով լի գերեզմանների աղետաբեր առատությունը մարդկանց պահել են մահվան սպառնալիքի մշտական գիտակցության մթնոլորտում: Եվ եթե մահվան այդ գիտակցությունը մշտարթուն է եղել, նշանակում է պատերազմի գիտակցությունն էլ ավելի հասկանալի է դարձել մարդկանց շրջանում, քանի որ որեւէ պատերազմ կողմերի հաղթանակից ու պարտությունից ավելի, մարդկանց կյանքի անժամանակ ու շատ անգամ անիմաստ ավարտի պատճառն է: Եվ հակառակ շատ կրկնված լինելուն՝ Համլետի մենախոսությունը խեղճ Յորիկի գանգը ձեռքում դեռեւս մնում է մահվան վերաբերյալ խորհրդածություններից ամենաարտահայտիչը.

«Միտս ես է գալիս: Այստեղ էին կախված այն շրթունքները, որ չգիտեմ քանի՜-քանի՜ անգամ համբուրել եմ: Ո՞ւր են հիմա քո ծաղրությունները, թռչկոտումները, այն երգերը, այն ուրախության պոռթկումները, որոնք բոլոր սեղանակիցներիդ ծիծաղից կոտորում էին: Դրանցից մեկն էլ չկա հիմա, որ քո այս ծամածռությունդ ծաղրեր, այդ թափված կզակդ»:

(«Համլետ» արար. 5, տես. 1, էջ 154)

Անցյալ դարերում մարդկանց կյանքն արագորեն խլելու ամենատարբեր հիվանդությունների ուժգնությունը բոլորին է ծանոթ: Եվ ես ականատես եմ եղել, թե ինչ արագությամբ կարող է մահը վրա հասնել: 2001 թվին Պակիստանի սահմանակից մի գյուղի բնակիչները աֆղանցիների հարձակումներից գազազած (նրանց ընտանիքները Քանդահարում կոտորվել էին ամերիկյան B-52 ինքնաթիռների ռմբակոծություններ հետեւանքով), քարեր շպրտելով դիմավորեցին ինձ, ջարդելով ակնոցս, վիրավորելով դեմքս ու մարմինս այնքան, որ արյունը հոսում էր վերնաշապիկիս, տաբատիս ու կոշիկներիս վրա: Այդ ողջին արյունլվա վիճակում հանկարծ հիշեցի (կարծես ենթագիտակցաբար իմաստավորելու համար իմ անձնական զգվանքն այդ բոլորի հանդեպ) լեդի Մակբեթի խելագարության ճանապարհին արտասանած խոսքերը.

«Բայց որի՞ մտքով կանցներ, թե այն ծեր մարդը այնքան արյուն կունենար երակների մեջ»:
(«Մակբեթ», արար. V, տես. 1, էջ 441)

Շեքսպիրը ցավի ու տառապանքի ականատեսը պետք է որ եղած լիներ նաեւ Լոնդոնի ամբոխ կյանքում: Այդ ժամանակ հրապարակային մահապատիժները սովորական երեւույթ էին, տեսանելի ոչ միայն գաղտնաբար նկարահանվող բջջային հեռախոսների էկրանների վրա:

Սակայն ո՞վ կարող է խորհրդածել Սադդամի կախաղան բարձրանալու մասին, (այդ ազնվությունն մարմնավորող ծեր գազանին, որի շուրջ ոխակալներն աղաղակում էին, որ նա «դժոխք» կգնա), առանց հիշելու այն ամենաանհավատարիմ «դավաճանին»՝ Կավդորի Թենին, որի մասին խոսելիս Մալկոլմն ասում է. ***«ոչինչ իր կյանքում... այնպես վայել չի եղել, ինչպես այդ կյանքին տված հրաժեշտը»:***
(«Մակբեթ», արար. I, տես. IV, էջ 361)

Կարծում եմ իր հակառակորդների «դժոխք» բառին ի պատասխան Սադդամի «դժոխքի վերածված Իրաքը կգնամը» իսկական շեքս-

Տես էջ 6

Օտար մասին

Շեքսպիրը եւ պատերազմը

Ը էջից

պիրյան ոգով արտասանված ռեպլիկ է: Ինչ ահավոր ուժգնությամբ է Սադդամի սվերը հեստոնդում մեզ Շեքսպիրի ստեղծագործությունների մերօրյա ընթերցումների ժամանակ: Բարձրաձայն ասված *«ով վախից խոսի, կախել տուր նրան»* («Մակբեթ», ար.5, տես. 3, էջ 446) խոսքերը հավանաբար շատ անգամ են արձագանք տվել սադդամյան պալատի ներսում, որտեղ վաղուց սովորույթ էր դարձել եւ որտեղ Իրանի դեմ մղված 8 տարվա պատերազմի ընթացքում մահացածների թիվն ավելանում էր օր-օրի եւ Բասս կուսակցության առաջնորդին ներելի էր դարձել.

«Այդան մեջ այնքան ես խորն եմ մխվել
Որ եթե չուզեմ առաջ ընթանալ,
Նահանջը նույնչափ դժվար է, որչափ
առաջդիմելը»:

(«Մակբեթ», ար III, տես. IV, էջ 409-410)

Մեր օրերում, երբ մեզ պարտադրում են հավասալ «ահաբեկչության դեմ մղվող պատերազմի» անխուսափելիությանը կամ ճշմարտացիությանը, մենք կարող ենք Շեքսպիրի թղթապանակներում փնտրել Ուսամա բեն Լադենին եւ Ջորջ Բուշին, որոնք համապատասխանաբար իսլամական եւ քրիստոնեական սուրբ գրքերում առդարացումներ են փորձում գտնել «էքսիկական զտումներ» իրականացնելու իրենց մարմաջին: Խեթերին, քանանացիներին եւ այլոց սպանելը ոչ մի ձեւով չի տարբերվում բոսնիացիներին, ռուանդացիներին, արաբներին կամ մեր օրերի իսրայելցիներին սպանելուց: Եվ դժվար չէ զուգահեռներ անցկացնել դրանց եւ Աֆղանստանում ու Իրաքում Բուշի աղետալի գործողությունների եւ այդ ամենին գումարած դեռ Իրանում նոր արկածախնդրությունների դիմելու նրա ձգտումների հետ: Հիշենք Հենրի IV-ի խորհուրդը իր մահվան սնարի մոտ կանգնած որդուն՝ իշխան Հենրիին, ապագա Հենրի V թագավորին.

«Ուստի, իմ Հարրի, դու այս կանոնով
միշտ առաջնորդվիր,
Պատերազմ վարիր օտար ափերում,
Տաք գլուխներին այդ կռիվներով
զբաղեցնելով
Եվ նրանց միջից անդարձ ֆերելու
Հիշողությունը անցած օրերի»:

(«Հենրի IV», ար IV, տես. IV, էջ 372)

2003 թվի մեր անօրինական ներխուժման հետեւանքով Իրաքում ստեղծված քաոսի, անիշխանության եւ, անշուշտ, նաեւ պատճառված ավերածությունների բազում օրինակներ կարելի է հետեւությամբ գտնել Շեքսպիրի ստեղծագործություններում: Վերցնենք Հենրի VI մասն 3-ռդի հոր օրինակը, որն իր որդու սպանության լուրն իմանալով՝ գոչում է.

«Աստվա՛ծ. գթություն շաղ տուր այս թշվառ
օրերի վրա:
Մխ, ի՜նչ նենգություն, ի՜նչ վայրենություն,
եւ ի՜նչ կոտորած,
խռովյալ, մոլար եւ անբնական
Ծնում են ավա՜ղ, այս մահաբեր
գժտությունները»:

(«Հենրի VI», մասն 3-րդ, ար. II, տես. V, էջ 304)

Շիաների եւ քրդերի հանդեպ մեր ցուցաբերած դավաճանական արարքները (որոնցով նրանց քաջալերեցինք դեմ դուրս գալ Սադդամին, իսկ հետո թույլատրեցինք, որ Սադդամը ոչնչացնի նրանց) տեղի էին ունենում ազատության ձգտման նրանց արդարացի պահանջների օրերին: Ինչպես Բրուտոսն էր ասելու Հուլիոս Կեսարի սպանությունից վայրկյաններ անց.

«Եվ բոսորագույն մեր դաշույնները
Բարձր ճոճելով մեր գլխի վերեւ,
Գոչենք՝ «խաղաղությո՛ւն եւ ազատությո՛ւն,
եւ անկախությո՛ւն» .

(«Հուլիոս Կեսար», ար. III, տես, I, էջ 233)

Բազում պատերազմների ականատես լինելու փորձառությունս շատ բան է փոխել շեքսպիրյան կերպարների իանդեպ ունեցած իմ պատկերացումներում: Շեքսպիրի պիեսների «լավ ու դրական» հերոսները դարձել են նվազ գրավիչ, առավել չարակամ ու չարագույժ: Հենրի 5-րդը՝ առավել մեծ մարդասպան, դահիճ: Անգլիացի մունետիկին նա հարցնում է.

«Հաշվեցի՞ մեռածներին»,

ապա շարունակում.

«Ըստ այս ցուցակի դաշտում պառկած են
Տասը հազար սպանված ֆրանսիացիներ,
Այդ թվից իշխան եւ երեւելի
ազնվականներ.-
որոնք սեփական դրոշներ ունեն,-
այնտեղ պառկած է
Հարյուր խանվեց մարդ: Դրան գումարած
Ասպետ, զինակիր եւ ազնվական
Ուղիղ ութ հազար չորս հարյուր հոգի»:

(«Հենրի V», ար. IV, տես. VIII, էջ 511)

Հենրին դիակների հաշվառում է անցկացնում: Երբ մունետիկը մեկ ուրիշ ցուցակ է ներկայացնում, այս անգամ Հենրին կարդում է Յորքի դուքս Էդվարդի, կոմս Սեֆոլկի, սըր Ռիչարդ Կեսլի, ասպետ Դեւի Գեմի անունները եւ շարունակում.

«Էլ ուրիշ հայտնի անուններ չկան:
Մնացյալ ամբողջ զորից զոհվել է
լոկ խանհինգ մարդ: Օ՜, երկնավոր տեր,
Այդ որ բազուկն էր ներկա մեր կողին-

Այդ ե՞րբ է եղել, որ մի բաց դաշտի
գոտեմարտի մեջ

Տարբերությունը լիներ ահռելի.
Մի կողմը այդքան մեծ կորուստ կրեր,
իսկ մյուս կողմը՝ այդքան աննշան»:

(«Հենրի V», ար. IV, տես. VIII, 92, էջ 512)

Սա հար եւ նման է Ծոցի պատերազմի առաջին մասին, երբ գնդապետ Նորման Շվարցկոֆը թաքուն չարախնդությամբ զննում էր անհավասար կորուստների ցուցակը, շարունակ պնդելով անշուշտ, որ ինքը չի զբաղվում «դիակները հաշվելու» գործով:

Շեքսպիրին կարելի է մեջբերել նաեւ սոսկ վերհիշելու համար ավելի ադահով, ավելի անվսանգ մի աշխարհի (ինչքան էլ այն երեւակայական կամ անհավանական թվա) գոյությունը, որի միակ ադացույցը, գուցե, այս աշխարհում մեր ներկայությունն է այսօր: Բայց իսկական հավաստագրերը կամ մոլեռանդները՝ բուշերն ու ուսամաները հավանաբար գտնվում են պատմական պիեսներից դուրս:

Իր երկու դուստրերի ադերախտությունից խենթացած Լիր արքան (ինչպես Սաուդյան Արաբիայի թագավորական ընտանիքի «դավաճանությունից» վշտացած բեն Լադենը)[4], եթե հիշում եք, գոռում է.

«Ճիվա՞ղ հրեշներ,
Ջեզնից այնպիսի մի վրեժ լուծեմ,
Որ ողջ աշխարհը... այնպիսի՞ գործեր
պիտի կատարեմ...
Թե ինչ բաներ են, ինքս էլ չգիտեմ, սակայն
աշխարհը պիտի զարհուրի»:

(«Լիր արքա», ար. II, տես. IV, էջ 532)

«Լիր արքա» պիեսը գրվել է «վառոդի դավադրության» անմիջական հետեւանքների ազդեցության տակ: Դա մի ահաբեկչական գործողություն էր, որը հետագայում պիտի ունենար իր նմանակը սեպտեմբերի 11-ի օրինակով: Հատկանշական է նաեւ այն, որ «Փոթորիկի» Պրոսպերոն իր մեջ ներդաշնակում է ինչպես բեն Լադենի արդարամտությունն ու դաժանությունը, այնպես էլ Բուշի թաքնված ռասիզմն ու անգթությունը: Երբ նա (Պրոսպերոն) Արիելին ուղարկում է խորտակելու Նապոլիի թագավոր՝ Ալոնզոյի նավը, վերջինս վերադառնում է եւ նկարագրում հետեւյալը.

«Գնացի, իջա արքայի նավը
Մեկ, մեկ նավամեջի եւ հարկի վրա,
Ամեն խուցի մեջ սարսափ վառեցի
Մերթ բաժանվելով զաս-զաս տեղերում
բռնկվում էի,

Չկար մի հոգի,
Որ խենթության ջերմ բռնած չլիներ,
կամ թե անհեթեթ հուսահատական
շարժումներ չաներ,
Ամենը, բացի նավաստիներից.
Ցատկեցին փրփրած ալիքների մեջ եւ
փախան նավից,
Որ բոլորովին վառված էր ինձմով:
Իսկ թագավորի որդին, Ֆերդինանդը,
ցցված մազերով,
Եղեգների պես, ոչ թե մազերի,
Առաջին մարդն էր, որ ցատկեց ծովը
Աղաղակելով. «Պետք է դժոխքը
դատարկված լինի,
Եվ բոլոր դեւերն այստեղ են խմբվել»:

(«Փոթորիկ», ար. I, տես. II, էջ 21-22)[5]

Չի՞ հիշեցնում արդյոք մեր ժամանակների «զույգ աշտարակների» ողբերգության ծավալները: Կալիբանի հանդեպ որդեգրած Պրոսպերոյի դաժանությունը առավել սարսափելի է թվում ինձ ամեն անգամ, որ վերստին ընթերցում եմ այդ պիեսը կամ այդ պիեսի մասին գրված նյութերը, ոչ թե լոկ այն պատճառով, որ «Փոթորիկը» Շեքսպիրի չորս պիեսներից մեկն է, որտեղ մահմեդականներ են հանդես գալիս, այլեւ այն պատճառով, որ Կալիբանը ինքն արաբ է, ալժիրցի:

Պրոսպերո: «Անիծյալ վիրուկ այն Սիկորաքսը,
իր բազմապատիկ չարությանց համար
եւ դյուքանքների
խիստ զարհուրելի մարդկային ունկին,
Արձիերից, գիտես, դուրս էր վռնդված»

իսկ մի փոքր ներքեւ

«...խաժաչք վիրուկին հողի վիճակում
բերեցին այստեղ...
դեռեւս այս կողին ոչ մի մարդկային
էակ չէր տեսել.
բացի այն որդուց, որ այն վիրուկը ցկնել էր
այստեղ

Մի խաստուտ հոթոթ, վիրուկի լակոտ:

(«Փոթորիկ», ար. I, տես. II, էջ 25-26)

Կալիբանը կղզու «ահաբեկիչն» է, որին մի ժամանակ Պրոսպերոն խնամել է, ապա մատնել ստրկության այն բանից հետո, երբ նա փորձ է արել *«զավակիս պատիվը բռնաբարել»:*

Կալիբան:
Դու ինձ ուսուցիր մարդու պես խոսել,
Եվ իմ շահս այն է, որ գիտեմ ինչպես
պետք է անիծել:
Կարմիր ժանտախտը սատակեցնե՞ք քեզ,
Փոխարեն լեզուդ սովորեցնելուդ:

(«Փոթորիկ», ար. I, տես. II, էջ 30)

Բայց Պրոսպերոյի հրամանների առաջ Կալիբանը խոստովանում է ինքն իրեն.

«Պետք է հնազանդեմ», որովհետեւ
«Սրա արվեստը այնպես զորեղ է»:

(«Փոթորիկ», ար. I, տես. II, էջ 30)

Պրոսպերոն կարող է չունենալ F-18 տիպի ռմբակոծիչներ կամ բունկեր խորտակիչներ, բայց Կալիբանը ի վիճակի է իսկական «արեւմտյան» չափանիշներով դրսեւորել իրեն: Նա միանում է «վաս տղերի» հետ՝ առաջարկելով իր ծառայությունները Տրինկուլոյին.

Կալիբան: «Ես քեզ ցույց կտամ
լավ աղբյուրները,
Թուք կխաղեմ քեզ,
Ձուկ կբռնեմ քեզ, շատ փայտ կբերեմ»:

(«Փոթորիկ», ար. II, տես. II, էջ 65)

Նա նույն ձեւով է կարդ հաստատում չարի եւ ահաբեկչության հետ, ինչ ձեւով Բուշը փորձեց (անհաջող կերպով) կարդ հաստատել Ալ Ղաիդայի եւ Սադդամի միջեւ:

Կալիբանը անաստուն է, խղճահարության անարժան «վիրուկի լակոտ», մարդկային կերպարանք չունեցող, վիրուկի ցկնած «մի խաստուտ հոթոթ»: Եկեք համեմատենք այս հատվածը վերջերս **«USA Today» թերթում հրատարակված** մի հոդվածի հետ, որտեղ Ռալֆ Պիտերս անունով ամերիկացի մի սպա պնդելով, որ Վաշինգտոնը պետք է դուրս գա Իրաքից, որովհետեւ ժողովուրդն այնտեղ արժանի չէ «մեր արեւմտյան զոհաբերությանը», մատնանշում է «մարդկային կազմակերպված աշխատանքի որեւէ բնագավառում առաջադիմելու՝ արաբական աշխարհի համատարած անկարողության» մասին:

Պրոսպերոն, իհարկե, հաղթանակում է եւ Կալիբանին մնում է թեքել իր տիրոջ առաջ.

Կալիբան:
«Ինչ գեղեցիկ է հիմա իմ տերը,
Բայց վախենում եմ, որ ինձ խիստ պատժե:
.....այսուհետեւ խելոք կլինեմ,
Եվ շնորհ կխնդրեմ»:

(«Փոթորիկ», ար. , տես. I, էջ 117-118)

Ահաբեկչության դեմ պատերազմն այստեղ հաղթական ավարտ է ունենում:

Շեքսպիրն ադրեց մի ժամանակահատվածում, երբ իր իշխանության գագաթնակետին հասած Օսմանյան (մահմեդական) կայսրությունը շարունակում էր մնալ խոշոր եւ իրական սպառնալիք եվրոպացիների համար: Պատմական պիեսները լի են վերջիններիս վախի զգացմունքներով:

«Հենրի IV» պիեսի առաջին մասի մեջ թագավորը խաչակրաց արշավանքի է պատրաստվում.

Թագավոր Հենրի:
«Արդ, բարեկամնե՛ր դեպի հեռավոր
Դամբանը շարժվենք մեր Քրիստոսի,
Որի զորքն ենք մենք, եւ որի օրհնյալ
սուրբ խաչի ներքո
Ուխտել ենք կռվել,- այդ մեր կոչումն է,-
Եվ անգլիական մեր զինվորները,
որոնց ձեռքերը
իրենց մայրական արգանդների մեջ,
ծնվելուց առաջ
Ճալվել են հանուն այդ մեծ երդումի-
Պետք է անհապաղ ճանապարհ ընկնեն,
Որ այդ բովանդակ անհավատներին
Հալածեն այն Սուրբ Երկրի դաշտերից,
Որոնց վրայով Փրկիչն է քայլել օրհնյալ
ոտքերով»:

(«Հենրի IV», մասն առաջին, ար I, տես.I, էջ 134)

Հոետորական խոսքերը ոչ ոքի մենաշնորհը չեն: Համեմատենք Հենրի 5-ռդի նախա-Աժինկուրյան ելույթը Սադդամի «գլխավոր մարտը» կամ «բոլոր մարտերի մայրը» համարվող պատերազմի նախերգանքի հետ, որտեղ Պրոսպերոյի մարդությունն ու անմեղությունն է վերագրված «արաբական կողմին»: Ահա թե ինչ է ասում Սադդամը. «Այս հակամարտության մի կողմում հաստակամ մարդիկ են, անկեղծ ու լուրջ առաջնորդներ ու իշխանավորներ, իսկ մյուս կողմում նրանք, ովքեր Աստծուց գողացել են նրա իրավունքները, բռնակալներ, որոնք Աստծո կողմից մերժված են , քանի որ ժխտում են այն ամենը, ինչ ճիշտ է, արժանապատիվ, բարոյական եւ վեհ: Նրանք հեղվել են Աստծո ճանապարհից եւ ոտից գլուխ դարձել սատանայի հետեւորդներ»:

Բայց ամենից ակնառու, բնորոշիչ եւ ողբերգական կերպով «Օթելլոյում» է ներկայացված մահմեդականների հանդեպ եվրոպացիների զգացած այդ վախը: Օթելլոն մահմեդական է, որը ծառայում է Վենետիկում՝ մոտիկ Օսմանյան կայսրությանը: Նրան ուղարկում են Կիպրոս՝ մարտնչելու թուրքական նավատորմի դեմ: Նա մի վարձկան է, որի ատելությամբ էլ համակված է ամբողջ պիեսը, եւ ինքն էլ դրան զոհ է գնում վերջում: Յագոն եւ Ռոդրիգոն նրան օգտագործում են եւ վերաբերվում որպես «ստորին ցեղի», հետեւաբար նաեւ «թերի» մտավոր կարողություններով օժտված մի անձնավորության: Օթելլոն ապրում է մի աշխարհում, որտեղ մարդկանց գլուխները կարող են լինել իրենց «ուսերից ցածր», որտեղ ինքը սեւ է, իսկ մյուսները՝ ոչ (թեեւ բոլոր արաբները սեւամորթ չեն, բայց հոչակավոր Օլիվիեն[6] հետեւում է «սեւը» պահպանելու գաղափարին): Նախքան իր կյանքին վերջ տալը, նա անդրադառնում է Դեզդեմոնային խեղդելու էպիզոդին եւ ինքն իրեն բնորոշում է որպես մի «նվաստ հնդիկի», որն

«իր ձեռքով նետեց
Մի ճոխ մարգարիտ, որ մենակ կարժեր
իր բոլոր ցեղին.
Մի խե՜ղճ մարդ, որի խոնջած աչքերը,
Թեեւ անսովոր ջրակալվելու՝
Ավելի առատ արցունք են թափում,
քան Արաբիայի ծառերը՝ իրենց
բուժարար խեժը:
Գրեցեք այսպես եւ ավելացրեք,
թե Ալեպպոյում
Մի փաքրոցավոր չարագործ տաճիկ
մի օր ծեծում էր
Մի վենետիկցու եւ հայհոյում էր
մեր պետությանը,
իսկ ես բռնեցի այն թլպատված
շան կոկորդից եւ նրան
Զարկեցի, այսպե՛ս»:

(«Օթելլո», ար. V, տես. II, էջ 344-345)

Վախենում եմ, որ հենց այդ դաշույնի հարվածն է, որ մենք բոլորս դեռեւս զգում ենք մեր սրտերում այժմ:

Ծանոթագրություններ

1. Բարդոլֆը, Պիստոլը եւ Նիմը Ֆալստաֆի նախկին ծառաներն են, այժմ զինվոր Հենրի V-ի բանակում:

2. Լորդ Սկրոտի խոսքերն են: Սկրոտը, կոմս Քեմբրիջը եւ Թոմաս Գրեյը (ասպետ) դավադիրներ են ընդդեմ թագավորի:

Այս եւ Հենրի IV-ի (մասն առաջին եւ մասն երկրորդ) եւ Հենրի V-ի բոլոր մեջբերումները՝ ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչության 1972 թվին լույս տեսած «Գրական հուշարձաններ» շարքի՝ Շեքսպիրի «Քրոնիկների» հատոր 1-ից: Հենրի VI-ի մեջբերումները՝ նույնի հատոր 2-ից (1973 թ.): Թարգմ. Խ. Դաշտենցի եւ Հենրիկ Սեսանի:

3. «Անտոնիոս եւ Կլեոպատրա», «Հուլիոս կեսար», «Համլետ», «Մակբեթ», «Լիր արքա» պիեսներից բոլոր մեջբերումները՝ 1964 թվի Հայաստանի պետական հրատարակչության «Վիլյամ Շեքսպիր: Ընտիր երկերի» 2 հատորներից: Թարգմ. Հովհ. Մասեհյանի եւ Խաչիկ Դաշտենցի:

4. Բեն Լադենը առաջարկել էր Քուվեյթը ազատել իրաքյան բռնազավթումից՝ առանց ամերիկացիների օժանդակության: Սաուդյան Արաբիայի ղեկավարները նախընտրեցին դիմել ամերիկացիներին:

5. «Փոթորիկի» բոլոր մեջբերումները՝ «Առերեսում-Անի» հրատարակչական համալիրի լույս ընծայած ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտ Շեքսպիրագիտության կենտրոնի Վ. Շեքսպիրի երկերի 39 գրքով լիակատար ժողովածուի 4-դ գրքից, Երեւան, 1998 թ.: Թարգմ. Հովհ. Մասեհյանի:

6. Ինչպես նաեւ մեր անզուգական Փափազյանը:

Թարգմանեց եւ հրատարակության
պատրաստեց
ՀԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆՅԱՆԸ

Պոնտոսի հույների ցեղասպանության զոհերի հիշատակի օր

Յուրաքանչյուր տարվա մայիսի 19-ին Հայաստանի հունական համայնքի ներկայացուցիչները, մասնակցությամբ Երեւանում Հունաստանի դեսպանության պաշտոնյաների, այցելում են Ծիծեռնակաբերդի հուշահամալիր՝ ոգեկոչելու Պոնտոսի հույների ցեղասպանության զոհերի հիշատակը: Հունաստանը մայիսի 19 պաշտոնապես ճանաչել է Պոնտոսի հույների ցեղասպանության զոհերի հիշատակման օր: Հունաստանի նախագահ Կոնստանտին Կարամանլիսը 1994 թ. մարտի յոթին հաստատել է հմր 2193 օրենքը, որով սահմանվել է հիշատակման օրը: 1916-1923 թթ. Պոնտոսի ցեղասպանության զոհ են դարձել 353.000 հույներ: Սա արձանագրվել է պատմության մեջ իբրեւ խաներորդ դարի երկրորդ եղեռն:

Պատմական Պոնտոսը գտնվում էր Թուրքիայի կազմում եւ ընդգրկում Սեւ ծովի ափամերձ տարածքները: Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրեին Պոնտոսի հունական բնակչությունը 700.000 մարդ էր: Փաստորեն Պոնտոսում ապրող հույների 50 տոկոսը բնաջնջվեց թուրք բարբարոսների կողմից:

Սալոնիկ (Հունաստան) քաղաքի Արիստոտելի համալսարանի պրոֆեսոր Կոնստանտինոս Ֆոտիադիսը պատահիչ ձեւով ուսումնասիրել է նշված պատմական փաստերին առնչվող փաստաթղթերը եւ 2004 թ. հունարեն հրատարակել 600 էջանոց մենագրություն: Սակայն այս պատմական դաժան իրադարձությունները ուսումնասիրել են ոչ միայն գիտնականները:

Երկու տարի առաջ Աթենքում իմ հայ բարեկամներից մեկը, իմանալով, որ մայրս հույն է, նվիրեց անգլերեն մի գիրք՝ «Not Even My Name» վերնագրով: Հեղինակը՝ ամերիկահույն Զիա Հալոն, պատմում է իր մոր հիշողությունների մասին, որն այս պատմական իրադարձություններին ականատես է եղել:

70 տարի անց Զիա Հալոն իր մայրիկի հետ այցելում է Թուրքիա, որպեսզի գտնի մոր հայրական տունը, օջախը:

Իր հարցազրույցներից մեկում Զիա Հալոն նշում է. «Երբ մայրիկս Դիարբեքիրում հայտնվեց կարիքի եւ աղքատության մեջ ու միայնակ իրեն զգաց, հայերի ընտանիքը մայրիկիս օգնության հասավ եւ պաշտպանեց ինչպես հարազատ աղջկան»:

Հեղինակի հոդվածներից մեկը՝ «Պատմության ոգին», նույնպես նվիրված է Պոնտոսի հույների ցեղասպանության զոհերի հիշատակին: Հեղինակի թույլտվությամբ ես փորձ թարգմանեցի այն ու ներկայացնում եմ հայ ընթերցողին մի քանի հատված:

Երբ ես գրեցի «Not Even My Name» գիրքը, որոշեցի գրել այն ամենի վերաբերյալ, ինչ հիշել էր մայրիկս իր կյանքի մասին: Ես վաղուց էի որոշել այդպես անել: Եթե նա հիշում էր ինչ-որ բան ութսուն տարվա ընթացքում, կարեւոր չէ, թե որքան աննշան կթվար այդ պահին, դա կարող էր զգալի կարեւորություն ունենալ նրա ամբողջ կյանքի համար: Ես գրանցեցի, թե ինչպես են Պոնտոսի հույները թաղված ապրել Սեւ ծովի ափերին՝ Պոնտական սարերում, խաներորդ դարի սկզբին, ինչպես են ապրել ասորիները Թուրքիայի հարավի գյուղերում, ինչպես են հայերը՝ որպես քաղաքի բնակիչներ, ապրել Դիարբեքիրում: Եվ անշուշտ գրել եմ ախորի՝ մահվան երկար ճանապարհի մասին:

Ափխազավոր սրուկների գնացքներ, որտեղ հազարավոր մարդիկ անցկացրեցին իրենց կյանքի վերջին պահերը

Նա ինը տարեկան էր, երբ թուրք զինվորները եկան իրենց գյուղ՝ բարձրաձայնելու Մուաթֆա Քեմալի (Աթաթուրքի) հրամանը. «Դուք պետք է լքեք այս վայրը, պետք է վերցնեք միայն այն, ինչ կարող եք տանել: Պատրաստ եղեք հեռանալու երեք օրից»:

Այսօր պատմությունը հաճախ գրում են նրանք, ում քաղաքական օրակարգը նվաճողական մոտեցում ունի պատմության նկատմամբ: Թուրքական կառավարությանը սպասարկող լրատվամիջոցները եւ պատմաբանները շարունակում են աղամարդկայնացնել, դիվայնացնել, ոչնչացնել (Dehumanize, Demonize, Destroy) պատմությունը՝ դրան «ճիշտ ընթացք» վերագրելով ու մոռանալով, որ ցեղասպանության հանցագործները կոտորել են ավելի քան երեք միլիոն մարդու՝ Պոնտոսի ու Փոքր Ասիայի հույների, հայերի, ասորիների: «Սպանել մի ազգ» գրքի հեղինակ Միխայել Պարենտին նկատում է. «Նրանց գործը ոչ թե տեղեկատվություն, այլ աղտեղեկատվություն տարածելն է, ոչ թե ժողովրդավարությունը զարգացնելն է, այլ այն բովանդակազրկելն ու համրացնելը»:

Ահա թե ինչու է հիշողությունն այդքան կարեւոր: Հիշողությունը պատմության մի հատվածն է, որից մենք նայում ենք վերապրողների պատմությանը: Թերեւս կարող ենք ասել, որ հիշողությունը պատմության ոգին է, քանի որ այդ պատմական իրադարձությունների ականատեսները նույնպես կարող են մեզ օգնել՝ ըմբռնելու այն ամենը, ինչ զգացել են, ինչի մասին երազել են, ինչի համար հույսեր են փայփայել ու ինչպես են ի մի բերել իրենց փշրված կյանքը: Առանց այդ հիշողության մենք լիովին կհանձնվեինք մեր սեփական պատմությունը կեղծողների կամքին:

Հիշատակման պաշտոնական այս օրը, որ ամբողջ աշխարհում հիշվում է մայիսի 19-ին, Պոնտոսի հույների ցեղասպանության 91-րդ տարելիցն է, եւ տեղին է հիշել Ալեքսանդր Սոլժենիցինի նախազգուշացումը. «Այս ընտրությունների օգտագործումը լիովին կախված է մեզանից»: «Այրվող Տիգրիսը» վեպի հեղինակ Պիտեր Բալակյանը ասում է. «Հիշողությունը բարոյական գործողություն է»: Գուցե մեզ՝ Փոքր Ասիայի պատմական քրիստոնյաների երեխաներիս ու թոռներիս է վստահված գրանցել նրանց հիշողությունները՝ որպես բարոյական գործողություն, որպեսզի ամբողջ աշխարհն իմանա նրանց դժբախտ ճակատագրերի մասին ու նրանց կենդանի կերպարը միշտ ապրի մեր սրտում ու հոգիներում:

Հիշատակման օրեր

Հայեր՝ **ապրիլի 24**

Պոնտոսի հույներ՝ **մայիսի 19**

Ասորիներ՝ **օգոստոսի 7**

Փոքր Ասիայի հույներ՝ **սեպտեմբերի 9**

...

Պոնտոսի հույների ցեղասպանության թեմային անդրադառնալու գաղափարը ծնվեց ապրիլի 24-ին, երբ հազարավոր հայերի հետ Ծիծեռնակաբերդ գնացի, մտովի մի փոքր առաջ անցա՝ դեպի մայիսի 19: Կրկնակի ցավ զգացի անմեղ զոհերի համար...

ՄԱՐԻԼԵ ՄՈՒՐԱԹԱԲՅԱՆ
Երեւան քաղաքի հունական համայնքի վարչության անդամ

Անօրինական ներգաղթյալներին վերաբերող օրինագիծ ԱՄՆ-ում

ՕՐԻՆԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

Սենատը եւ Սպիտակ տունը համաձայնության են եկել այն օրինագծի առթիվ, որի ընդունումը 12 միլիոն անօրինական ներգաղթյալներին թույլ կտա օրինականացնել իրենց կեցությունը: Այդ մասին երեկ հայտարարել է դեմոկրատ սենատոր Էդվարդ Քենեդին: Նրա խոսքերով, համաձայնությունը նախատեսում է միավորների համակարգ մտցնել նոր ներգաղթյալների եւ ժամանակավոր աշխատանքային այցագիր ունեցողների համար:

BBC-ն հաղորդում է, որ համաձայնությունը ձեռք է բերվել մի քանի ամիս տեւած լարված քննարկումներից հետո: Օրինագիծն արժանացել է նախագահ Ջորջ Բուշի հավանությանը, որը փաստաթուղթն անվանել է «խիստ անհրաժեշտ որոշում»: Օրինագիծը հնարավորություն է տալիս ուժեղացնելու երկրի սահմանային վերահսկողությունը: Փաստաթուղթն այսպես կոչված Z-այցագիր ստանալու հնարավորություն է ընձեռում անօրինական այն ներգաղթյալներին, որոնք այցագրի դիմաց կվճարեն տուրք, 5000 դոլար տուգանք եւ կվերադառնան այն երկրներ, որոնց քաղաքացիներն են:

Z-այցագիր ունեցողները ստիպված կլինեն 8-13 տարի սպասել, մինչեւ որ իրենց դիմումի հիման վրա ԱՄՆ-ում մշտական բնակության իրավունք ստանան:

Օրինագծում նախատեսվող միավորների համակարգը «գրին-քարդ» ստանալու դիմում տվող նոր ներգաղթյալներին կգնահատի առաջին հերթին կրթության, լեզվի եւ մասնագիտական հմտությունների մակարդակով եւ ոչ թե ըստ ընտանեկան կապերի:

Օրինագծով ենթադրվում են նոր սահմանափակումներ այն ամերիկացիների համար, որոնք ուզում են ԱՄՆ բերել արտերկրում ծնված իրենց ծնողներին:

Բացի դրանից, օրինագծի ընդունման դեպքում ԱՄՆ-ում կգտնվի հյուրերի ժամանակավոր աշխատանքային երկամյա այցագիր: Նման այցագրի տերերն իրավունք կունենան երկու անգամ նորացնել այն, բայց յուրաքանչյուր նորացումից առաջ ստիպված կլինեն մեկ տարով վերադառնալ հայրենիք: Ընդսմին, նրանք ԱՄՆ-ում մշտական բնակության կամ քաղաքացիության իրավունք ստանալու գրեթե ոչ մի հնարավորություն չեն ունենա:

Նախատեսվում է այս բոլոր միջոցառումներն ուժի մեջ մտցնել սահմանապահ զորքերի թվակազմը կրկնապատկելուց, Մեքսիկայի սահմանում արգելապատնեշներ ամրացնելուց եւ սահմանապահ ուժերի տեխնոլոգիական հանդերձավորման աստիճանը բարձրացնելուց հետո միայն: Սպասվում է, որ եկող շաբաթ սենատում թեժ վիճաբանություններ կծավալվեն օրինագծի շուրջը:

Ֆրանսիայի կառավարության կազմը հայտնի է

Նախագահական պալատի նոր գլխավոր քարտուղար Կլոդ Գեանը երեկ առավոտյան հրապարակել է վարչապետ Ֆրանսուա Ֆիյոնի կառավարության կազմը, որը ձեւավորվել է նախագահ Նիկոլա Սարկոզիի մասնակցությամբ: Իսկ հետմիջօրեին տեղի է ունեցել նոր կառավարության առաջին նիստը:

Ֆիյոնի կառավարության կազմում կան 15 նախարար (սրանց թվում 1 պետնախարար) եւ 4 պետքարտուղար: Միակ պետնախարարն է նախկին վարչապետ Ալեն Ժյուպեն, որը Ֆիյոնի կառավարությունում կվերահսկի բնապահպանության, հեռանկարային զարգացման, էներգիայի եւ տրանսպորտի ոլորտները:

Արտաքին եւ եվրոպական գործերի նախարարի պաշտոնն զբաղեցնում է Բեռնար Կուշները, որն անցյալում զբաղվել է հումանիտար գործունեությամբ:

Ներքին գործերի եւ անդրծովյան տարածքների նախարարն է Միշել Ալիո-Մարին:

Արդարադատության նախարարն է ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչ Ռաչիդա Դատին: Ի դեպ, «Ֆիգարոն» օրերս գրել էր, թե այդ պաշտոնում կարող է նշանակվել Սարկոզիի խորհրդական Պատրիկ Դելեջյանը:

Նախարարական մյուս պաշտոնները զբաղեցնում են Ժան-Լուի Բորլոոն, Քսավիե Բերտրանը, Բրիս Հորֆյոն, Քսավիե Դարկոսը, Էրվե Մորենը, Էրիկ Վյորթը, Քրիստին Բուտենը, Վալերի Պեկրեսը, Քրիստին Լագարդը, Քրիստին Ալբանելը, Ռոզլին Բաչելոն:

Այսպիսով, 15 նախարարներից 7-ը կանայք են, ինչպես եւ որոշված էր նախապես:

Իսկ 4 պետքարտուղարներից Ռոժե Կարուչին կզբաղվի խորհրդարանի հետ կապերով, Էրիկ Բեսոնը՝ տնտեսական հեռանկարներով եւ հանրային քաղաքականության գնահատմամբ, Ժան-Պիեռ Ժույեն՝ եվրոպական գործերով, Դոմինիկ Բյուսքրոն՝ տրանսպորտի հարցով:

Վուլֆովիցը պաշտոնը կթողնի հունիսի 30-ին

Համաշխարհային բանկի նախագահ Փոլ Վուլֆովիցը հրաժարական է տվել: Ֆրանսպրեսը մեջբերում է Վուլֆովիցի այն խոսքերը, որ «բանկի շահերը նկատի ունենալով» ինքը պաշտոնը կթողնի ընթացիկ ֆինանսական տարվա վերջին, այսինքն՝ 2007 թ. հունիսի 30-ին:

Վուլֆովիցի պաշտոնաթողության պատճառն այն աղմկալի պատմությունն է, որ ՀԲ նախագահը իր ընկերուհի Շահա Ռիզային անհիմն կերպով առաջ է մղել, բարձրացնելով նրա պաշտոնը եւ ռոճիկը, ապա տեղավորելով պետդեպարտամենտում եւ անչափ բարձր աշխատավարձ վճարելով Համաշխարհային բանկի փողերից: Շահա Ռիզայի տարեկան աշխատավարձը կազմել է գրեթե 200.000 դոլար, գերազանցելով նույնիսկ ԱՄՆ պետքարտուղար Կոնդոլիզա Ռայսի վաստակը:

Տվյալ գործի քննության նպատակով ստեղծվել էր բանկի հատուկ հանձնաժողով, որի եզրակացության համաձայն, Վուլֆովիցը կոպտորեն խախտել է Համաշխարհային բանկի բարոյագիտական չափանիշները: Հանձնաժողովի անդամները ՀԲ տնօրենների խորհրդին հանձնարարել էին պաշտոնանկ անել Վուլֆովիցին: Ի վերջո տնօրենների խորհուրդը համապատասխան գնահատական տվեց Վուլֆովիցի վարքագծին եւ որոշեց պաշտոնանկ անել նրան:

Հինգշաբթի երեկոյան հայտնի դարձավ, որ տվյալ սկանդալի պատճառով Վուլֆովիցը չի մասնակցի Գերմանիայի Պոստդամ քաղաքում անցկացվող Մեծ ութնյակի ֆինանսների նախարարների հանդիպմանը:

Միջադեպի կապակցությամբ «Ֆիգարո» թերթը գրում է, որ տնօրենների խորհուրդը փաստորեն ընդունել է Վուլֆովիցի մեղավորությունը, բայց նրան հնարավորություն է տվել իրավիճակը փրկել պաշտոնաթող լինելու միջոցով: Վուլֆովիցը անցյալում եղել է ԱՄՆ պաշտպանության նախարարը եւ նախագահ Ջորջ Բուշի մերձավորներից է: Հենց Բուշն էր առաջադրել նրա թեկնածությունը ՀԲ նախագահի պաշտոնում: Տեղեկանալով ՀԲ տնօրենների խորհրդի որոշմանը, Բուշը ափսոսանք է հայտնել Վուլֆովիցի հրաժարականի կապակցությամբ, ասելով, թե «կնախընտրեր, որ նա մնար իր պաշտոնում»:

Համաշխարհային բանկի տնօրենների խորհուրդն արդեն հայտարարել է, որ մտադիր է անհապաղ սկսել ՀԲ նախագահի պաշտոնի նոր թեկնածուների որոնումը:

Մշակույթ

Բեմի թագուհին

Մեծանուն երգչուհի Գոհար Գասպարյանի հիշատակին

Իր կյանքի երկային ուղին Գոհար Գասպարյանն անցավ փառքով եւ պատվով՝ վայելելով համաժողովրդական սեր եւ հարգանք: Հաճախ չի պատահում, երբ արվեստագետին նույն նվիրումով սիրում են թե՛ բարձրակարգ մասնագետները, թե՛ պարզ ժողովուրդը, յուրայինները եւ օտարները: Նա այն արվեստագետներից էր, ովքեր իրենց վառ անհատականության դրոշմն են թողնում իրենց ժամանակաշրջանի վրա:

Գոհարի երգը մայր Հայաստանը եւ սփյուռքը կամարակապող ծիածանի մի կամուրջ էր: Գոհարի ձայնն ասվածատուր էր, խանգի ամենակարեւոր հատկությունը լույսն էր եւ ճախրանքը, որոնք բյուրեղացնում էին նրա առոգանությունը, ներքուստ լուսավորում երգի խոսքերը:

Ասում են՝ արվեստը դա կարոտն է, վերածուված կերպարներին: Որքա՞ն կարոտ կա Գոհարի երգում՝ հիշենք կոմիտասյան «Կռունկ»-ը, «Կանչ է կռունկ»-ը, «Գարուն ա»-ն, «Անտունի»-ն, «Խնկի ծառը»... Եվ որքան մեծ ուժով էր մայր հողը ձգում նրա կարոտակեզ ոգին, այնքան երկնասլաց էր դառնում նրա ձայնը: Եկեղեցում երգելիս, նրա ձայնը, խնկի ֆուլաներով պարուրված բարձրացնում էր երկինք, լսելի դարձնում հայ ժողովրդի աղոթքը: Նույն վարպետությամբ Գոհարը երգում էր Հենդելի, Մոցարտի, Գրիգի եւ այլոց երգերը:

Գոհարն օժտված էր նաեւ կերպարանափոխվելու մեծ շնորհով: Այդ մասին վկայում են նաեւ օպերային դերերգերը, որոնք դարձան չափանիշ բազում սերունդների երգչուհիների համար՝ Անուշը, Օլիմպիան, Լաքմեն, Լյուչիան, Մարֆան, Շամախանի թագուհին եւ այլն:

Նրա ելույթներն արտասահմանում սեր եւ հարգանք էին արթնացնում հանդեպ հայ ժողովուրդը: Գոհարը հանդես է եկել Եգիպտոսում, Իրանում, Ճապոնիայում, ԱՄՆ-ում, Անգլիայում եւ այլուր: Գոհար Գասպարյանը թագուհիների շաս կերպարներ է կերտել բեմում: Հիրավի նա բեմի թագուհի էր: Սակայն կյանքում էլ կարելի էր նրան թագուհի համարել՝ շնորհիվ իր հմայքի, արվեստագետին հատուկ արժանապատվության, հայ կնոջ օրինակելի նկարագրի:

ՊԱՆԻԵԼ ԵՐԱՀԻՆՏ

Անաղարտ պահենք մայրենին

Համաշխարհային ընդգրկում ստացած զարգացումների հակասական երեւույթների համապատկերում ազգային մշակութային արժեքների նահանջը ակներեւ է բոլոր ոլորտներում: Ըստ այդմ, հայ իրականության մեջ արժեզրկումների շարքում առանձնահատուկ կարեւոր խնդիրներից մեկն է հայոց լեզվի մաքուր, անաղարտ պահպանումը:

Այսօր ականատեսն ու վկան ենք ոսկեդեղնիկ մայրենիի դուրս մղման կամ չարյաց փոքրագույնով խաբարման աղետալի գործընթացի: Մինչդեռ լեզվով պայմանավորված ազգային ինքնության ամրապնդումը եւ անգամ ֆիզիկական գոյատեւումը:

Մարդ-արարածի բնույթին հատուկ չէ գիտակցաբար ուրանալ էթնիկ իր տեսակի գոյատեւման նախապայման հանդիսացող լեզվական առանձնահատուկ ժառանգությունը: Իսկ ընդհանրապես, մարդու լեզվամտածողության վրա բացասաբար ազդում է համաշխարհայնացման ընթացքը, որի թողած հետքերը ավելի խորն են ու դժվար վերացվող՝ արժեքային փխրուն համակարգ ունեցող ժողովուրդների կենսագրության էջերում:

Սեփական արժեհամակարգի հանդեպ ֆամահրանքի անտող ցուցադրմամբ, դրսի թելադրանքներին հլու, գայթակղիչ շահերի համար բեկվող-խոնարհվող զիջողական կեցվածքի հետեւանքով մեր հասարակության առաջ ծառացել է հրատապ գերխնդիր:

Այսօր հրամայական է դարձել պետականորեն մշակել լեզվի մաքրությանն ուղղված քաղաքականության կուռ հայեցակարգ, իսկ արդեն ստեղծված Լեզվի պետական տեսչությանը օժտել լայն հնարավորություններով ու տալ բացառիկ իրավունքներ: Պետք են ազդու լծակներով արգելակող, կանխող այլ գործառույթներ եւ ծրագրել ընդդեմ օտարամոլության եւ դրանից բխող ամեն ոչ հայեցի, խորթ երեւույթների, ինչպես դա արվում է Էստոնիայում:

Գլոբալիզացիա կոչվածը այնքան էլ սարսափելի բան չէ, եթե կարողանանք ազգապահպանման դիրքերից առողջ ու ողջամիտ մոտեցմամբ զատել որոնը սերմից, թացը չորից: Այնպես որ, դրսեկ օրինագծերը կրկնօրինակելուց, ներմուծելուց առաջ հարկավոր է դրանք անցկացնել մեզ հատուկ հոգեկերտվածքի միջով, պարզելու, թե արդյոք ամբողջովին են այդ նորերը համապատասխանում հայ մարդու, ընտանիքի պատկերացումներին, աշխարհայացքին:

Մայրենի լեզվի վիճակով կարելի է որոշել տվյալ ազգի օտարամոլությամբ տառապելու աստիճանը, իսկ որ ժողովրդի մոտ օտարախտը խորն է, նա էլ դատապարտված է կործանման: Հայերս հպարտանում ենք մեր կենսունակությամբ, սակայն այսօրվա դաժան իրականությունը օրեցօր նվազեցնում է կենսունակության մասին մեր պատկերները:

Երկու օրինակ էլ բավարար է վկայելու, որ վերն արված մռայլ կանխատեսումը չափազանցություն չէ: Խորհրդային կայսրության փլուզումից հետո մենք գրեթե ազատվեցինք ռուսականացումից: Բայց այսօր էլ Երեւանում արտադրված սենդվիչների պիտակները գրվում են հիմնականում օտար, մասնավորապես ռուսերեն («Ավշար» գինու կոմբինատի բոլոր գրությունները ռուսերեն են):

Մայրենիի ոտացման հաշվին, ավելորդ ոգեւորությամբ, վստանգավոր փութկոտությամբ եւ առավել չտեսությամբ նաեւ հիմա էլ տարված ենք անգլո-ամերիկանացման հովերի յուրացման բացասական հետեւանքներով: Զորօրինակ՝ «Արենի» հայտնի գինու պիտակներին երկու կողմում էլ գրված է միմիայն անգլերեն:

Որքան կարելի է լսել աղավաղված մայրենին, մինչեւ երբ պետք է ականջալուր լինենք Մաշտոցի, Չարենցի, Սեւակի եւ մեր այլ մեծերի շուրթերից հնչած հարազատ լեզվի լեզվամտածողության տարփոխումներին:

Ժամանակին Կոմիտասը հայ երգը մաքրեց օտար երանգներից, լաղերից, իսկ հիմա ինչ է, ճակատագրի հեգնանքով պետք է նաեւ զատել հայերենը «հայերենի՞ց»: Առանց այն էլ մեր ոսկեդեղնիկը ոչ վաղ անցյալում մի ծանր փորձություն կրել է:

Այժմ լեզվական փոքր թվացող մի մեղանչման մասին, որը հաճախակի կրկնվող ու աչքի զարնող աղավաղումներից է: Խոսքը օժանդակ «է» բայի մասին է, որը «ա» է, արտասանում երկրի բնակչության գերակշիռ մասը: Եվ առանձնապես զայրացուցիչ է, երբ այդ աղավաղումը կատարվում է հեռուստաէկրանից:

Վերջերս հարյուր հոգանոց երիտասարդների մի խումբ Կոմիտասի անվան երաժշտանոցի դիմաց, ո՞վ կմտածեր, մեծ երգահանի արձանի մոտ իբրեւ թե քաղաքացիներին թերթ կարդալու առաջարկով ակցիա էր կազմակերպել: Եվ ինչպիսի կարգախոս էին ընտրել նախաձեռնող անդամները, երեւի ոչ մեկի մտքով չի անցնի՝ ոչ ավել ոչ պակաս օժանդակ «է» բայի աղաղակող, հրապարակավ խախտումով՝ «Սկսել ա»: Անհեթեթ, անգրագետ այս կարգախոսը ցուցապատասխանի գրված էր խոշորատառ:

Հայրենիք հասկացության հետ կարելի է համեմատել, նույնացնել միայն մայրենի լեզուն, ուստիեւ կարելի է ասել, որ լեզուն նույն հայրենիքն է:

Հետաքրքրական է, ինչպիսի գնահատական կտային հայագետներ Ֆ. Մյուլերը, Պոլ դը Լագարդը, Ա. Մեյեն, Հ. Հյուբշմանը եւ այլք, եթե լսեին այսօրվա լեզվական «փայլատակումներից» հատվածներ կամ ընթերցեին որոշ հրապարակումներում տեղ գտած մտքի «գոհարներ»:

ՄԱՐՏԻՆ ՄԱՐՏԻՐՅԱՆ

«Ազգային պատկերասրահ» միջազգային փառատոնը շարունակվում է

«Ազգային պատկերասրահ» միջազգային 3-րդ փառատոնի շրջանակներում մայիսի 18-ին ազգային պատկերասրահի որմնանկարների սրահում հանդես եկավ Հայաստանի կամերային երգչախումբը (ՀԿԵ) ղեկավար եւ գլխավոր խմբավար Ռոբերտ Մլքեյանի գլխավորությամբ:

2000 թ. ՀՊԿՆ գեղ. ղեկավար եւ գլխ. դիրիժոր Արամ Ղարաբեկյանի գործուն աջակցությամբ, «Վաչե եւ Թամար Մանուկեան» բարեգործական միության հովանավորությամբ ստեղծվեց ՀՊԿՆ-ի կամերային երգչախումբը: Կարճ ժամանակ անց ՀԿԵ-ն ճանաչվեց Հայաստանի լավագույն կամերային երգչախումբ՝ շնորհիվ նրա ղեկավար եւ գլխավոր խմբավար Ռոբերտ Մլքեյանի: Երգչախումբը բազմիցս հանդես է եկել համաշխարհային ֆեստիվալներով՝ կատարելով Տիգրան Մանսուրյանի, Դավիթ Հալաջյանի եւ Էդուարդ Հայրապետյանի ստեղծագործությունները: Նրանց երկացանկում ընդգրկված են Գաբրիելիի, Բախի, Բրամսի, Վասիլի, Շնիտկեի եւ այլ մեծանուն կոմպոզիտորների ստեղծագործություններ: Իսկ ՀԿԵ-ի Կոմիտասի, ինչպես նաեւ ժամանակակից հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների փայլուն կատարումները գերել են ոչ միայն հայ երաժշտասերներին, այլ նաեւ օտարներին: Կամերային երգչախմբի ամենամեծ ձեռքբերումներից մեկն է նաեւ հանրաճանաչ ECM Records-ի կողմից այս տարի թողարկվող Մանսուրյան «Արուեսս Թերթութեան» երգչախմբային կոնցերտի ձայներիզը՝ գրված Եղիշե Չարենցի 10 բանաստեղծությունների հիման վրա:

Համերգում, որը կրում էր «Համերգ հայկական ժողովրդական երգերի շուրջը» խորագիրը, հնչեցին Կոմիտասի եւ Մլքեյանի մշակած հայկական ժողովրդական երգերը:

ՄԱՐԻԵՏԱ ՄԱՐՏԻՐՅԱՆ

ԱՐՏԵՐԿԻՐ

Օհան Դուրյանի 85-ամյակը Լայպցիգում

Այսօր, Լայպցիգի Հին առեւտրի բորսայում լայպցիգցի երգչուհի, խմբավար եւ հեղինակ Աննե-Քրիստին Մայի նախաձեռնությամբ կպատվեն Օհան Դուրյանին՝ 85-ամյակի առիթով:

1922-ին Երուսաղեմում ծնված, տեղում կոմպոզիցիա եւ խմբավարություն ուսանած երաժիշտն այնուհետեւ համերգային շրջագայություններ է մեկնում Եվրոպա եւ զարմացնում իր ֆենոմենալ հիշողությամբ, խոր, զգայուն երաժշտականությամբ:

1962-1969-ին Օհան Դուրյանը իբրեւ հյուր դիրիժոր հանդես է գալիս Լայպցիգի Գեւանդհաուսի նվագախմբի հետ, այդ համագործակցության արդյունքում կայացած 19 համերգները, որոնց ժամանակ չի գործածվում ոչ պարտիտուր, ոչ էլ դիրիժորական փայտիկ, դառնում են լայպցիգյան երաժշտական կյանքի բարձրակետը՝ հանդիսատեսի մեջ կենդանի թողնելով խոսուն ձեռքերի երաժշտության լեզուն: Դուրյանը երկու անգամ Գեւանդհաուսի երգչախմբի խմբավար է նշանակվում: Մամուլում նրան սկսում են համեմատել Նիկիշի, Բեռնշտայնի, Կարայանի ու Տոսկանինիի հետ: 1966-1968-ին Լայպցիգի օպերային թատրոնում նրա ղեկավարությամբ նաեւ «Դոն Կառլոսն» է ներկայացվում երաժշտասերների դատին:

Դուրյանն աշխատել է աշխարհի 110 նվագախմբերի հետ, ծանուցվում է մամուլին տրամադրված հաղորդագրության մեջ:

Աննե-Քրիստին Մայը կծանոթացնի Դուրյանի կենսագրությանը, կցուցադրի լուսանկարներ ու տեսագրություններ: Կոմպոզիտորի ստեղծագործությունների կատարմամբ երգչախմբի հետ հանդես կգան Ֆրիդերիկե եւ Ուլրիխ Ուրբանները, Իշխան Չիֆթչյանը, Հանս-Գեորգ Քլուգեն:

ԼՌ. Հ.
Գերմանիա

«Սա «բաղադրատոմս» չէ, այլ՝ խոստովանություն...»

2007 թ. Երեւանում «Բնական հունի ոսմունք» վերնագրով լույս տեսավ կինոռեժիսոր Տիգրան Խզմալյանի թարգմանած «Դաո դե Ցզին» գրքի առաջին հայերեն տարբերակը: 21-րդ դարի վիճակագրությունը վկայում է, որ «Դաո դե Ցզինը» դասվում է աշխարհում ամենից հաճախ հրատարակվող գրքերի շարքում: Տիգրան Խզմալյանը որպես հիմք ընդունել է 1950 թ. կատարված չին մասնագետ Յան Հի Ժունի ռուսերեն թարգմանությունը:

Լաո Ցզին այս գիրքը գրել է Քրիստոսից 500 տարի առաջ: Այստեղ է առաջին անգամ նկատվել հեղափոխական գաղափար. «Ասելությանը պետք է պատասխանել սիրով», մինչդեռ Հին Կտակարանում ասվում էր. «Ակն ընդ ակն, ատամ ընդ ատամն»:

«Դաո դե Ցզինը» կրոնական կանոն չէ այլ՝ փիլիսոփայական ու բարոյական ոսմունք. «Գիրքը պահանջում է անկեղծություն եւ հեզություն, նման բաներ ես մարդկանց մոտ վաղուց չեմ տեսել»,- ասում է կինոռեժիսորը: Նրան հենց սկզբից գրավել է գրքի առաջին գլուխը, որտեղ ասվում է, թե որեւէ «Աստծո անուն եւ որեւէ հասկացողություն նրա մասին, որ կարելի է ձեւակերպել, մշտական չեն. «Ճշմարտությունը կամ Աստվածը այս կամ այն ազգի համար չէ: Կարծում եմ՝ պետք չէ խտրականություն դնել՝ սա հայերի համար է, սա՝ չինացիների»:

Բնական հունի ոսմունքը լցնում է մեր կյանքը, մեր օդն ու ջուրը, սերն ու մահը: Կինոռեժիսորը հավաստիացնում է, որ իր ցանկացած գործում այս ոսմունքը անխուսափելիորեն թողնում է հետք՝ անկեղծություն:

«Նա, ով հետեւում է իր ուրին, հարատեւ է»,- սա է մեծ Դաոյի օրենքներից մեկը, պարզ է ու մատչելի, բայց մեզանից քանիսն է հանում իր «դիմակը» հայելու մեջ նայելիս...

Դաոյիզմը ստեղծված է ոչնչացնելու կեղծավորությունը ինքդ քո առջեւ. «Եթե դու փորձում ես քեզ հետ գոնե անկեղծ լինել, ապա ժամանակ առ ժամանակ հանգում ես փոքր հեղափոխությունների քո ներսում»,- ասում է Տիգրան Խզմալյանը:

Թշնամուն ծնկաչոք անելու համար պարտադիր չէ խոցել նրան, բավական է թուլացնել, հոգեմաշ անել. «Հնուս մարտիկը չի հարձակվում, հնուս ղեկավարը չի սնորացնում». «Կինոռեժիսորը սա համեմատում է արեւելյան պատերազմների մարտավարության հետ: Արեւելյան մարտավարությունը կանացի է, այսինքն՝ զորքը հաղթում է «թուլությամբ»: Նա չի մտնում կռվի մեջ, չի էլ փախչում, նա խուսափում է, դիմադրելով բնական հունով՝ շրջանցում է ջրի պես, դրանով իսկ թուլացնում է թշնամուն: Իսկ արեւմտյանը տղամարդկային է՝ նախահարձակ: Այսպիսով, «Նուրբն ու թույլը հաղթահարում են հզորն ու ամուրը»: Սա է մարդկանց ղեկավարելու արվեստը:

«Առանց տնից դուրս գալու կարող ես ճանաչել ողջ աշխարհը»: Ոչ, պետք չէ նստել տանն ու ջանալ ճանաչել աշխարհը: Սա ոչ թե բաղադրատոմս է, այլ՝ խոստովանություն: «Եթե առաջնորդվես հնագույն Դաոյի սկզբունքով, հնարավոր է ճանաչես ամեն ինչի սկիզբը»:

«Քեզ ճանաչելով՝ ճանաչում ես բոլոր մարդկանց»: Կարո՞ղ է արդյոք մարդը լիարժեք ճանաչել ինքն իրեն: Ըստ բնական հունի ոսմունքի՝ ով ճանաչում է իր ընտանիքը, կճանաչի բոլոր ընտանիքներին, ով ճանաչում է իր գյուղը, կճանաչի բոլոր գյուղերը, այդպես էլ մարդը, եթե ճանաչի ինքն իրեն, կճանաչի բոլոր մարդկանց. Չէ՞ որ մեկ կաթիլի քիմիական բաղադրությունը իմանալով՝ կարելի է իմանալ ողջ օվկիանոսի քիմիական բաղադրությունը: Մարդիկ ամեն տեղ եւ բոլոր ժամանակներում շատ նման են իրար: Նրանք տարբերվում են իրենց առաքելությամբ. «Ամեն մարդ պետք է այն իր մեջ փնտրի, դա է ներքին ձայնը»: Ըստ նրա՝ մարդիկ պետք է լինեն հնարավորինս արքուն, նայեն ու տեսնեն, փնտրեն գեղեցիկը իրենց մեջ եւ շրջապատում. «Իրականում մենք ապրում ենք ոչ թե 50, 70 տարի, ինչպես գրված է մեր շիրմաքարերի վրա, այլ մի քանի ոռպե, ժամ, կապված նրանից, թե որքանով ենք զգացել կյանքի բուրմունքը, համն ու հոտը»: Պետք է ապրել երեխաների նման. «Ամեն մի մարդը, ամեն մի ծառը, թռչունն ու օրը նրանց համար յուրահատուկ է, հրաշք է»,- ասում է նա: Հետո նրանք մեծանում են, ընկնում են հասարակության ցանցը, բքանում են, եւ հրաշքը դառնում է ընդամենը գրքի մասին գաղափար. «Գեղեցկությունը չի փրկի աշխարհը, եթե աշխարհը չփրկի գեղեցկությունը...»:

Գիտեք, թե ինչու է իմաստունի համար ամեն ինչ հետաքրքիր... որովհետեւ «Իմաստունը դժվարը հաղթահարում է՝ հետքը հաղթահարելով, կարեւորը սկսում է անկարեւորից, սկսում է փոքրից, հասնում է մեծին»:

Իսկ ո՞նն է այս գրքի «առաքելությունը»: Միգուցե մարդկանց ցույց տալը կյանքի բարձրագույն չափանիշները... Պարուրել նրանց անկեղծությամբ, մարդասիրությամբ, միասնությամբ եւ իմաստությամբ... Սովորեցնել ներդաշնակ լինել իրենք իրենց եւ բնության հետ... Տանել նրանց դեպի բնական հուն. «Պետք է դառնալ անչափ անաչառ, պահպանել անդորրը, եւ այնժամ ամեն բան ինքն իրեն կփոխվի, իսկ մեզ կմնա միայն դիտել նրանց շրջապտույտը...»:

ՏԻԳՐԱՆ ԽԶՄԱԼՅԱՆ

* *Խմբ. կողմից.*- Ամեն լավ եւ անհրաժեշտ ձեռնարկ ողջունելի է, բայց եւ գրական էթիկան պահանջում էր հիշատակել չին փիլիսոփայի տրակտատի նախորդ հրատարակությունները (ինչը գրքի առաջաբանում չի արել թարգմանիչը): Երեւանի պետհամալսարանի հրատարակչության 1982 թ. լույս ընծայած «Հին Արեւելքի պոեզիա» ժողովածուի մեջ ընդգրկված է Լաո Ցզիի այս գործի ամբողջական թարգմանությունը՝ ծանոթագրություններով եւ մեկնաբանություններով: Թարգմանությունը (ըստ որում՝ ռուսերեն նույն աղբյուրից) կատարել է Հենրիկ Էդոյանը:

Իսկ 1996 թ. Բեյրութում հրատարակվել է Դաո դե Ցզիի այս տրակտատը արեւմտահայերեն թարգմանությամբ:

Զավեն Անդրեասյանը գլխավորեց աղյուսակը

Զավեն Անդրեասյանը վերելով է հանդես գալիս Ռուսաստանի Կիրիշի խաղաքաղաքում ընթացող «Աշխարհի պատանի ասողներ» շախմատի մրցաշարում: Նա հաղթանակով ավարտեց նաեւ 2-րդ տուրի պարտիան ռուսաստանցի միջազգային վարպետ Իվան Պոպովի հետ: Այդ հաղթանակի շնորհիվ հայ պատանի գրոսմայստերը 2 միավորով միանձնյա գլխավորեց մրցաշարային աղյուսակը: Տուրը հաջող էր նաեւ մեր երկրորդ պատվիրակի՝ Ավետիք Գրիգորյանի համար: Նա պարտության մատնեց Գերմանիան ներկայացնող միջազգային վարպետ Ֆալկո Բինդրիչին: Գրիգորյանը 2 տուրից հետո ունի 1,5 միավոր եւ Ռաուֆ Մամեդովի ու Նեգի Պարամարիանի հետ բաժանում է 2-4-րդ տեղերը: Երկուսն էլ առաջին հաղթանակները տոնեցին: Մամեդովը առավելության հասավ Էդուարդ Գորովիխի նկատմամբ, իսկ Պարամարիանը պարտության մատնեց Լինչեւսկուն: Ոչ-ոքի ավարտվեց Նեթոմնյաչշի-Սաֆարլի պարտիան: Առաջին հաղթանակը տոնեց ուկրաինացի Յուրի Կուզուբովը, որն առավելության հասավ Սերգեյ Ժիգալկոյի նկատմամբ:

Լավագույնը Հակոբյանի եւ Խաչիյանի ցուցանիշն է

Օկլահոմայի նահանգի Սթիլոտտա քաղաքում ընթանում է շախմատի ԱՄՆ-ի հերթական առաջնությունը, որի մրցանակային ընդհանուր հիմնադրամը 75 հազար դոլար է: Առաջնության պարգեւները վիճարկում են 36 շախմատիստներ, որոնց կեսից ավելին գրոսմայստերներ են: Նրանց թվում են գործող չեմպիոն Ալեքսանդր Օնիշչուկը (2663), Հիկարու Նակամուրան (2663), Յան Էլվեսը (2643), Ալեքսանդր Շաբալովը (2606), Իլդար Իբրահիմովը (2602), Յուրի Շուլմանը (2600) եւ Գրիգորի Կայդանովը (2587): Մասնակիցների թվում են նաեւ հայազգի չորս շախմատիստներ՝ Վարուժան Հակոբյանը, Մելիքսեթ Խաչիյանը, Մովսես Մովսիսյանը եւ Շուշանիկ Հայրապետյանը: Մրցաշարն անցկացվում է շվեյցարական մրցակարգով, 9 տուրով: Նշենք, որ առանձին հաշվարկ է կատարվում մրցաշարին մասնակցող շախմատիստուհիների համար, որոնց արդյունքներով էլ որոշվում է ԱՄՆ-ի կանանց չեմպիոնուհին:

Կայացած 3 տուրից հետո մրցաշարային աղյուսակը միանձնյա գլխավորում է Ալեքսանդր Շաբալովը: 3-րդ տուրում նա իր 3-րդ անընդմեջ հաղթանակը տոնեց՝ պարտության մատնելով առաջատարներից մեկին՝ Իլդար Իբրահիմովին, որը մինչ այդ 2 միավոր ուներ: 2,5-ական միավորով հաջորդ տեղերում են Հիկարու Նամակուրան, Գրիգորի Կայդանովը, Ալեքսանդր Օնիշչուկը եւ Յան Էլվեսը:

Հայ շախմատիստներից առայժմ հաջող են հանդես գալիս Վարուժան Հակոբյանն ու Մելիքսեթ Խաչիյանը, որոնք վաստակել են 2-ական միավոր: Հակոբյանն առաջին տուրում հաղթել է Ռոնալդ Բուրնեռին, հաջորդ պարտիան խաչիյանի հետ ավարտել է ոչ-ոքի, իսկ 3-րդ տուրում միավորը բաժանել է Ալեքս Երմոլինսկու հետ:

Խաչիյանը եւս մրցաշարը սկսել է հաղթանակով՝ առավելության հասնելով Թոմ Բրաունլիհի նկատմամբ, իսկ 3-րդ տուրում ոչ-ոքի է խաղացել Յուրի Սուլմանի հետ: Շուշանիկ Հայրապետյանն առայժմ ունի կես միավոր, որը վաստակեց 3-րդ տուրում՝ ոչ-ոքի խաղալով Թոմ Բրաունլիհի հետ: Իսկ առաջին երկու պարտիաներում հայ շախմատիստուհին զիջել էր Էնրիկո Սեփլանոյին ու Բրայան Սմիթին: Իսկ ահա Մովսես Մովսիսյանը բոլոր երեք պարտիաներում էլ պարտվել է:

Խաղադաշտում համարձակ, կյանքում ամաչկոտ

«Լիվերպուլի» առանցքային ֆուտբոլիստներից մեկը՝ Սթիվեն Ջերարդը, որ խաղադաշտում աչքի է ընկնում իր համարձակ գործողություններով ու գրագետ խաղով, պարզվում է, որ կյանքում շատ ամաչկոտ է: Դրա պատճառով նա ընկերուհին՝ բրիտանացի հանրահայտ մոդել Ալեքս Քարընը, ժամանակին նույնիսկ չէր ցանկանում Սթիվենի հետ հանդիպել: Սիրային զույգը ծանոթացել էր 2002 թ., բավական տարօրինակ ձեւով: Սթիվենը սիրահարվել էր գեղեցկուհուն, սակայն ոչ մի կերպ որոշել չէր անում մոտենալ նրան ու ծանոթանալ հետը: Ուստի Ջերարդը խնդրել էր ընկերներից մեկին միջնորդի դեր խաղալ ու նրա միջոցով Քարընի մոտ գովազդել իրեն:

Սակայն Ալեքսը հայտարարել էր, որ եթե այդ «հիանալի» անձնավորությունը ցանկանում է ծանոթանալ իր հետ, ապա ինքն անձամբ պետք է առաջին քայլը կատարի: Նա նաեւ նշել էր, որ առանց Սթիվենի էլ ինքը շատ երկրպագուներ ունի: Ի վերջո, Սթիվենը համարձակություն էր ձեռք բերել եւ հեռաձայնել էր Քարընին:

Այդ օրվանից 5 տարի է անցել: Սթիվենն ու Ալեքսն արդեն երկու դուստր ունեն, թեեւ մինչ օրս ամուսնացած չեն: Նրանց պսակադրության արարողությունը նախատեսված է հունիսին: Գուցե Ջերարդը վախենո՞ւմ էր առաջարկություն կատարել:

Թեքեւաշլեսներին խոշոր պարգեւավճարներ են սպասում

Օգոստոսի 25-ից սեպտեմբերի 2-ը Ճապոնիայի Օսակա քաղաքում կկայանա թեթեւ ատլետիկայի աշխարհի հերթական առաջնությունը: Մրցումներին կմասնակցեն մարզաձեւի միջազգային ֆեդերացիայի անդամ 212 երկրներից 204-ի ներկայացուցիչները: Աշխարհի առաջնության մրցանակային ընդհանուր հիմնադրամը 7 մլն դոլարից ավելի է: Աշխարհի չեմպիոն հռչակված մարզիկները կպարգեւատրվեն 60 հազար դոլարով: Արծաթե եւ բրոնզե մրցանակակիրները համապատասխանաբար կստանան 30 եւ 20 հազարական դոլար: Բացի այդ, մարզաձեւի միջազգային ֆեդերացիան պատրաստվում է պարգեւատրել յուրաքանչյուր մրցաձեւում 1-8-րդ տեղերը զբաղեցրած մարզիկներին: Փոխանցումավազքերում հաջողության հասած թիմերը կպարգեւատրվեն 80 հազար դոլարով: Իսկ աշխարհի ռեկորդ սահմանած մարզիկը կարժանանա 100 հազար դոլար դրամական պարգեւի:

Ֆուտբոլասերները դժգոհում են սննդի բարձր գներից

Բրիտանացի ֆուտբոլասերները վրդովված նամակներ են հղել «Ուեմբլի» մարզադաշտի տնօրինությանը՝ իրենց բողոքն արտահայտելով Անգլիայի գավաթի առաջիկա եզրափակիչ հանդիպման ժամանակ կերակուրների բարձր գների դեմ: Նրանք սպառնացել են չօգտվել մարզադաշտում վաճառվող սննդից, եթե դրանց գները չկարգավորվեն: Օրինակի համար թխվածքն արժե 4,5 ֆունտ ստեռլինգ, իսկ հոտ դոգը՝ 3,9 ֆունտ ստեռլինգ: Ի պատասխան այդ բողոքների, մարզադաշտի ղեկավարներից մեկը բարձր գները պատճառաբանել է «Ուեմբլիի» կողմից լրացուցիչ հարկերի վճարմամբ:

Շեւչենկոն հետաքրքրել է «Վիլլառեալին»

Իսպանական «Վիլլառեալը» հետաքրքրվում է Ուկրաինայի հավաքականի եւ «Չելսիի» հարձակվող Անդրեյ Շեւչենկոյով: Իսպանական թիմի խաղացող Դիեգո Ֆորլանի համար «Վալենսիան» 25 մլն եվրո է առաջարկում եւ այդ գումարն ակումբը մտադիր է օգտագործել Շեւչենկոյին թիմ հրավիրելու համար: Վերջինիս ճակատագիրը «Չելսիում» առայժմ անորոշ է: Հայտնի է դարձել, որ Ռոման Աբրամովիչը ցանկանում է 70 մլն եվրոյով գնել «Վալենսիայի» հարձակվող Դավիթ Վիլլային:

ԹԵՆԻՍ

Սամփրասը կմասնակցի վետերանների մրցաշարին

Համաշխարհային թենիսի լեգենդներից մեկը՝ ամերիկացի Փիթ Սամփրասը, որը «Մեծ սաղավարտի» մրցաշարերում ռեկորդային թվով (14) հաղթանակներ է տոնել, կրկին կորտ դուրս կգա: Նա կմասնակցի Աբենֆում մեկնարկող թենիսի վետերանների մրցաշարին: Մինչ մրցաշարի մեկնարկը, Սամփրասը ցուցադրական մրցախաղ անցկացրեց լեգենդար մեկ այլ թենիսիստի՝ Ջիմ Կուրյեի հետ:

Սա Փիթ Սամփրասի առաջին այցն է իր պատմական հայրենիք: Սամփրասը խոստովանել է, որ 17 տարեկանում հրավեր էր ստացել հանդես գալու Հունաստանի հավաքականում, սակայն այդպես էլ նրան բախտ չվիճակվեց կրելու հավաքականի մարզաբաճիկը: Բացի Սամփրասից եւ Կուրյեից, վետերանների մրցաշարում հանդես կգան նաեւ Պետ Կեշը, Ռիխարդ Կրայչեկը, Ուեյն Ֆերեյրան, Անդրես Յարիդը: Վերջին պահին մասնակցությունից հրաժարվեցին Մարկ Ֆիլիպուսիսը եւ Մաթս Վիլանդերը:

Քառորդ եզրափակիչի մասնակիցները հայտնի են

Թենիսի Համբուրգի մրցաշարում հայտնի դարձան քառորդ եզրափակիչի մասնակիցները: Հերթական հաղթանակը տոնեց իսպանացի Ռաֆայել Նադալը, որը գերազանց է խաղում հողածածկույթով կորտերում: Նա երկու խաղափուլում առավելության հասավ ռուսաստանցի Իգոր Անդրեեւի նկատմամբ (6-4, 6-1): Հաջող է հանդես գալիս Նադալի գլխավոր հակառակորդներից մեկը՝ Ռոջեր Ֆեդերերը: Վերջինս պարտության մատնեց իսպանացի Խուան Կառլոս Ֆերերոյին (6-2 , 6-3): Ավելի հաճառ մրցապայքար ծավալվեց Զոկովիչ-Նիեմինեն, Մոյա-Բլեյք, Հյուիթ-Դավիդենկո, Գոնսալես-Մելցեր մրցախաղերում: Հաղթողին որոշելու համար հարկ եղավ 3 խաղափուլ անցկացնել: Հաջողությունն ուղեկցեց զույգերում առաջինը նշված թենիսիստներին: Հաջորդ փուլի ուղեգիր նվաճեցին նաեւ Դավիթ Ֆերերն ու Նիկոլաս Ալմագրոն, որոնք պարտության մատնեցին համապատասխանաբար Իվան Լյուբիչիչին ու Խոսե Ակասուսոյին:

Սաշիկիրանը ստանձնեց առաջատարի դերը

Սոֆիայի շախմատի մրցաշարի 7-րդ տուրում կայացավ կենտրոնական հանդիպումը Մամեդյարովի եւ Սաշիկիրանի միջեւ, որոնք 3,5 միավորով գլխավորում էին աղյուսակը: Հնդիկ գրոսմայստերին հաջողվեց սեւերով պարտության մատնել Մամեդյարովին եւ 4.5 միավորով գլխավորեց աղյուսակը: Տուրի մյուս պարտիաները խաղաղ ելք ունեցան: Միավորը կիսեցին Կամսկին ու Նիսիպիանուն, Ադամսն ու Թոփալովը:

7 տուրից հետո Ադամսը, Թոփալովն ու Մամեդյարովը վաստակել են 3,5-ական միավոր: Կամսկին ու Նիսիպիանուն ունեն 3-ական միավոր: Մրցաշարի ավարտին մնացել է 3 տուր: 8-րդ տուրում առաջատարը՝ Սաշիկիրանը կհանդիպի Կամսկու հետ: Թոփալովը կմրցի Մամեդյարովի, իսկ Նիսիպիանուն՝ Ադամսի հետ:

«Ռոման» Իտալիայի գավաթակիր

«Ռոման» նվաճեց Իտալիայի գավաթը՝ եզրափակիչ երկու խաղերի ընդհանուր արդյունքով առավելության հասնելով երկրի չեմպիոն «Ինտերի» նկատմամբ: Հաջողության հիմքը «Ռոման» դրել էր դեռեւս առաջին խաղում՝ սեփական հարկի տակ 6-2 հաշվով ջախջախելով «Ինտերին»: Ճիշտ է, «Ինտերի» գլխավոր մարզիչ Ռոբերտո Մանչինին, որը նախկինում 2 անգամ հռոմեացիներին հաղթել էր գավաթի եզրափակիչներում, հույս ուներ, որ իր սաները կկարողանան շտկել դրությունը եւ թեեւ դժվարին իրավիճակին, կնվաճեն պատվավոր մրցանակը:

Առաջին իսկ րոպեներից «Ինտերը» դիմեց վճռական գործողությունների: Երկու վտանգավոր հարված կատարեց Սանկովիչը: Այնուհետեւ երկու անգամ «Ռոմայի» դարպասին սպառնաց Կրեսպոն: Առաջին խաղակեսի ավարտին «Ինտերին» վերջապես հաջողվեց բացել հաշիվը, սակայն մրցավարը «խաղից դուրս» վիճակ արձանագրեց:

Ընդմիջումից հետո նախ Կրեսպոն, ապա Կրուսը 2 անգամ գրավեցին «Ռոմայի» դարպասը: Սակայն հաջողությունը զարգացնել «Ինտերին» չհաջողվեց: 72-րդ րոպեին երկրորդ դեղին քարտը ստանալով, դաշտից հեռացվեց «Ինտերի» ֆուտբոլիստ Կորդոբան: «Ռոմային» հաջողվեց իրացնել թվային առավելությունը: 86-րդ րոպեին Տոտիի փոխանցումից հետո Պերոտան կրճատեց հաշվի տարբերությունը:

Այսպիսով, թեեւ պատասխան խաղում «Ինտերը» հաղթեց 2-1 հաշվով, սակայն երկու խաղերի ընդհանուր արդյունքով «Ռոման» դարձավ Իտալիայի գավաթակիր:

Ոչխարների հոտ արդյունավետ խաղի դիմաց

Խորվաթիայի երրորդ դիվիզիոնի առաջնության մասնակից «Զագորա» թիմի հարձակվող Իվիցա Շուտեն շատ էր զարմացել, երբ արդյունավետ խաղի համար որպես պարգեւատրում ոչխարների հոտ էր նվեր ստացել: 29-ամյա ֆուտբոլիստին, որը 16 գոլով գլխավորում է առաջնության լավագույն ռմբարկուների ցուցակը, յուրօրինակ նվեր էր մատուցել տեղի ֆերմեր Յոզկո Բրալիչը: Ֆուտբոլիստը հայտարարել էր, որ ինքը շփոթված է նման պարգեւից եւ չգիտի, թե ինչպես վարվի ոչխարների հետ: Իսկ ահա ակումբի ներկայացուցիչը նշել է, որ «Զագորան» ֆինանսապես համեստ ակումբ է եւ դժվար է հովանավորներ գտնել: Ուստի ուրախալի է, որ Բրալիչը ֆուտբոլիստին օգնել է ոչխարներով:

Էջը պատրաստեց ԱՇՈՏ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆԸ

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳՆԱՆՇՄԱՆ ՀԱՐՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) «ՊԳԳ-ԳՀԱՇՁԲ-07/23» ծածկագրով կազմակերպում է գնանշման հարցում՝ **«Վայոց Ձորի մարզպետարանի վարչական շենքի հիմնանորոգման աշխատանքների» ձեռքբերման նպատակով:** Հավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 2000 ՀՀ դրամ փոխանցել «Արդիինվեստբանկ», Երևանում մասնաճյուղ, «Բեջ-գալ» ՍՊԸ-ի N 247230066158 հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ. 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Գ. Հովոյանին:

Հավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ գնանշման հարցման հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ. 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Գ. Մարտիրոսյանին:

Հավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ գնանշման հարցման հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը, ժամը 16.30-ն:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) ՊԳԳ-ՄԲԱՇՁԲ-07/89 ծածկագրով կազմակերպում է մրցակցային բանակցություններ՝ **ՀՀ Երեւանի քաղաքապետարանի կարիքների համար Երեւան քաղաքում Իսակովի պողոտայի տակով Կոնյակի գործարանի մոտ սնորգեսնյա հեշիոսն անցումի կառուցման աշխատանքների ձեռքբերման նպատակով:** Հավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 4800 ՀՀ դրամ փոխանցել «Հայբիզնեսբանկ» ՓԲԸ, «Հայջրնախագիծ ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի N 1150000088680300 հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ. 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Հ. Ավետիսյանին:

Հավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ գնանշման հարցման հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը, ժամը 16.30-ն:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) ՊԳԳ-ՄԲԱՇՁԲ-07/90 ծածկագրով կազմակերպում է մրցակցային բանակցություններ՝ **ՀՀ Երեւանի քաղաքապետարանի կարիքների համար Երեւան քաղաքում Իսակովի պողոտայի վրայով Ոստիկանության ակադեմիայի մոտ վերգեսնյա հեշիոսն անցումի կառուցման աշխատանքների ձեռքբերման նպատակով:** Հավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 2700 ՀՀ դրամ փոխանցել «Հայբիզնեսբանկ» ՓԲԸ, «Հայջրնախագիծ ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի N 1150000088680300 հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ. 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Ա. Սարգսյանին:

Հավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ մրցակցային բանակցությունների հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը ժամը 11.00-ն:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) ՊԳԳ-ՄԲԱՇՁԲ-07/91 ծածկագրով կազմակերպում է մրցակցային բանակցություններ՝ **ՀՀ Երեւանի քաղաքապետարանի կարիքների համար Երեւան քաղաքում Թաիրով գյուղի տարածքում սնորգեսնյա հեշիոսն անցումի կառուցման աշխատանքների ձեռքբերման նպատակով:** Հավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 2880 ՀՀ դրամ փոխանցել «Հայբիզնեսբանկ» ՓԲԸ, «Հայջրնախագիծ ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի N 1150000088680300 հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ. 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Գ. Հովոյանին:

Հավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ մրցակցային բանակցությունների հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը, ժամը 12.00-ն:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) ՊԳԳ-ՄԲԱՇՁԲ-07/92» ծածկագրով կազմակերպում է մրցակցային բանակցություններ՝ **Վարդանանց-Խանջյան փողոցների խաչմերուկում սնորգեսնյա անցման կառուցման աշխատանքների ձեռքբերման նպատակով:** Հավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 26000.0 ՀՀ դրամ փոխանցել «Հայբիզնեսբանկ» ՓԲԸ, «Հայջրնախագիծ ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի N 1150000088680300 հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ. 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Գ. Մարկոսյանին:

Հավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ մրցակցային բանակցությունների հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը, ժամը 14.30-ն:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) ՊԳԳ-ՄԲԱՇՁԲ-07/93 ծածկագրով կազմակերպում է մրցակցային բանակցություններ՝ **ՀՀ Լոռու մարզպետարանի կարիքների համար Սարամեջ գյուղի դպրոցի կաթսայատան կառուցման եւ գազաֆիկացման աշխատանքների ձեռքբերման նպատակով:** Հավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 1900 ՀՀ դրամ փոխանցել «Հայբիզնեսբանկ» ՓԲԸ, «Հայջրնախագիծ ինստիտուտ» ՓԲԸ-ի N 1150000088680300 հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ.՝ 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Լ.Ավանեսյանին:

Հավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ գնանշման հարցման հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը, ժամը 10:00:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳՆԱՆՇՄԱՆ ՀԱՐՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Պետական գնումների գործակալություն» ՊՈԱԿ-ն (պատվիրատու) «ՊԳԳ-ԳՀԱՊՁԲ-07/24» ծածկագրով կազմակերպում է գնանշման հարցում՝ **«Պետության կարիքների համար քիմիական նյութերի ու պարագաների ձեռքբերման» գնման պայմանագիր կնքելու նպատակով:** Գնանշման հարցման հավեր ստանալու համար անհրաժեշտ է 950 ՀՀ դրամ փոխանցել «Արդիինվեստբանկ», Հ/Հ 247010010343 «Կոմունախագիծ» ՓԲԸ-ի հաշվեհամարին եւ սույն հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող 8 աշխատանքային օրվա ընթացքում դիմել պատվիրատուին հետեւյալ հասցեով՝ ք.Երեւան, Կոմիտասի պ., 54/բ, հեռ.՝ 28-93-25, հանձնաժողովի քարտուղար Ա. Սարգսյանին:

Հավերն անձին տրվում է անձը հաստատող փաստաթղթի, իսկ կազմակերպության անունից հանդես գալու դեպքում՝ նաեւ անձի լիազորությունները հավաստող համապատասխան փաստաթղթի հիման վրա: Հայտերը պետք է ներկայացնել մինչեւ դրանց բացման պահը՝ գնանշման հարցման հայտարարության հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից հաշված 10-րդ աշխատանքային օրը ժամը 17:30-ը:

Մրցույթի հրավեր

ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրերի հայաստանյան գրասենյակը հայտարարում է մրցույթ՝ **ՄԱԶԾ-ի մրցույթների հայտարարությունների ՀՀ օրաթերթերում տեղադրելու եւ տպագրելու համար:** Ցանկացողները կարող են ձեռք բերել մրցույթին մասնակցելու անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը, այցելելով ՄԱԿ-ի հայաստանյան գրասենյակ՝ Պետրոս Ադամյան 14, դիմել Գրիգոր Ախնոյանին՝ հ. 56 60 73 լր. 126: Փաստաթղթերի ներկայացման վերջնաժամկետը՝ 2007, 30 մայիսի, ժամը 17:00:

ՎԱՐՁՈՎ ՏՐՎՈՒՄ Է

մեկ սենյականոց բնակարան Տիգրան Մեծի պողոտայում:
Զանգահարել՝ *576267*
հեռախոսահամարով:

Հայտարարություն

Միավորված ազգերի զարգացման ծրագրի հայաստանյան գրասենյակը հայտարարում է մրցույթ հետեւյալ պաշտոնի համար.

Պաշտոնի անվանումը. Տեղական փորձագետ 1207 «Եռակցման տեխնոլոգիա» մասնագիտության էլեկտրաեռակցման բաժնի համար մոդուլային ծրագիր մշակելու համար (նախնական մասնագիտական կրթության մակարդակ)

Ծրագիրը. «Օժանդակություն նախնական եւ միջին մասնագիտական կրթության համակարգի բարեփոխումներին»

Սկիզբ. 2007, հունիս

Տեւողությունը. 3 ամիս

Վայրը. ՀՀ, Երեւան

Ծրագրի առաջնային նպատակն է 1207 եռակցման տեխնոլոգիա մասնագիտության որակավորման մասնագիտական չափորոշչի վրա հիմնված մոդուլային ծրագիր մշակել էլեկտրաեռակցման մասնագիտացման համար՝ նախնական մասնագիտական կրթության մակարդակի համար:

Պարտականությունները

ՄԱԶԾ «Օժանդակություն նախնական եւ միջին մասնագիտական կրթության համակարգի բարեփոխումներին» ծրագրի եւ Կրթության ազգային ինստիտուտի հսկողության ներքո եւ համագործակցելով ՀՀ կրթության եւ գիտության նախարարության հետ, փորձագետները պետք է կատարեն հետեւյալը՝

1. ուսումնասիրել նախնական եւ միջին մասնագիտական կրթության բնագավառի գիտելիքների ձեռքբերման միջազգային փորձը, ուսանողների գիտելիքների եւ ունակությունների զարգացման ուղիները եւ կիրառել դրանք մոդուլային ծրագիրը մշակելիս,

2. կազմել մոդուլային ծրագիր՝ բաղկացած 15 մոդուլներից, որոնք ներառված են համապատասխան պետական որակավորման չափորոշիչում: Էլեկտրաեռակցման պետական չափորոշիչը նախատես կտրամադրվի փորձագետներին,

3. մասնակցել աշխատանքային խմբի համար կազմակերպվող ուսումնական դասընթացներին, սեմինարներին եւ քննարկումներին շահագրգիռ կողմերի հետ, այդ թվում՝ գործատուների եւ հարակից մասնագիտությունների դասախոսների հետ,

4. ուսումնական ոլորտը կազմող մասնագետների հետ անցկացնել քննարկումներ եւ խորհրդակցություններ եւ մասնակցել մոդուլային դասընթացի նախագծի քննարկումներին:

Պահանջվող որակավորումներ:

Կրթությունը. Բարձրագույն մանկավարժական եւ/կամ տեխնիկական կրթություն

Փորձ. Առնվազն 5 տարվա մանկավարժական կրթության փորձ եռակցման տեխնոլոգիայի դասավանդման բնագավառում. մոդուլային դասընթացի մեթոդաբանության իմացություն. համապատասխան արդյունաբերական ոլորտում աշխատանքի մեծ փորձ. էլեկտրաեռակցման որակավորման պետական չափորոշիչում ընդգրկված վերոհիշյալ մոդուլների տեսության եւ հիմնական բաղադրիչների սահմանման ունակություն: Առաջնությունը կտրվի համապատասխան ոլորտում բարձր որակավորում կամ գիտական աստիճան ունեցող թեկնածուներին:

Լեզվի իմացություն. Պահանջվում է հայերենի եւ ռուսերենի ազատ տիրապետում: Անգլերենի իմացությունը ցանկալի է:

Համակարգչային հմտություններ. Համակարգչի լավ տիրապետում (MS Office)

Հայտը կարելի է հանձնել ՄԱԿ-ի հայաստանյան գրասենյակի պահակային ծառայությանը՝ Պ. Ադամյան 14 հասցեով, կամ տեղադրել http://oc.undp.am/?go=vacancies կայքում:

Հայտը պետք է ընդգրկի ուղեկցող նամակ, ինքնակենսագրություն (CV) եւ դիմումներ/հավաստագրերի պատճեններ:

Դիմումների ներկայացման վերջին ժամկետը՝ ***2007, հունիսի 4, 17:00.***

Հարցազրույցի կիրավիրվեն միայն ընտրված թեկնածուները:

Կանանց մասնակցությունը խրախուսվում է:

«ԻՆՆԱ-Գրուպ» ՍՊԸ-ն Երեւանի «Ադամանդ» ադամանդահատամային բոլորայի հարթակում կազմակերպում է «ԱՌԷԿՍԻՄԲԱՆԿ» ՓԲԸ-ի կողմից ներկայացված գույքի աճուրդային վաճառքը.

1. ա) բնակելի տուն, ընդ. մակ. 35,70 քմ
բ) հարակից շինություններ, ընդ. մակերեսը 136,24 ք.մ.
գ) պարիսպ 70 գծմ.,
դ) տնամերձ հողամաս, ընդ. մակերեսը 0,1 հա:
Մեկնարկային գինը՝ 18500000 դրամ:
Հասցե՝ ՀՀ, Կոտայքի մարզ, գ. Ձրվեժ, «Ա» թաղամաս, թիվ 176

2. Բնակարան, ընդ. մակերեսը 63,6 քմ
Մեկնարկային գինը՝ 9787000 դրամ:
Հասցե՝ ՀՀ, ք. Երեւան, Շենգավիթ համայնք, Ս. Տարոնցի նրբանցք, շ. 4, բն. 20

3. ա) բնակելի տուն, ընդ. մակերեսը 105 ք.մ.
բ) տնամերձ հողամաս, ընդ մակերեսը 0,01819 հա
Մեկնարկային գինը՝ 25054000 դրամ:
Հասցե՝ ՀՀ, ք. Երեւան, Էրեբունի համայնք, Սասունցի Դավթի (Մայակովսկի) փ., թիվ 79

4. Բնակարան, ընդ. մակերեսը 46,3 ք.մ.
Մեկնարկային գինը՝ 8000000 դրամ:
Հասցե՝ ՀՀ, ք. Երեւան, Նոր-Նորք համայնք, Նորքի 2-րդ միկրոշրջան, շ. 17, բն. 15

5. Ոչ բնակելի տարածք, ընդ. մակերեսը 58,1 քմ
Մեկնարկային գինը՝ 12000000 դրամ:
Հասցե՝ ՀՀ, ք. Երեւան, Շենգավիթ համայնք, Բագրատունյաց փ., շ. 30

6. Բնակարան, ընդ. մակերեսը 73,7 քմ
Մեկնարկային գինը՝ 8600000 դրամ:
Հասցե՝ ՀՀ, ք. Երեւան, Նոր-Նորք համայնք, Նորքի 6-րդ միկրոշրջան, շ. 40 (Լյուքսեմբուրգի փ., շ. 5), բն. 10

Աճուրդի փուլերը՝ դասական, այնուհետեւ հոլանդական եղանակով, 20.06.2007 թ.-ից յուրաքանչյուր երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ, ժ. 13.00, մինչեւ 30.12.2007 թ.-ը՝ ք. Երեւան, Ագաթանգեղոսի 6/1 հասցեում:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար դիմել Բորսա՝ հեռ. 56-31-15:

«ՍՓՅՈՒՌԻ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԳՆԱՑՈՒՑԱԿ

Տեղեկագրքի անվանումը	Ձեռնարկությունների համար	Բնակչության համար
«Հայաստանի գործարար տեղեկատու եւ Դեղին էջեր»	անվճար	3 000 դրամ
«Հայաստանի Դեղին էջեր» կազմակերպությունների տեղեկատու		400 դրամ
Փ. Բուզանդի 1/3, 7-րդ հարկ, հեռ.՝ 563505	*Նամակով դիմեք «Սփյուռի» գրասենյակ*	*Հարցրեք կրպակներում*

Լուծարվում է

«Պոլիկրիստալ ինվեստ» ՓԲԸ-ն՝ գրանցված ՀՀ պետռեգիստրում 05.04.2005 թ., գրանցման N 286.120.05676, վկայական 03 Ա 067986:

Պարտատերերը երկամսյա ժամկետում դիմեն Երեւան, Հանրապետության 44/2:

ՁՈՒԱԳՐ ՀԵՍՈՒ ՀԱՆԵՑՈՒՑՈՒՄԵԼ՝ 58-29-60

Լրատուական գործունեություն իրականացնող՝ «Ազգ օրաթերթ» ՍՊԸ, Երեւան, Հանրապետության 47: Պետական գրանցման վկայականի համարը՝ 02 Ա N 047261, տրված՝ 17.02.00 թ.:
Թողարկման պատասխանատու, գլխ. խմբ. Յակոբ Աւետիսեան: Տպաքանակ՝ 3000, ստորագրված է տպագրության՝ 18.05.2007, գինը՝ 100 դրամ, տպագրված է «Տիգրան Մեծ» հրատարակչության տպարանում՝ Արշակունյաց 2: